

Priručnik za lokalnu zajednicu:

umrežavanje
prema modelu
usmerenom
ka detetu

Priručnik za lokalnu zajednicu: umrežavanje prema modelu usmerenom ka detetu

Izdavač
Agroinvest Fondacija Srbija, Beograd

Autorski tim
WEBIN, Beograd

Dizajn
Metaklinika

Štampa
Štamparija Stojkov

Tiraž:
500

Beograd, 2015 godina

Projekat finansira
Evropska unija
This project is
funded by the EU

Austrian
Development Cooperation

The content of this handbook does not reflect the official opinion of the European Union. Responsibility for the information and views expressed in therein lies entirely with the authors.

Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

Sadržaj ovog priručnika ne odražava zvanično mišljenje Evropske unije. Odgovornost za iznesene informacije i stavove snose u potpunosti autori teksta.

Kopiranje je dozvoljeno pod uslovom da se navede izvor.

.....

**Priručnik
za lokalnu
zajednicu:**

umrežavanje
prema modelu
usmerenom ka
detetu

Sadržaj

7	Uvod	
9	1.	
	Međunarodni kontekst	
9	1.1	
	Opšti međunarodni okvir u oblasti izgradnje sistema brige o deci i intersektorske saradnje za decu	
13	1.2.	
	Evropski okvir u oblasti izgradnje sistema brige o deci i intersektorske saradnje za decu	
15	1.3.	
	Međunarodna i evropska praksa: funkcionisanje sistema brige o deci i intersektorska saradnja za decu	
21	2.	
	Normativni okvir sistema brige o deci u Republici Srbiji	
22	2.1.	
	Ratifikovani međunarodni ugovori	
23	2.2.	
	Nacionalni propisi: Ustav, zakonska i strateška regulativa	
31	2.3.	
	Nadležnosti lokalnih samouprava u sistemu brige o deci	

36	3.	Briga o deci na lokalnom nivou	66	4.	Faze u uspostavljanju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu
37	3.1.	Briga o deci i prosvetni sistem	68	4.1.	Pripremna faza
42	3.2.	Briga o deci i zdravstveni sistem	71	4.2.	Razvojna faza
44	3.3.	Briga o deci i sistem socijalne zaštite	73	4.3.	Formalizacija
46	3.4.	Briga o deci, pravosuđe i bezbednost	74	4.4.	Osnaživanje
48	3.5.	Briga o deci i civilno društvo			
49	3.6.	Situaciona analiza brige o deci u izabranim gradovima i opštinama	76	5.	Preporuke za unapređivanje sistema brige o deci na lokalnom nivou
49	3.6.1.	Opština Pirot	77	5.1.	Preporuke za institucije na centralnom nivou
53	3.6.2.	Opština Knjaževac	81	5.2.	Preporuke za institucije na lokalnom nivou i civilno društvo
56	3.6.3.	Grad Novi Sad			
60	3.6.4.	Grad Užice	82	O projektu	
62	3.6.5.	Grad Kruševac	83	Prilozi	
			83	Prilog 1 – Dizajn radionice u okviru razvojne faze	
			85	Prilog 2 – Primer Memoranduma o saradnji	
			86	Literatura	

UVOD

„Priručnik za lokalnu zajednicu: umrežavanje prema modelu usmerenom ka detetu“ za temu ima unapređivanje intersektorske saradnje na lokalnom nivou među ključnim akterima u oblasti dečje zaštite. Namenjen je zaposlenima i pružaocima usluga u oblasti dečje zaštite i aktivistima koji rade sa decom u lokalnoj zajednici. Svrha priručnika je da unapredi međusobnu saradnju stručnog osoblja u poslovima planiranja, sprovođenja i pružanja usluga/mera deci i njihovim starateljima na dnevnom nivou, a sa krajnjim ciljem da korisnici dobiju kvalitetniju uslugu. Drugim rečima, primarna ciljna grupa nisu institucije već pojedinci – stručni izvršioци i aktivisti od čijih odluka i kvaliteta stručnog rada zavisi i kvalitet pruženih usluga/mera kao i zadovoljstvo korisnika. U širem smislu, ovaj priručnik je u funkciji reforme sistema socijalne zaštite u Republici Srbiji, jer doprinosi unapređivanju stručnog rada zaposlenih u ovom sistemu.

Priručnik se sastoji iz pet delova. Prvi deo pod nazivom *Međunarodni kontekst* razlikuje međunarodni okvir za izgradnju sistema dečje zaštite (koji se u najvećoj meri bazira na dokumentima Ujedinjenih nacija), od evropskog okvira (koji se bazira na dokumentima institucija EU i Saveta Evrope). U ovom delu su predstavljene i dobre prakse koje se primenjuju u oblasti dečje zaštite sa akcentom na intersektorsku saradnju. Drugi deo pod nazivom *Normativni okvir sistema dečje zaštite u Republici Srbiji* predstavlja najvažnija normativna dokumenta koja u Republici Srbiji uređuju ovu oblast i to: Ustav, zakone, potvrđene međunarodne konvencije, strategije, akcione planove i odluke lokalnih

organa vlasti. U trećem delu pod nazivom *Sistem dečje zaštite na lokalnom nivou* analiziraju se odnosi između sistema dečje zaštite i drugih relevantnih sistema poput prosvetnog, zdravstvenog, socijalne zaštite i drugih sistema. U ovom delu se analiziraju i uloge i nadležnosti institucija i organizacija iz relevantnih sistema kada je reč o dečjoj zaštiti. Predstavljene su i studije slučaja pet gradova uključenih u projekat u okviru koga je priručnik pripremljen (Pirot, Knjaževac, Kruševac, Novi Sad i Užice). U četvrtom delu pod nazivom *Faze u uspostavljanju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu*, predstavljene su i detaljno opisane sve grupe aktivnosti i njihovi prelazni ishodi u uspostavljanju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu. U petom delu pod nazivom *Preporuke za unapređivanje sistema dečje zaštite na lokalnom nivou* detaljno su predstavljene preporuke za unapređivanje sistema dečje zaštite, koje su formulisane sa jedne strane za nacionalne institucije relevantne za oblast dečje zaštite a sa druge strane za institucije na lokalnom nivou iz relevantnih sistema, kao i za nevladine organizacije koje se bave decom.

Priručnik obrađuje tematiku koja do sada u Srbiji nije dovoljno obrađivana, a to je intersektorska saradnja u oblasti dečje zaštite. U pripremi ovog priručnika autorski tim nije uspeo da pronađe domaću literaturu koja se primarno bavi ovim pitanjem ni na nacionalnom ni na lokalnom nivou. Kada je reč o međunarodnim izvorima, oni se u najvećoj meri bave pitanjem razvoja sistema dečje zaštite prema standardima UNCRC¹ koji se baziraju

¹ UN Konvencija o pravima deteta

na postojećoj intersektorskoj saradnji među relevantnim akterima na različitim nivoima upravljanja (lokalni, regionalni, nacionalni, međunarodni), ali se vrlo ograničeno ili fragmentarno bave i pitanjem razvoja intersektorske saradnje. S tim u vezi, najveći doprinos ovog priručnika jesu praktične smernice u vezi sa razvijanjem i ostvarivanjem intersektorske saradnje između relevantnih institucija u zajednici u oblasti dečje zaštite.

Da bi priručnik bio kompletan, autorski tim je analizirao veliki broj međunarodnih izvora sa ciljem da korisniku priručnika ponudi informaciju o relevantnom međunarodnom okviru za izgradnju sistema dečje zaštite. Istovremeno je analiziran i domaći normativni kontekst u Republici Srbiji kako nacionalni, tako i lokalni, kako bi korisnik priručnika bolje razumeo na koji način je sistem dečje zaštite normativno regulisan kod nas. Autentični doprinos ovog priručnika su delovi sadržaja zasnovani na empirijskim podacima, a koji se odnose na faze u razvoju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu (IV deo) i na preporuke lokalnim i nacionalnim akterima (V deo) kao i studije slučaja pet gradova (III deo). Preostali delovi se proizvode analize i interpretacije normativnih akata, istraživanja i izveštaja kao i podataka prikupljenih putem intervjua lokalnih aktera.

Priručnik je nastao u okviru projekta „Umrežavanje zajednice prema modelu usmerenom ka detetu“ koji finansira Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji kroz program „Civil Society Facility“ i Austrijska razvojna agencija, a sprovode World Vision Austrija, Agroinvest fondacija Srbija i Otvoreni klub kao sekretarijat Mreže organizacija za decu Srbije.

Priručnik je nastao u periodu od septembra 2014. do januara 2015. godine. Svi pojmovi u ovom priručniku izraženi u jednom gramatičkom rodu odnose se na istovetne pojmove izražene u drugom gramatičkom rodu.

1. MEĐUNARODNI KONTEKST

1.1.

Opšti međunarodni okvir u oblasti izgradnje savremenih sistema brige o deci i intersektorske saradnje za decu

Tokom poslednjih desetak godina primetne su značajne promene kako u teorijskom, tako i u praktičnom pristupu deci i dečjoj zaštiti. Iako tematski fokus ostaje na primeni standarda zaštite dece u skladu sa standardima Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta (UNCRC), metodološki okvir se menja uvođenjem sistemskog pristupa u rešavanju i prevenciji problema sa kojima se suočavaju deca u svim zemljama sveta, nasuprot ranije postojećem pristupu rešavanja pojedinačnih problema karakterističnih za određenu ciljnu populaciju dece ili određeni sektor dečje zaštite.

Referentne međunarodne organizacije koje se bave decom i pravima deteta (UNICEF, UNHCR, Save the Children, World Vision) objašnjavaju **savremeni sistem dečje zaštite** (u odnosu na pitanje šta sistem radi i šta je cilj sistema) na različite načine, pa ne možemo govoriti o jedinstveno prihvaćenoj definiciji.

Prema UNICEF-ovoj Globalnoj strategiji dečje zaštite (2008, str. 4) **sistem dečje zaštite obuhvata set zakona, javnih politika, principa i usluga koji su potrebni u svim sektorima, a naročito u oblasti socijalnog blagostanja, obrazovanja, zdravlja, bezbednosti i pravosuđa, kako bi doprineli preventivnom delovanju u zaštiti dece zajedno sa osnaživanjem porodica dece.**

UNHCR (2012, str. 9) definiše sistem dečje zaštite kao **povezanu seriju funkcija i aktivnosti koje sprovode različiti nadležni akteri na svim nivoima - unutar porodice, lokalne zajednice i pokrajine, na nacionalnom i međunarodnom nivou - a sa ciljem da deluju preventivno, odgovore na ili pak ublaže mnoge rizike sa kojima se deca suočavaju.**

U središte rasprave oko definisanja pojma sistema dečje zaštite, Save the Children (2010, str. 4) stavlja odnos između nacionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, odnosno naglašava **važnost ključnih komponenti sistema na nacionalnom nivou uz istovremeno isticanje velike uloge mehanizama za sprovođenje sistema dečje zaštite na nivou lokalnih aktera povezujući na taj način lokalne mehanizme podrške u oblasti dečje zaštite sa uslugama sistema dečje zaštite na svim nivoima.**

Konačno, World Vision International (2011, str. 2-4) opisuje sistem dečje zaštite kao **set koordinisanih formalnih i neformalnih elemenata koji radeći zajedno utiču na prevenciju i odgovaranje na zlostavljanje, zanemarivanje, eksploataciju i druge forme nasilja nad decom.** U tekstu pod nazivom Uvod u dečju dobru i programiranje usmerenona dete (WVI, 2012), sistem dečje zaštite čine sve aktivnosti zajednice koje utiču na individualni razvoj dece, pri čemu se posebna pažnja pridaje jačanju uloge porodice u ranom razvoju deteta.

I pored različitih elemenata sistema dečje zaštite, osnovne **zajedničke karakteristike** mogu se prepoznati u ključnim rečima koje teorijski opisuju moderne sisteme dečje zaštite, a to su:

- sistemski pristup
- sveobuhvatnost
- integrisano delovanje intervencija - preventivnih i onih koje odgovaraju na postojeći problem
- održivost
- mogućnost replikacije
- primenjivost intervencija u odnosu na kompleksnosti nacionalnog konteksta i lokalne zajednice
- **usmerenost ka detetu**
- intersektorska saradnja i koordinacija među mnoštvom aktera i nivoa delovanja.

Složenost sistema dečje zaštite ogleda se u raznovrsnosti elemenata, funkcijama i vezama (strukturama) koje se formiraju unutar sistema, kao i kapaciteta sistema da ostvari postavljeni cilj (UNICEF, 2010).

ne politike, finansijski aspekti, i slično. U neformalne elemente sistema spadaju elementi koji se vezuju za lokalne sredine - prakse unutar porodice ili zajednice. World Vision (2011, str.3) ističe sedam osnovnih elemenata svakog sistema dečje zaštite - zakoni i javne politike; usluge, kapaciteti; mehanizmi koordinacije; mehanizmi odgovornosti; krug brige o deci koji čine vrednosti, stavovi i ponašanja običajnog prava jedne sredine; fleksibilnost i učešće dece i pet ključnih aktera - dete, porodica, akteri iz lokalne sredine, država, međunarodni akteri.

Definisanjem i međuzavisnošću funkcija i struktura sistema dečje zaštite bavila se međunarodna organizacija Save the Children (2009) prema kojoj se funkcije sistema dečje zaštite formiraju tako da doprinesu ciljevima sistema i podeljene su u dve kategorije: (1) funkcije koje se odnose na donošenje odluka - procene, dostupnost informacija i (2) funkcije u službi podrške performansama sistema - jačanje kapaciteta, istraživanje i evaluacija, intersektorska koordinacija. Struktura sistema dečje zaštite se odnosi na sve mehanizme koji doprinose koordinaciji između različitih

Postojanje sistemskog pristupa u praksi kao i sveobuhvatnosti integrisanog delovanja i primenjivosti intervencija u odnosu na postojeći lokalni i/ili nacionalni kontekst u oblasti dečje zaštite **uslovljeno je kvalitetnom i kontinuiranom intersektorskom saradnjom između ključnih aktera** na lokalnom i na nacionalnom nivou. Zato je bitno naglasiti da jačanje savremenih sistema dečje zaštite umnogome zavisi od samog **jačanja saradnje i produbljivanja relacija** koje se formiraju između ključnih aktera koji su prisutni u određenom lokalnom, odnosno nacionalnom kontekstu.

Kada se sagleda sva dostupna relevantna međunarodna literatura, može se izvući zaključak da jedan sistem dečje zaštite čini **kombinacija formalnih i neformalnih elemenata sistema**, odnosno formalnog i neformalnog podsistema i relacija između njih. U formalne elemente sistema spadaju elementi koji se vezuju za nacionalni nivo - zakoni, jav-

sektora. UNICEF (2008) i Save the Children (2009) ističu posebni značaj kapaciteta (postojanja adekvatnih finansijskih, prostornih i ljudskih resursa) kao karakteristike sistema od koje najviše zavisi ispunjenost zadatih ciljeva uspostavljenog sistema.

Složenost sistema dečje zaštite moguće je grafički predstaviti pomoću dijagrama (di-

jagram 1) u kome koncentrični krugovi predstavljaju sisteme za sebe, a ujedno i podsisteme opšteg sistema dečje zaštite - porodica i lokalna zajednica kao podsistemi šireg, nacionalnog sistema koji je i sam deo međunarodnog sistema dečje zaštite. Procesi jačanja kapaciteta i kontinuiranog monitoringa i evaluacije prisutni su na svim nivoima sistema, dok centralno postavljene strelice označavaju **neophodnost postojanja intersektorske saradnje unutar svakog podsistema** kao i na različitim nivoima upravljanja.

U zavisnosti od definicije sistema dečje zaštite, različite međunarodne organizacije pridaju veći ili manji značaj pojedinim elementima sistema, a time određuju i strategije jačanja postojećih sistema dečje zaštite.

UNICEF-ova strategija jačanja sistema dečje zaštite² se oslanja na: (a) identifikovanje minimalnog paketa usluga za decu koji se definiše kao **intersektorski**, odnosno obuhvata **usluge iz različitih sfera javnog sektora** u vezi sa zaštitom dece (socijalna zaštita, obrazovanje, zdravlje, pravosuđe i bezbednost), a koje sprovode i organizacije iz privatnog sektora poput lokalnih NVO; (b) kreiranje i primenu analitičkog instrumenta za evaluaciju postojećih sistema.

UNHCR (2012) stavlja akcenat na jačanje kapaciteta samih porodica u oblasti nege i zaštite deteta, kao i na jačanje sistema dečje zaštite putem uključivanja stavova i iskustava deteta.

Save the Children (2010) ističe važnost jačanja mehanizama dečje zaštite **na lokalnom nivou**, jer postoje mesta na kojima nacionalna vlada ne može da obezbedi funkcionisanje sistema.

2 U skladu sa zaključcima radionice o mapiranju globalnih sistema dečje zaštite koju je organizovao Unicef 2008. godine u Bukureštu, Rumuniji. Dokument je dostupan na http://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/global_child_protection_workshop.pdf

World Vision (2011) model sistema dečje zaštite je zasnovan na **participatornom pristupu orijentisanom ka detetu** i njegovo jačanje zavisi od uspostavljenih **mehanizama koordinacije i saradnje između ključnih aktera**.

Bez obzira na postojeće razlike u definicijama i isticanju važnosti pojedinih elemenata sistema dečje zaštite, kako je gore navedeno, u osnovi međunarodnih strategija za jačanje modernih sistema dečje zaštite nalaze se, pored ostalih, sledeće aktivnosti:

- kreiranje inkluzivnih i široko postavljenih **intersektorskih partnerstava** prisutnih na različitim nivoima (lokalni, regionalni, nacionalni) koja mogu da uključe predstavnike donatora i drugih međunarodnih aktera, nacionalnih vlasti, lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva, udruženja roditelja;
- unapređenje postojećeg i/ili razvoju novog **legislativnog okvira** uključujući međunarodne konvencije, zakone i podzakonska akta, sektorske i intersektorske politike;
- analizaučinkovitosti i efikasnosti elemenata sistema i relacija među intervencijama, akterima, sektorima i nivoima upravljanja putem posebno razvijenih instrumenata praćenja i procene.

ChildPact³ je razvio jedan od instrumenata za analizu učinkovitosti i efikasnosti sistema dečje zaštite koji je nazvan **Indeks dečje zaštite**⁴ i koji se oslanja na metodologiju rada sa lokalnom zajednicom putem konsultacija sa formalnim i sa neformalnim akterima oko primene standarda u skladu sa UNCRC. Po-

3 ChildPact je regionalna mreža nacionalnih mreža koje se bave zaštitom dece u 10 država članica u kojima živi preko 500.000 vulnarabilne dece. Za više informacija o aktivnostima i istorijatu mreže, posetite - <http://www.childpact.org/about-us/about-2/#sthash.dsFmeMv7.dpuf>

4 <http://www.childpact.org/gravity-landing/childpact-child-protection-index/>

Prema Wulczyn et al. (2010) opšti okvir za izgradnju sistema dečje zaštite predstavlja osnovnu ideju o tome šta čini sistem i na koji način je moguće njegovo jačanje, ali je praktična primena sistema dečje zaštite uslovljena neophodnim prilagođavanjem postojećim uslovima na nacionalnom i lokalnom nivou. To znači da konkretan sistem dečje zaštite može biti primenljiv samo ukoliko je zasnovan na poznavanju spoljašnjih faktora koji su van direktnog uticaja sistema dečje zaštite poput: kulturoloških razlika, normi ponašanja, analiza postojećih resursa, nivoa makroekonomske i političke stabilnosti u konkretnom okruženju.

red svojih osnovnih namena da podstakne razgovore na temu sistema dečje zaštite zasnovane na podacima i da identifikuje dalje potrebe za jačanjem sistema, Indeks dečje zaštite bi takođe trebalo da kroz primenu zajedničkih principa utiče na približavanje i saradnju između različitih sektora i aktera.

Na kraju treba pomenuti i dva dokumenta na koja se naslanja Nacionalni plan akcije za decu Vlade Republike Srbije. Dokument pod nazivom **Svet po meri dece**⁵ usvojen je maja 2002. godine u Njujorku kao završni

dokument **Specijalnog zasedanja Generalne skupštine UN o deci**. Dokument predstavlja ključnu vezu sa UN Milenijumskim ciljevima razvoja i definiše prioritete za razvoj dece kao što su: promocija zdravih načina života, omogućavanje kvalitetnog obrazovanja, zaštita od zloupotrebe, eksploatacije i nasilja, borba protiv HIV/AIDS.

Drugi dokument je **Kvalitetno obrazovanje za sve**⁶ kao globalni program koji ima za cilj da osigura kvalitetno obrazovanje za svu decu. Globalni nosioci ovog programa su UNESCO, UNICEF, Svetska banka i UNDP. Koordinator programa je UNESCO.

5 Dokument je dostupan na <http://www.incesttraumacentar.org.rs/biblioteka/6.Brosure/9.Svet%20po%20meri%20dece%20-%20Save%20the%20Children%20OUK.pdf>

6 Dokument je dostupan na <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/education-for-all/>

1.2.

Evropski okvir u oblasti izgradnje sistema dečje zaštite i intersektorske saradnje za decu

Evropski okvir u oblasti izgradnje modernih sistema dečje zaštite i intersektorske saradnje za decu najčešće svojim preporukama definišu Savet Evrope (SE) i Evropska komisija (EK). Svih 47 zemalja članica Saveta Evrope od kojih su 28 zemalja ujedno i članice Evropske unije (EU), ratifikovale su UNCRC.

Kao deo transveralnog programa SE „Izgradnja Evrope za decu i sa decom“, trenutno se u zemljama članicama sprovode mere u skladu sa Strategijom o pravima deteta 2012-2015.⁷ koja ističe važnost učinkovite primene **standarda u oblasti prava deteta** usled primetnog jaza između normativnog okvira i prakse u dečjoj zaštiti i to putem:

- promovisanja **sveobuhvatnog pristupa** uključujući i poglede deteta;
- **podizanja svesti i jačanja kapaciteta** svih relevantnih aktera putem obuka o primeni standarda;
- **intersektorskog pristupa i monitoringa**.

Takođe, u Smernicama o integrisanim nacionalnim strategijama za zaštitu dece od nasilja⁸(SE, str. 11) poziva zemlje članice na **sveobuhvatan i sistemski pristup** u sprovođenju standarda UNCRC ističući važnost četiri operativna principa na kojima se zasniva ovakav pristup: **višedimenzionalnost, integrisanost, intersektorska saradnja i uključivanje veli-**

⁷ Dokument je dostupan na http://www.coe.int/t/dg3/children/MonacoStrategy_en.pdf

⁸ Dokument je dostupan na http://srsg.violenceagainstchildren.org/document/_169

kog broja aktera. Intersektorska saradnja i koordinacija se na ovaj način stavljaju u kontekst funkcionalnog sistema dečje zaštite i to u smislu koordinacije i saradnje između različitih nivoa upravljanja (nacionalni, regionalni, lokalni) i između različitih aktera (nosilaca vlasti i civilnog društva).

U EU briga o deci i zaštita dece spadaju u one politike koje definišu same zemlje članice, pa se tako i sistemi dečje zaštite razlikuju od zemlje do zemlje. Ipak, sve zemlje članice EU u obavezi su da primenjuju standarde propisane Poveljom Evropske unije o osnovnim pravima⁹ koja se u članu 24 bavi pravima deteta na zaštitu i dobrobit, kao i da promovišu zaštitu prava deteta u skladu sa članom 3 stav 3 Ugovora o EU¹⁰. Evropska strategija 2020¹¹ iz 2010.godine takođe čini srednjoročni normativni okvir za kvalitetnije obrazovanje dece, veću dostupnost uslugama i resursima koji su potrebni deci da bi ih osposobili da upravljaju Evropom u 22. veku.

Usled značaja teme i postavljanja minimalnog zajedničkog preporučenog normativnog okvira, EK je 2006.godine usvojila dokument

⁹ Dokument dostupan na http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

¹⁰ Dokument dostupan na <http://old.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0013:0046:EN:PDF>

¹¹ Dokument dostupan na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52010DC2020>

Ka evropskoj strategiji o pravima deteta¹² kojim se obrazlaže potreba za bavljenjem ovom temom i na nivou EU, a u februaru 2011. godine i Agendu EU za prava deteta kao dokument koji bi predstavljao okvir za sistemski pristup EU u oblasti dečjih prava i zaštite sa posebnim akcentom na one oblasti dečje zaštite u kojima EU predstavlja dodatnu vrednost (pravosuđe, zaštita dece u rizičnim situacijama, sprečavanje nasilja nad decom unutar EU i šire)¹³. Kao nastavak ove inicijative u 2013. godini EK donosi i *Preporuku o ulaganju u decu*¹⁴ na osnovu informacija o postojećim sistemima dečje zaštite u zemljama članicama koji se suočavaju sa nekoliko bitnih izazova:

- pristup rešavanja problema i **protoka informacija** od vrha prema dole (top-down);
- nedostatak **sistemskog pristupa**;
- nedostatak politika u vezi sa zaštitom deteta koje su **zasnovane na podacima**.

Osnovni uzrok postojanja svih navedenih izazova nalazi se u nedostatku intersektorske saradnje i koordinacije na svim nivoima upravljanja. Zato se u delu 3 Preporuke EK (dalji razvoj neophodnih mehanizama upravljanja, sprovođenja i monitoringa) eksplicitno navodi **potreba za jačanjem intersektorske saradnje** kroz:

- jačanje **sinergijskog delovanja** različitih sektora koji čine sistem dečje zaštite;
- **sveobuhvatnost politika** i bolju koordinaciju između ključnih aktera;
- razvoj **kontinuiranih i sistematičnih re-lacija** između politika koje se tiču dece i ključnih aktera, a naročito u oblasti

12 Dokument dostupan na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006DC0367>

13 Dokument evropske agende dostupan je na http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf

14 Tekst preporuke Evropske komisije je dostupan na http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/c_2013_778_en.pdf

obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, jednakosti i dečjih prava;

- **integrisanje politika** koje se tiču dece i prava deteta **u druge relevantne politike i institucionalne nadležnosti**;
- promovisanje saradnje i redovnog **dijaloga** između predstavnika **javnih vlasti** na svim nivoima **sa socijalnim partnerima i organizacijama civilnog društva (OCD)**;
- podrška daljem jačanju **principa uključivanja dece** u sprovođenje politika kojima se štite njihova prava.

Kako bi ponudila zemljama članicama EU mogućnosti da odgovore na navedene izazove uz puno poštovanje principa supsidijarnosti¹⁵, EK je krajem 2013. godine naložila Agenciji EU za osnovna prava (FRA)¹⁶ da sprovede istraživanje putem javnih konsultacija sa svim relevantnim akterima širom zemalja članica EU, a sa ciljem da se mapiraju ključni elementi nacionalnih sistema dečje zaštite, uključujući postojeće systemske zakone, nadležne institucije, aktere, finansijske resurse i mehanizme odgovornosti. Rezultati ovog opsežnog istraživanja dostupni su na internet stranici Evropskog foruma za prava deteta¹⁷ i trebalo bi da doprinesu boljem poznavanju funkcionisanja postojećih sistema i da čine ulazne podatke za EU Priručnik o integriranim sistemima dečje zaštite čija se izrada očekuje u narednom periodu¹⁸.

15 Princip supsidijarnosti je princip EU prema kojem ona ne preuzima radnje (izuzev u oblastima svojih isključivih nadležnosti), osim ako one nisu delotvornije od radnji preduzetih na nivou države članice, regiona ili lokalne samouprave. Cilj principa supsidijarnosti je da osigura efikasno donošenje odluka na nivou što bližem građanima.

16 Više informacija o agenciji i ovaj inicijativi je dostupno na <http://fra.europa.eu/en/project/2014/mapping-child-protection-systems-eu>

17 <https://ec.europa.eu/eusurvey/publication/EU-guidance-on-integrated-Child-Protection-Systems>

18 Više informacija o priručniku dostupno je na http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-392_en.htm

1.3.

Međunarodna i evropska praksa: funkcionisanje sistema brige o deci i intersektorska saradnja za decu

U mnogim zemljama sveta danas je uglavnom usvojen osnovni legislativni okvir i stvorene su institucionalne pretpostavke kojima se promoviše i u normativnom smislu osigurava zaštita dece u skladu sa odredbama UNCRC. Međutim, **institucionalni mehanizmi za sprovođenje odredaba se u velikoj meri razlikuju od zemlje do zemlje, a time i nivo uspešnosti njihove primene.**

Implementacija postojeće regulative: izazovi i rešenja

Iako se EU smatra za jedan od najrazvijenijih delova sveta u komeje prema statistici Eurostat svaki peti stanovnik dete, prema podacima iz izveštaja FRA iz 2009 pod nazivom Razvoj indikatora za zastitu, postovanje i promociju prava deteta u Evropskoj uniji, najmlađi stanovnici zemalja članica i dalje se suočavaju sa velikim izazovima – život na ivici siromaštva, porodično nasilje, trgovina ljudima, ograničen pristup uslugama socijalne zaštite, obrazovanja i zdravlja, diskriminacija po različitim osnovama - samo su neki od gorućih problema¹⁹.

Prema rezultatima istraživanja koje je spro-

vela FRA u državama članicama EU²⁰, najveći broj izazova sa kojima se akteri na različitim nivoima suočavaju kada je reč o funkcionisanju integrisanog sistema dečje zaštite se odnose na:

- **nedostatak usluga** u oblasti dečje zaštite kako prevencije, tako i odgovora na uočene probleme;
- **nedostatak koordinacije i saradnje** između različitih aktera i nivoa upravljanja;
- **nedostatak adekvatnih resursa** za kvalitetno funkcionisanje integrisanog sistema dečje zaštite (ljudski resursi, finansijski resursi i infrastruktura);
- **nedostatak kvalitetnih podataka i saznanja**;
- **nedostatak mehanizama odgovornosti**;
- **nedovoljna uključenost** porodica i lokalne zajednice.

U središte prepoznatih problema, kada je reč o uspešnom funkcionisanju sistema dečje zaštite u praksi, relevantni ispitanici stavljaju upravo **nedostatak intersektorske koordinacije i saradnje** od koje dalje zavisi i razvoj usluga i uključivanje lokalnih aktera i razmena podataka. Zato ispitanici koji su učestvovali u ovom opsežnom istraživanju pored ostalih rešenja **predlažu kreiranje novih mehanizama, formalnih i neformalnih mreža aktera i**

¹⁹ Izveštaj FRA dostupan je na <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union>

²⁰ Rezultati su javno dostupni na internet strani <https://ec.europa.eu/eusurvey/publication/EU-guidance-on-integrated-Child-Protection-Systems#>

povezanost sa akterima iz susednih i drugih zemalja koji bi svojim sinergičnim delovanjem trebalo da otklone postojeće nedostatke u funkcionisanju sistema.

Preostali izazovi koji u svojoj suštini imaju pitanje **odgovornosti** (nedostatak resursa i mehanizmi odgovornosti) bi trebalo da budu otklonjeni primenom rigoroznih **metoda nezavisnog sistema monitoringa i evaluacije**, kao i **merenjem uticaja** putem jasno definisanih kriterijuma i indikatora.

Monitoring i evaluacija

Uspostavljanje kvalitetnog i nezavisnog okvira za monitoring i evaluaciju (M&E) od ključne je važnosti za razvoj svakog sistema dečje zaštite; oni se sprovode kako bi se videlo **da li i na koji način primena određenih mehanizama koji se sprovode unutar sistema dovodi do poboljšanja u ishodima za decu i koji elementi sistema imaju najveći uticaj u ostvarivanju zadatog cilja** (Fluke i Wulczyn, 2010). Međutim, M&E se može posmatrati i kao sastavni deo, element sistema dečje zaštite kako ga definišu i relevantne međunarodne organizacije (WVI, 2011) jer predstavlja izvor informacija za promenu funkcionisanja sistema putem davanja povratne informacije o dostizanju zadatih ciljeva.

Važno je naglasiti da se u središtu procesa M&E takođe nalazi razvijena intersektorska saradnja među ključnim akterima, jer bez toga nije moguće prikupiti željene podatke i zatražiti neophodna pojašnjenja. Na pitanje na koji način je moguće sprovesti adekvatan monitoring performansi sistema dečje zaštite, ispitanici u istraživanju koje je sprovela FRA navode kao rešenja jačanje rada sa kolegama, redovno izveštavanje, integrisano ocenjivanje, te poboljšanje koordinacije među akterima.

Merenje uticaja - indikatori

Kako je ranije navedeno, mnoge međunarodne organizacije kreiraju liste indikatora²¹ uz pomoć kojih je moguće izmeriti, oceniti i uporediti performanse različitih sistema dečje zaštite. Radi praćenja funkcionisanja sistema dečje zaštite u zemljama članicama EU, FRA je 2007. godine započela sa kreiranjem indikatora kojima se meri poštovanje, zaštita i promocija prava deteta u zemljama članicama, a u odnosu na pravo i politike EU u različitim oblastima. Kao rezultat ovog procesa, FRA (2009, str.16) je razvila **matricu indikatora u četiri ključne oblasti** koje su relevantne za praćenje na nivou EU:

- porodično okruženje i alternativna nega;
- zaštita od eksploatacije i nasilja;
- obrazovanje, građanstvo i aktivnosti u oblasti kulture;
- adekvatan životni standard.

Imajući u vidu gore navedene izazove, kao i neophodnost kvalitetnog sprovođenja M&E na osnovu merljivih indikatora, u narednom delu predstavimo neke od primera dobrih praksi u funkcionisanju sistema dečje zaštite, a time i intersektorske saradnje među ključnim akterima.

Neki primeri dobre prakse u svetu

I pored prepoznatih problema u funkcionisanju sistema dečje zaštite, kao i u uvođenju i sprovođenju međunarodnih standarda onako kako ih definiše UNCRC, u svetu postoje brojni primeri dobre prakse koji pokazuju na koji način je moguće u realnom okruženju osigurati zaštitu deteta. Kao primere dobre prakse odabrali smo sledeća tri i to u oblasti

²¹ Okvirna lista od 500 indikatora koje je WVI razvio radi praćenja funkcionisanja sistema dečje zaštite u skladu sa UNCRC za zemlje koje su članice Child Pacta, dostupna na <http://www.childpact.org/>

(a) **uspešnih mera i usluga zaštitu dece** na nacionalnom i lokalnom nivou koje se u velikoj meri oslanjaju na **kontinuiranu intersek**

torsku saradnju između ključnih aktera (b) **uvođenja međunarodnih standarda** u nacionalni legislativni okvir²².

Primer 1:

Monitoring legislativnog okvira i identifikovanje novih zakona u oblasti zaštite deteta

Defence for Children International – Palestina

Defence for Children International (DCI) je međunarodna NVO organizacija koja je u Palestini uspostavila Program zaštite i mobilizacije zajednice koji sprovodi u saradnji sa vladinom Jedinicom za dečje pravosuđe i lokalnom mrežom organizacija koje se bave dečjom zaštitom. Ova intersektorska saradnja omogućila je jačanje kapaciteta pravnih eksperata, policajaca i tužilaca da primenjuju u svom radu relevantne standarde propisane UNCRC-om, kao i da te standarde uvedu u nacрте svojih strategija i programa.

Program zaštite i mobilizacije zajednice tako doprinosi monitoringu javnih politika, zakona, strategija i direktiva koje dolaze iz državnih sektora prinude. Takođe, predstavnici programa nadgledaju i nacрте nacionalnih zakona u oblasti dečje zaštite.

Na ovaj način DCI doprinosi stvaranju pravednijeg, integrisanog i stabilnog sistema dečje zaštite za onu decu koja imaju problema sa zakonom ili su žrtve nasilja. Zajedno sa mrežom organizacija koje se bave zaštitom dece, DCI radi na osnaživanju relevantnih aktera u oblasti prava i psiho-socijalne podrške dok istovremeno uvodi prakse lobiranja kod ključnih aktera koje su zasnovane na podacima.

Izvor: <http://www.dci-palestine.org>

22 Primeri dobre prakse u različitim tematskim oblastima dečje zaštite širom sveta kompilirani su u publikaciji 100 Best Practices in Child Protection A Series of 100 Best Practices, Volume III iz 2013. godine

Primer 2:

Razvoj nacionalnog okvira u oblasti zaštite deteta

Centar za zaštitu deteta – Indonezija

U zajedničkoj inicijativi UNICEF-a, Kolumbija univerziteta i Indonežanskog univerziteta, stvoren je Centar za zaštitu dece u Indoneziji sa ciljem da se poboljšaju postojeći sistemi dečje zaštite.

Centar je formiran sa idejom da postane nacionalni Centar za izvrsnost i ima za cilj da razvije sveobuhvatan i održiv okvir dečje zaštite koji će pomoći da se razviju relevantni programi i politike u oblasti zaštite dece. Centar radi na jačanju kapaciteta naučnika, praktičara i donosilaca odluka da razvijaju projektne ideje zasnovane na podacima. Aktivnosti Centra se odnose i na:

istraživanja koja doprinose razvoju programa zaštite dece;
obuke za sve relevantne aktere kojima se jača i njihova međusobna saradnja;
razvijanje nastavnih programa koji bi promovisali važnost poboljšanja života dece u Indoneziji i na drugim mestima.

Rad Centra je zasnovan ne samo na saradnji sa međunarodnim akterima već i na koordinaciji sa Ustavnim sudom, Ministarstvom unutrašnjih poslova i AusAID Partnerstvom za pravosuđe uz čiju pomoć je omogućeno porodicama koje žive u udaljenim, ruralnim sredinama da se kolektivno prijave za dobijanje legalnih dokumenata u najbližim sudovima.

Izvor: <http://www.cpcnetwork.org/indonesia.php>

Primer 3:

Zaštita dece od telesnog kažnjavanja

Plan International – Indija, Filipini, Južni Sudan, Togo, Zimbabve, Bangladeš, Siera Leone

Međunarodna organizacija „Plan International“ je u oktobru 2008.godine započela kampanju Uči bez straha kako bi skrenula pažnju na potrebu da se prekine sa nasiljem u školama, uključujući seksualno nasilje i telesno kažnjavanje. Kampanja zagovaranja je pomogla da se ubrza proces donošenja novih zakona i politika kojim se zaštitilo preko 485 miliona dece od nasilja u školama u čak 27 zemalja širom sveta.

U osnovi kampanje Uči bez straha, koja je dovela u pitanje upotrebu telesnog kažnjavanja nad decom u školama, nalazi se sveobuhvatan pristup kojim je u rešavanje spornog problema uključila decu, njihove porodice, policiju, nastavnike, pravnike, zdravstvene i socijalne radnike. Jedan od rezultata kampanje je bila obuka za preko 53.000 nastavnika u oblasti nenasilnih metoda predavanja i to sa uključenjem preko 30.000 škola u ovaj program.

Source: <http://plan-international.org/learnwithoutfear/learn-without-fear>

Neki primeri dobre prakse u Evropi

Evropska platforma za ulaganje u decu (EPIC)²³ je online platforma zasnovana na primeni otvorenog metoda koordinacije koja nudi informacije o identifikovanim dobrim praksama kada je reč o praktičnoj primeni standarda u oblasti dečje zaštite, kao i funkcionalnim strukturama koje tome doprinose. Evaluacija identifikovanih praksi je zasnovana na podacima, a to znači da je svaka prijavljena praksa prošla kroz rigorozan proces ocenjivanja koji se oslanja na definisane kriterijume u oblasti učinkovitosti, mogućnosti repliciranja i dalekosežnosti uticaja. Praksa koja je pozitivno ocenjena u sve tri navedene kategorije dobija atribut najbolja, ukoliko je ocenjena pozitivno u dve kategorije, dobija atribut prakse koja obećava, a ukoliko je pozitivno ocenjena samo u pogledu učinkovitosti, dobija atribut novonastale prakse.

Najveći broj dobrih praksi u oblasti dečje zaštite, a koje su identifikovane i ocenjene u okviru EPIC, u sektoru je zdravlja.

Ovde ćemo prikazati i primer iz Velike Britanije koji prema metodologiji ocenjivanja EPIC nosi atribut najbolja praksa, a oslanja se na intersektorsku saradnju i koordinaciju između ključnih aktera²⁴.

Primer 4:

HomeStart program, Velika Britanija

Home Start je kao projekat započeo sa radom daleke 1973. godine i do danas je prerastao u jednu od najrelevantnijih NVO u Velikoj Britaniji koja pruža podršku mladim roditeljima i njihovoj deci, a sa ciljem da doprinese smanjenju stresa kod mladih roditelja i jačanju njihovih sposobnosti za negu i brigu o deci, kao i kreiranju podsticajnog okruženja za rast i razvoj deteta.

U osnovi programa je odnos koji se formira između volontera iz lokalne zajednice i porodice kojoj on/ona pomaže nekoliko časova tokom nedelje, a uz podršku i program obuke koji pruža lokalna NVO zadužena za sprovođenje Home Start programa i resursa unutar lokalne zajednice. Home Start je dobar primer intersektorske saradnje na lokalnom nivou između porodica, volontera, NVO, institucija visokog obrazovanja koje sprovode evaluaciju programa i lokalne zajednice. Ovo partnerstvo ključnih aktera traje već 40 godina donoseći rezultate koji danas utiču i na formiranje politike u oblasti dečje zaštite na nacionalnom nivou.

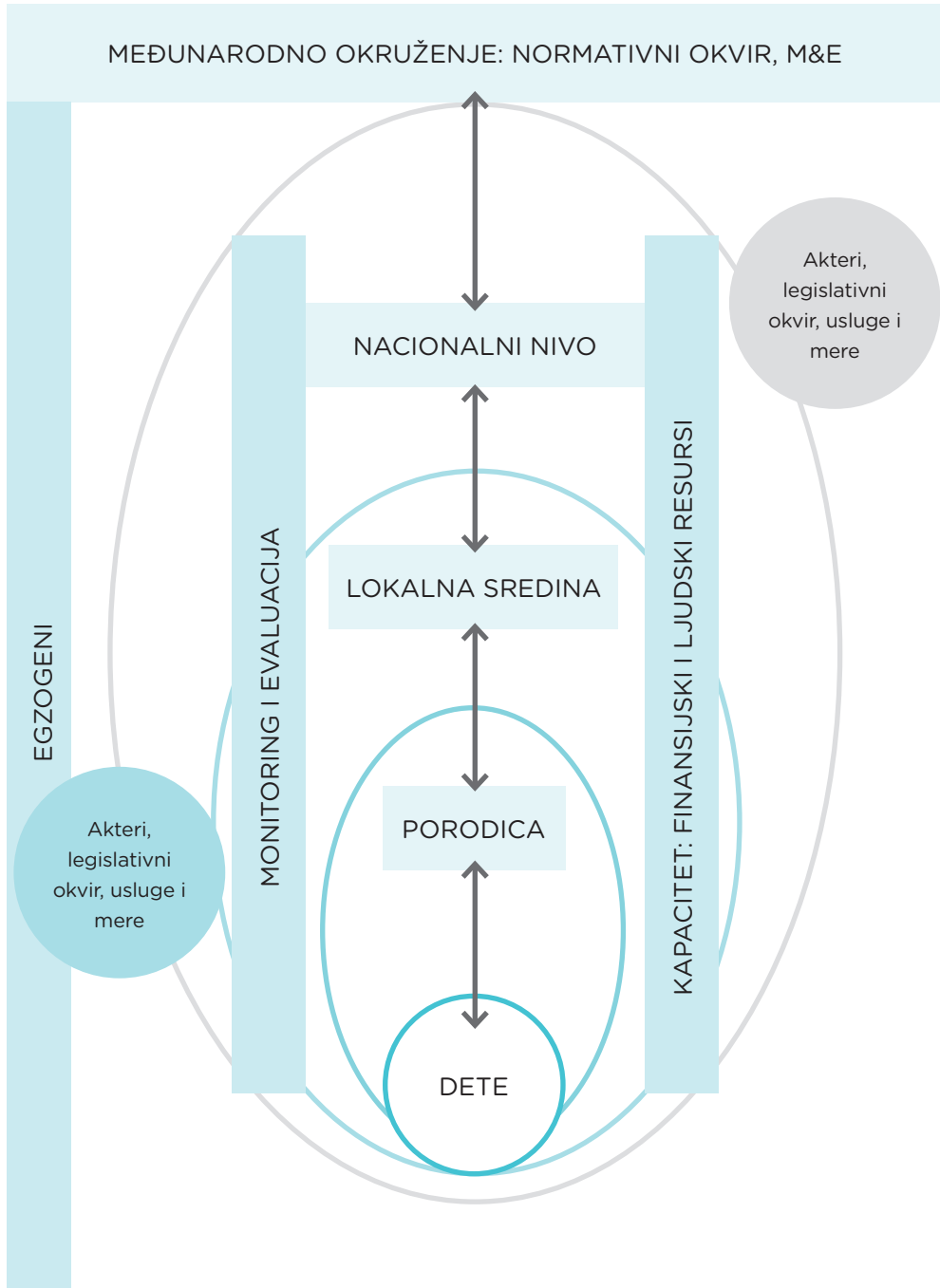
Home Start program je danas prisutan u čak 314 lokalnih zajednica širom Velike Britanije, a zbog pokazanih dobrih rezultata i potreba ciljane populacije, program je repliciran i uspešno se sprovodi u 22 zemlje sveta uključujući i Češku, Dansku, Norvešku, Holandiju i Mađarsku.

Izvor: <http://www.home-start.org.uk/>

23 http://europa.eu/epic/practices-that-work/index_en.htm

24 Više informacija o ovoj praksi može se naći na internet strani EPIC http://europa.eu/epic/practices-that-work/evidence-based-practices/practices/triple-p_en.html na zvaničnoj internet strani programa <http://www.home-start.org.uk/>

Dijagram 1: Struktura sistema dečje zaštite

2. NORMATIVNI OKVIR SISTEMA BRIGE O DECI U REPUBLICI SRBIJI

U Republici Srbiji su prava dece, mladih i njihovih porodica zagarantovana ratifikovanim međunarodnim ugovorima, Ustavom, zakonskim odredbama i strateškim dokumentima, bez obzira na nacionalno, etničko, religijsko, rasno ili klasno poreklo.

Normativni okvir sistema brige o deci u Republici Srbiji čine odredbe usvojene regulative u sektorima zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, provosuda i bezbednosti, a to su, između ostalih, Konvencija UN o pravima deteta, Fakultativni protokol uz konvenciju o pravima deteta o zabrani učešća dece u oružanim sukobima, Fakultativni protokol uz konvenciju o pravima deteta o zabrani prodaje dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji,

Nacionalni plan akcije za decu, Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Porodični zakon, Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđenju socijalne sigurnosti, Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja i drugi.

Promocija prava deteta i zaštita dece je u nadležnosti svih nivoa vlasti i javnih ustanova, lokalne samouprave i organa socijalnog staranja u svakom mestu koje pruža usluge zaštite dece i njihovih porodica. U ovom delu zato posebnu pažnju poklanjamo nadležnostima lokalnih samouprava u oblasti dečje zaštite i prava deteta.

2.1. Ratifikovani međunarodni ugovori

Zakonom o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta²⁵ Republika Srbija je po osnovu sukcesije od 2001. godine članica Konvencije o pravima deteta i oba njena protokola - **Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji**²⁶ uz Konvenciju o pravima deteta i **Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima**²⁷ uz Konvenciju o pravima deteta. Konvencija o pravima deteta (UNCRC 44/25, 1989) je prvi međunarodnopravni instrument koji je obuhvatio celokupan opseg ljudskih prava - građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava. Četiri osnovna principa Konvencije su nediskriminacija, po-svećenost najboljim interesima deteta, pravo na život, opstanak i razvoj; i poštovanje stavova deteta. Konvencija štiti dečja prava definisanjem standarda u oblasti zdravstvenih usluga; obrazovanja; pravnih, građanskih i socijalnih usluga.

UNCRC obavezuje države članice da:

- svakom detetu bude obezbeđen *stepen zaštite i brige neophodan za detetovu dobrobit* i da preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mere;

25 Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_ujedinjenih_nacija_o_pravima_deteta.html

26 Protokol je dostupan na <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Fakultativni-protokol-o-prodaji-dece-decjoj-prostituciji-i-decjoj-pornografiji.doc.pdf>

27 Protokol je dostupan na http://ravnopravnost.gov.rs/jdownloads/files/fakultativni_protokol_o_ucescu_dece_u_oruzanim_sukobima_uz_konvenciju_o_pravima_deteta-un.pdf

- preduzimaju mere zaštite od svih oblika *fizičkog ili mentalnog nasilja, povrede ili zlopotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije bilo koje vrste*;
- svakom detetu bude obezbeđeno *pravo na obrazovanje*.

Ratifikacijom UNCRC Republika Srbija je preuzela obavezu da, u skladu sa članom 44, podnosi Komitetu za prava deteta UN inicijalni i periodične izveštaje o načinu primene Konvencije i opcionih protokola uz nju. Komitet UN za prava deteta je u junu 2008.godine na svojoj 48. sednici usvojio Zaključna zapažanja nakon razmatranja izveštaja Republike Srbije u kojima je izrazio zabrinutost zbog *rasprostranjenog nasilja u školama, pretežno među učenicima, i preporučio Republici Srbiji da uspostavi adekvatne programe i aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja*²⁸.

28 Više informacija dostupno je na http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/konvencije/eng_zakljucna_zapazanja_crc.pdf

2.2.

Nacionalni propisi: ustav, zakonska i strateška regulativa

Kao najviši pravni akt, **Ustav Republike Srbije** iz 2006. godine²⁹ u članu 64, deo II: Ljudska i manjinska prava i slobode, govori o pravima deteta po kome:

- deca uživaju ljudska prava primereno svom uzrastu i duševnoj zrelosti;
- svako dete ima pravo na lično ime, upis u matičnu knjigu rođenih, pravo da sazna svoje poreklo i pravo da očuva svoj identitet;
- su deca zaštićena od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebljavanja;
- deca rođena izvan braka imaju jednaka prava kao deca rođena u braku;
- se prava deteta i njihova zaštita uređuju zakonom.

U posebno ranjive kategorije dece Ustav RS prema članu 66 svrstava decu bez roditeljskog staranja i decu koja su ometena u psihičkom ili fizičkom razvoju. Prema istom članu, deca mlađa od 15 godina ne mogu biti zaposlena niti, ako su mlađa od 18 godina, mogu da rade na poslovima štetnim po njihovo zdravlje ili moral.

Član 68 Ustava RS propisuje da svako ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja, a da deca, trudnice, majke tokom porodiljskog odsustva, samohrani roditelji sa decom do sedme godine i stari ostvaruju zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako je

neostvaruju na drugi način, u skladu sa zakonom. Građani i porodice kojima je neophodna društvena pomoć radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, imaju pravo na socijalnu zaštitu (član 69), čije se pružanje zasniva na načelima socijalne pravde, humanizma i poštovanja ljudskog dostojanstva. Prema članu 71 svako ima pravo na obrazovanje pri čemu je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno, a srednje obrazovanje je besplatno.

Zdravstvo

Osnovni sektorski zakoni u oblasti zdravlja relevantni za sistem brige o deci u Republici Srbiji su Zakon o zdravstvenom osiguranju³⁰ i Zakon o zdravstvenoj zaštiti³¹. Osiguranicima se u smislu **Zakona o zdravstvenom osiguranju** prema članu 22, smatraju i lica koja pripadaju grupaciji stanovništva koja je izložena povećanom riziku obolevanja ili ako prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja ne ostvaruju kao članovi porodice osiguranika i to su, između ostalih kategorija:

- deca do navršениh 18 godina života;
- školska deca i studenti do kraja propisanog školovanja, a najkasnije do navršениh 26 godina;
- žene u vezi sa planiranjem porodice, kao i u toku trudnoće, porođaja i ma-

²⁹ Ustav Republike Srbije je dostupan na <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije>

³⁰ Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html

³¹ Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.html

terinstva do 12 meseci nakon porođaja;

- samohrani roditelji sa decom do sedam godina života čiji su mesečni prihodi ispod prihoda utvrđenih u skladu sa ovim zakonom.

Prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja obezbeđuju se članovima porodice, deci osiguranika rođenoj u braku ili van braka, usvojenoj deci i deci uzetoj na izdržavanje. Dete osiguranika ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja do navršene 18. godine života (član 24 i 26). Deca koja su usred bolesti morala da prekinu ili privremeno zaustave školovanje, imaju prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i za vreme trajanja bolesti, kao i nakon starosne granice utvrđene u stavu 1 ovog člana, onoliko koliko je prekid, usled bolesti, trajao. Ukoliko dođe do nesposobnosti deteta za samostalan život i rad u smislu propisa o penzijskom i invalidskom osiguranju pre nego što isteknu roкови za školovanje i posle uzrasta utvrđenog u stavu 1, osoba ostvaruje prava iz obaveznog penzijskog i invalidskog osiguranja dok takva nesposobnost traje i ako ga osiguranik izdržava zbog toga što nema sopstvenih prihoda za izdržavanje.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti u članu 25 propisuje da svako dete do navršenih 18 godina života ima pravo na najviši mogući standard zdravlja i zdravstvene zaštite.

Obrazovanje

Sektorske politike u oblasti obrazovanja definisane su setom zakona koji čine Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja sa Pravilnikom o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, dok je strateški okvir razvoja sistema obrazovanja dat pred-

stavljen kroz Strategiju razvoja obrazovanja Republike Srbije za period do 2020.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja³² uređuje osnove sistema predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja, i to: principe, ciljeve i standarde obrazovanja i vaspitanja, način i uslove za obavljanje delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja, vrste programa obrazovanja i vaspitanja, osnivanje, organizaciju, finansiranje i nadzor nad radom ustanova obrazovanja i vaspitanja, kao i druga pitanja od značaja za obrazovanje i vaspitanje. Zakon u članu 3 propisuje opšte principe sistema obrazovanja i vaspitanja ističući, između ostalog:

- efikasnu saradnju sa porodicom uključivanjem roditelja, odnosno staratelja radi uspešnog ostvarivanja postavljenih ciljeva obrazovanja i vaspitanja;
- raznovrsne oblike saradnje sa organizacijama nadležnim za poslove zapošljavanja i lokalnom zajednicom i širom društvenom sredinom kako bi se postigao pun sklad između individualnog i društvenog interesa u obrazovanju i vaspitanju;
- obrazovanje i vaspitanje u demokratski uređenoj i socijalno odgovornoj ustanovi u kojoj se neguje otvorenost, saradnja, tolerancija, svest o kulturnoj i civilizacijskoj povezanosti u svetu, posvećenost osnovnim moralnim vrednostima, vrednostima pravde, istine, solidarnosti, slobode, poštenja i odgovornosti i u kojoj je osigurano puno poštovanje prava deteta, učenika i odraslog;
- usmerenost obrazovanja i vaspitanja na dete i učenika kroz raznovrsne oblike nastave, učenja i ocenjivanja kojima

³² Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

se izlazi u susret različitim potrebama učenika, razvija motivacija za učenje i podiže kvalitet postignuća;

- jednake mogućnosti za obrazovanje i vaspitanje na svim nivoima i vrstama obrazovanja i vaspitanja.

Zakon se u delu VII posebno bavi pravima deteta i učenika, kao i obavezama učenika, a naročito je istaknuto pravo na:

1. kvalitetan obrazovno-vaspitni rad;
2. uvažavanje ličnosti;
3. podršku za svestrani razvoj ličnosti, podršku za posebno iskazane talente i njihovu afirmaciju;
4. zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja;
5. blagovremenu i potpunu informaciju o pitanjima od značaja za njegovo školovanje;
6. informacije o njegovim pravima i obavezama;
7. učestvovanje u radu organa škole, u skladu sa ovim i posebnim zakonom;
8. slobodu udruživanja u različite grupe, klubove i organizovanje učeničkog parlamenta;
9. podnošenje prigovora i žalbe na ocenu i na ostvarivanje drugih prava po osnovu obrazovanja;
10. pokretanje inicijative za preispitivanje odgovornosti učesnika u obrazovno-vaspitnom procesu ukoliko prava iz tač. 1) do 9) ovog člana nisu ostvarena;
11. ostvarivanje svih prava deteta i učenika, prava na zaštitu i na pravično postupanje škole prema učeniku i kada povredi obavezu utvrđenu ovim zakonom;
12. pravo na stipendiju, kredit, smeštaj i ishranu u domu učenika, u skladu sa posebnim zakonom.

Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje³³ je podzakonski akt Zakona o

osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, koji je donesen sa ciljem da se bliže i detaljnije urede *sadržaji i način sprovođenja preventivnih i interventnih aktivnosti, uslovi i načini za procenu rizika, načini zaštite od nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja, praćenja efekata preduzetih mera i aktivnosti*. Pravilnik definiše različite oblike nasilja (fizičko, psihičko, socijalno nasilje, zloupotreba deteta i učenika, seksualno nasilje, eksploatacija, elektronsko nasilje, zanemarivanje i nemarno postupanje). i detaljno razrađuje aktivnosti ustanove obrazovanja u cilju prevencije i zaštite od nasilja. Postavljena pravila su zasnovana na odredbama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, kao i na Opštem protokolu za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja i Posebnom protokolu za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama. Pravilnikom se posebno definiše uloga škole da senzitivnije decu, roditelje i zaposlene na prepoznavanje nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, kao i da kreira atmosferu tolerancije, poštovanja, solidarnosti, pružanjem novih znanja i veština, kao i informisanjem aktera o njihovim pravima i radom na prevenciji.

Ciljeve i principe delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja uređuje članu 4 **Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju**³⁴. Ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja su podrška:

- celovitom razvoju i dobrobiti deteta;
- vaspitnoj funkciji porodice;

³³ Pravilnik je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_protokolu_postupanja_u_ustanovi.html

³⁴ Zakon je dostupan na <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakoni/obrazovanje-i-vaspitanje/507-zakon-o-predskolskom-vaspitanju-i-obrazovanju>

- daljem vaspitanju i obrazovanju i uključivanju u društvenu zajednicu;
- razvijanju potencijala deteta kao pretpostavke za dalji razvoj društva i njegov napredak.

Principi predškolskog vaspitanja i obrazovanja su:

- jednako pravo i dostupnost svih oblika predškolskog vaspitanja i obrazovanja, bez diskriminacije i izdvajanja po osnovu pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i smetnji u razvoju i invaliditeta, kao i po drugim osnovama;
- demokratičnost: uvažavanje potreba i prava dece i porodice, uključujući pravo na uvažavanje mišljenja, aktivno učešće, odlučivanje i preuzimanje odgovornosti;
- otvorenost: građenje odnosa sa porodicom, drugim delovima u sistemu obrazovanja (škola), zajednicom (institucijama kulture, zdravstva, socijalne zaštite), lokalnom samoupravom i širom društvenom zajednicom;
- autentičnost: celovit pristup detetu, uvažavanje razvojnih specifičnosti predškolskog uzrasta, različitosti i posebnosti, negovanje igre kao autentičnog načina izražavanja i učenja predškolskog deteta, oslanjanje na kulturne specifičnosti;
- razvojnost: razvijanje različitih oblika i programa u okviru predškolske delatnosti u skladu sa potrebama dece i porodice i mogućnostima lokalne zajednice, kontinuirano unapređivanje kroz vrednovanje i samovrednovanje, otvorenost za pedagoške inovacije.

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju³⁵ propisuje da svako lice ima pravo na besplatno i kvalitetno osnovno obrazovanje i vaspitanje u javnoj školi. Učenik javne škole može besplatno da koristi knjige, školski materijal, prevoz, ishranu, kao i smeštaj kada je to potrebno, u skladu sa zakonom (član 4). Osnovno obrazovanje i vaspitanje je obavezno. Pripremni predškolski program ostvaruje se u skladu sa zakonom i deo je obaveznog obrazovanja i vaspitanja (član 5). Dete državljanin Republike Srbije ima pravo da osnovno obrazovanje i vaspitanje stiče u nacionalnoj školi (član 7). Učenik sa smetnjama u razvoju i invaliditetom jeste dete sa intelektualnim, čulnim i motoričkim smetnjama u razvoju. Učenik sa smetnjama u razvoju i invaliditetom stiče osnovno obrazovanje i vaspitanje po pravilu u školi zajedno sa ostalim učenicima, a kada je to u najboljem interesu učenika u školi za učenike sa smetnjama u razvoju. Učenik sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ima pravo na individualni obrazovni plan (član 10). Škola može da organizuje obrazovno-vaspitni rad kao poseban oblik rada za učenike na dužem kućnom i bolničkom lečenju, uz saglasnost Ministarstva, po članu 39 ovog zakona. Program zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i programi prevencije drugih oblika rizičnog ponašanja, kao što su, naročito, upotreba alkohola, duvana, psihoaktivnih supstanci i maloletnička delinkvencija, sastavni su deo školskog programa i ostvaruju se u skladu sa zakonom (član 41). Škola saraduje sa zdravstvenim ustanovama u sprovođenju zdravstvene zaštite učenika, naročito onih iz osetljivih društvenih grupa, a posebno u obavljanju lekarskih pregleda dece koja polaze u prvi razred, sprovođenju redovnih sistematskih lekarskih pregleda i vakcinacija.

³⁵ Zakon je dostupan na <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakoni/obrazovanje-i-vaspitanje/759-zakon-o-osnovnom-obrazovanju-i-vaspitanju>

Program zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i programi prevencije drugih oblika rizičnog ponašanja, a naročito, upotreba alkohola, duvana, psihoaktivnih supstanci, maloletnička delinkvencija, sastavni su deo školskog programa i ostvaruju se u skladu sa **Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju**³⁶ (član 17). U srednju školu za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju može da se upiše lice na osnovu mišljenja interresorne komisije i uz saglasnost roditelja, odnosno staratelja (član 34).

Dugoročni pravci razvoja sistema obrazovanja na svim nivoima definisani su **Strategijom razvoja obrazovanja Republike Srbije do 2020. godine**³⁷. Fokus je na ostvarenju boljeg kvaliteta, relevantnosti, efikasnosti i obuhvata dece u sistemu obrazovanja.

Socijalna zaštita

Osnovu normativnog okvira u sektoru socijalne zaštite čine Zakon o socijalnoj zaštiti, Porodični zakon i Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom.

Zakon o socijalnoj zaštiti³⁸ garantuje pravo na socijalnu zaštitu svim pojedincima i porodicama, kojima je neophodna društvena pomoć radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljnije osnovnih životnih potreba (član 4). Usluge socijalne zaštite su aktivnosti pružanja podrške i pomoći pojedincu i porodici, radi poboljšanja, očuvanja kvaliteta života, otklanjanja ili ublažavanja rizika nepovoljnih životnih okolnosti, kao i stvaranje mogućnosti da samostalno živi u društvu (član 5). Na način

utvrđen sporazumima o saradnji (član 7) dolazi do saradnje između ustanova/institucija, udruženja i drugih pravnih i fizičkih lica, radi boljeg i adekvatnijeg pružanja usluga socijalne zaštite.

Organizovanje i trajanje usluga za decu (prema članu 42) definisano je kao privremeno, povremeno ili kontinuirano pružanje usluga u skladu sa potrebama i najboljim interesom korisnika. Zavisno od potreba korisnika, usluge socijalne zaštite se mogu pružati kombinovano sa uslugama koje pružaju obrazovne, zdravstvene i druge institucije. Usklađeno pružanje međusektorskih usluga se obezbeđuje Protokolom o saradnji (član 58).

Porodični zakon³⁹ je usvojen 2005. godine i dopunjen 2011. godine. Njime su određeni brak i odnosi u braku i vanbračnoj zajednici, odnosi deteta i roditelja, usvajanje, hraniteljstvo, starateljstvo, izdržavanje, imovinski odnosi u porodici. Zakon naglašava (član 6) da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesima deteta u svim aktivnostima koje se tiču deteta. Dete ima pravo na obezbeđivanje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za svoj pravilan i potpun razvoj, kao i pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima (član 62).

Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom⁴⁰ iz 2002. godine definiše novčana davanja sa ciljem zaštite siromašnih porodica sa decom (dečji dodatak) kao i davanja usmerena na usklađivanje rada i roditeljstva i podršku rađanju (naknada zarade za vreme odsustva povodom rođenja deteta i roditeljski dodatak).

Uz Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom donesen je i **Pravilnik o bližim uslo-**

36 Zakon je dostupan na <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakoni/obrazovanje-i-vaspitanje/758-zakon-o-srednjem-obrazovanju-i-vaspitanju>

37 Strategija je dostupna na <http://www.vtsnis.edu.rs/StrategijaObrazovanja.pdf>

38 Zakon je dostupan na http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_socijalnoj_zastiti.html

39 Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/230115/230115-porodicni_zakon.html

40 Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_finansijskoj_podrsci_porodici_sa_decom.html

vima i načinu ostvarivanja prava na finansijsku podršku porodici sa decom⁴¹ kojim se precizira način ostvarivanja naknade zarade za vreme porodiljskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i odsustva sa rada radi posebne nege deteta; roditeljski dodatak; dečji dodatak; naknade troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu bez roditeljskog staranja i naknade troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu sa smetnjama u razvoju.

Strategija razvoja socijalne zaštite⁴², koja definiše strateške pravce razvoja sektora, done-ta je 2005.godine i još uvek nije revidirana.

Neki strateški okviri razvoja sistema socijalne i dečje zaštite dati su i u Strategiji za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji (2009-2015), Strategiji unapređenja položaja osoba sa invaliditetom (2007-2015), Strategiji prevencije i zaštite od diskriminacije (2013-2018), Nacionalnoj strategiji za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima (2011), Strategiji podsticanja rađanja (2007), Strategiji za borbu protiv trgovine ljudima (2006) i Strategiji reintegracije povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji (2009).

Pravosuđe i bezbednost

U sektoru pravosuđa i bezbednosti normativni okvir u vezi sa dečjom zaštitom čini regulativa kojom se propisuje zaštita od nasilja, krivičnopravna zaštita, maloletničko pravosuđe i dr. U Republici Srbiji krivičnopravna zaštita maloletnih lica regulisana je Krivičnim zakonom i Zakonom o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti malo-

letnih lica, kao i Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji.

U **Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika**⁴³ iz 2009.godine uvode se nove mere bezbednosti kada je reč o deci žrtvama krivičnog dela - mera zabrane prilaska i komunikacije sa oštećenim, kao i mere za obezbeđivanje posebne zaštite svedoka.

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji koji u tačkama 8 i 9 ukazuje na to da je država dužna da obezbedi zaštitu najboljeg interesa deteta žrtve u svim fazama krivičnog postupka uz prevashodno priznavanje principa: pravičnosti i nepristrasnosti, obaveštavanja deteta o njegovim pravima i činjenicama od značaja za postupak; poštovanje prava deteta na slobodno izražavanje mišljenja i uvažavanje tog mišljenja; zaštita privatnosti i identiteta deteta; zaštita bezbednosti deteta i porodice; izbegavanje nepotrebnog odugovlačenja postupka i izvršenja.

Zakonom o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁴⁴ nalaže se da u istrazi krivičnih dela na štetu maloletnih lica moraju učestvovati specijalizovani službenici organa unutrašnjih poslova koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica, kada se pojedine radnje poveravaju ovim organima (član 151, stav 3). Takođe, u krivičnim postupcima, u skladu sa odredbom 150 zakona, radi posebne zaštite maloletnih lica kao oštećenih, postupaju javni tužioci, istražne sudije, te sudije koje predsedavaju veću, a koji su stekli posebna znanja iz oblasti pra-

41 Pravilnik je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_blizim_uslovima_i_nacinu_ostvarivanja_prava_na_finansijsku.html

42 Strategija je dostupna na <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Strategija%20razvoja%20socijalne%20zastite.pdf>

43 Zakon je dostupan na <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2012/4108-12Lat.pdf>

44 Zakon je dostupan na <http://www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/ZAKONOMALOLETNIMIZVRSIOCIMA-lat.pdf>

va deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica. U odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela, Zakon usvaja standarde restorativnog pravosuđa i afirmiše primenu vaninstitucionalnih oblika reagovanja, a u skladu sa međunarodnim standardima Konvencije o pravima deteta. Zakon predviđa i niz različitih mera neinstitucionalnog karaktera i usvaja politiku sankcionisanja koja je individualizovana prema svakom maloletnom učiniocu krivičnog dela i prema svakom pojedinačnom slučaju, a koja maksimalno afirmiše načelo vaspitavanja u odnosu na kažnjavanje.

U izvršavanju obaveza preuzetih ratifikacijom UNCRC, Vlada RS je 2004.godine donela **Nacionalni plan akcije za decu** - strateški dokument kojim se definiše opšta politika države prema deci za period do 2015. godine. Plan je označio nasilje nad decom kao jedan od prioriternih strateških nacionalnih problema i konstatovao nedostatak svesti u Srbiji o značaju problema sa kojim se deca suočavaju, naglašavajući potrebu za institucionalnim i sistemskim bavljenjem ovim problemom. Donošenjem Nacionalnog plana, napravljen je zaokret državne politike prema mladoj generaciji i uključivanje politike države prema deci u opštu politiku razvoja zemlje. Ovim akcionim planom definisani su specifični ciljevi, među kojima i uspostavljanje efikasne, operativne, multiresorske mreže za zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

Radi realizacije navedenih ciljeva, 2005.godine usvojen je poseban dokument - **Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja**⁴⁵. Opštim protokolom zadužena su ministarstva u čijoj su nadležnosti poslovi prosvete, zdravlja, pravde, unutrašnjih poslova i socijalne politike da poseb-

45 Protokol je dostupan na <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf>

nim protokolima detaljnije razrade interne postupke unutar svakog pojedinog sistema, u skladu sa osnovnim principima i ciljevima Opšteg protokola.

Opšti protokol definiše kao pojedine oblike nasilja: fizičko zlostavljanje, seksualnu zloupotrebu, emocionalnu zloupotrebu, zanemarivanje i nemarno postupanje i eksploataciju. Opšti protokol postavlja specifične ciljeve:

- informisanje stručnjaka koji rade sa decom i za decu, kao i šire javnosti, uključujući decu, kako postupati u slučaju sumnje da je dete žrtva zlostavljanja i zanemarivanja ili to može postati;
- uspostavljanje saradnje među stručnjacima iz svih oblasti koja je neophodna da bi se deca zaštitila;
- uspostavljanje efikasne i operativne procedure koja će osigurati da, kada do zlostavljanja i zanemarivanja dođe, postoji brz i koordinisan postupak koji će štititi dete od daljeg zlostavljanja i zanemarivanja i obezbeđuje odgovarajuću pomoć detetu i porodici.

Uvažavajući potrebu obezbeđivanja nesmetane i što efikasnije međuresorske saradnje, u skladu sa Nacionalnim planom akcije za decu i sa osnovnim principima i smernicama iz Opšteg protokola, donosi se **Posebni protokol o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja**. Posebnim protokolom definišu se efikasne procedure u postupanju pravosudnih organa i u intenziviranju saradnje sa drugim nosiocima javne vlasti u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja. Posebni protokol, takođe, pruža okvir za dobru praksu i vodi ka unapređenju zaštite prava maloletnih lica, uvažavajući međunarodne norme i standarde.

Vlada Republike Srbije je u decembru 2008. godine usvojila **Nacionalnu strategiju za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period**

2009-2015⁴⁶. Pravo na zaštitu od svih oblika nasilja predstavlja osnovno pravo deteta utvrđeno u Konvenciji o pravima deteta i drugim dokumentima Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i ostalih međunarodnih dokumenata, koje je država Srbija ratifikovala kao članica tih organizacija. Samim potvrđivanjem, država Srbija se obavezala da obezbedi zaštitu deteta od:

- fizičkog i mentalnog nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja (član 19);
- svih oblika seksualnog izrabljivanja i seksualne zloupotrebe (član 34);
- nasilnog odvoženja dece i trgovine decom (član 35);
- svih mučenja i oblika eksploatacije štetnih za decu (član 36);
- mučenja, nehumanih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (član 37).

Osnovni principi na kojima se zasniva strategija su pravo deteta na život, opstanak i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes i participacija deteta.

Ministarstvo prosvete i nauke donelo je 2007. godine **Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama**⁴⁷. Protokol definiše preventivne aktivnosti i procedure u zaštiti dece od nasilja, u kojima je precizirana uloga svih koji su uključeni u život i rad obrazovno-vaspitne ustanove, a namenjen je rukovodiocima i zaposlenima u ustanovama obrazovanja i vaspitanja, ali i deci/učenicima, roditeljima/starateljima, predstavnicima lokalne zajednice i svim institucijama koje mogu biti uključene u prevenciju i zaštitu dece od nasilja. Protokol definiše nasilje kao svaki oblik jedanput učinjenog ili ponovljenog verbalnog ili neverbalnog ponašanja, koje ima za posledicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva dece/učenika, bez obzira u kom obliku da se pojavi. Posebni Protokol daje okvir za planiranje preventivnih aktivnosti, a obavezujući je za sve koji učestvuju u životu i radu obrazovno-vaspitne ustanove. Same ustanove su u obavezi da u svojim godišnjim programima rada definišu Program zaštite dece/učenika od nasilja i formiraju timove za zaštitu dece/učenika od nasilja. Mere intervencije, odnosno podrške, usmerene su na izgradnju sistema efikasne zaštite od nasilja, ublažavanju/otklanjanju štetnih posledica pretrpljenog nasilja, savetodavnom radu sa decom koja trpe, vrše ili posmatraju nasilje.

46 Strategija je dostupna na <http://www.scribd.com/doc/133281698/NACIONALNA-STRATEGIJA-ZA-PREVENCIJU-I-ZA%20TITU-DECE-OD-NASILJA#scribd>

47 Protokol je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_za_zastitu_dece_i_ucenika_od_nasilja_zlostavljanja_i_zanemarivanja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.html

2.3.

Nadležnosti lokalnih samouprava u sistemu brige o deci

Ustav RS definiše da su jedinice lokalne samouprave nadležne u pitanjima koja se, na svrsishodan način, mogu ostvarivati unutar jedinice lokalne samouprave, u kojima nije nadležna Republika Srbija. Član 190 Ustava daje široku odrednicu poslova lokalne samouprave među kojima je i ta da se lokalna samouprava stara o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, dečje zaštite, sporta i fizičke kulture.

Osnovu normativnog okvira u sistemu dečje zaštite u lokalnim zajednicama u Republici Srbiji čini **Zakon o lokalnoj samoupravi**⁴⁸. U okviru propisanih nadležnosti jedinica lokalne samouprave relevantnih za sistem dečje zaštite (član 20 zakona), navode se:

- donošenje programa razvoja;
- donošenje budžeta i završnog računa;
- osnivanje ustanova i organizacija u oblasti osnovnog obrazovanja, kulture, primarne zdravstvene zaštite, fizičke kulture, sporta, dečje zaštite i turizma, kao i praćenje i obezbeđivanje njihovog i funkcionisanja;
- osnivanje ustanova u oblasti socijalne zaštite i praćenje njihovog funkcionisanja, davanje dozvola za početak rada ustanova socijalne zaštite koje osnivaju druga pravna i fizička lica, utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga socijalne zaštite, utvrđivanje normativne i standarda za obavljanje delatno-

sti ustanova čiji je osnivač, donošenje propisa o pravima u socijalnoj zaštiti i obavljanja poslova državnog staratelja;

- pomaganje razvoja različitih oblika samopomoći i solidarnosti sa licima sa posebnim potrebama kao i sa licima koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima i podsticanje aktivnosti i pružanje pomoći organizacijama invalida i drugim socijalno-humanitarnim organizacijama na svojoj teritoriji;
- organizovanje službe pravne pomoći građanima;
- staranje o ostvarivanju, zaštiti i unapređenju ljudskih prava i individualnih i kolektivnih prava pripadnika nacionalnih manjina i etničkih grupa;

Kada je reč o ostvarivanju saradnje između jedinica lokalne samouprave, Zakon u članu 88 predviđa da jedinica lokalne samouprave, njeni organi i službe, kao i preduzeća, ustanove i druge organizacije čiji je osnivač, ostvaruju saradnju i udružuju se sa drugim jedinicama lokalne samouprave i njenim organima i službama u oblastima od zajedničkog interesa, kao i da radi njihovog ostvarivanja mogu udruživati sredstva i obrazovati zajedničke organe, preduzeća, ustanove i druge organizacije i ustanove, u skladu sa zakonom i statutom.

Zakonom je propisano da Republika Srbija, odnosno autonomna pokrajina, mogu poveriti jedinicama lokalne samouprave pojedina pitanja iz svoje nadležnosti. Član 178 Ustava i član 21 Zakona o lokalnoj samoupravi defini-

⁴⁸ Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_lokalnoj_samoupravi.html

šu da opština kao poverene poslove obavlja pojedine poslove inspekcijskog nadzora iz oblasti prosvete i zdravstva.

Konkretne nadležnosti jedinice lokalne samouprave dalje se definišu **Statutom** jedinice lokalne samouprave. Najčešće nadležnosti relevantne za dečju zaštitu odnose se na:

- osnivanje ustanova u oblasti osnovnog obrazovanja, primarne zdravstvene zaštite i socijalne zaštite kao i praćenje i obezbeđivanje njihovog funkcionisanja;
- davanje dozvole za početak rada ustanova socijalne zaštite i utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga socijalne zaštite;
- donošenje propisa o pravima u socijalnoj zaštiti;
- donošenje strategija i usvajanje posebnih mera u cilju otklanjanja nejednakosti i stvaranja jednakih mogućnosti i ostvarivanja ljudskih i manjinskih prava, kao i pomaganje razvoja različitih oblika samopomoći i solidarnosti sa licima koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.

Pored Zakona o lokalnoj samoupravi i statuta lokalnih samouprava, nadležnosti lokalnih samouprava u sistemu dečje zaštite takođe su definisane sektorskim zakonima i to: Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, Zakonom o socijalnoj zaštiti i Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti RS⁴⁹ u učesnike u zdravstvenoj zaštiti prema članu 4 ubraja građane, porodice, poslodavce, obrazovne i druge ustanove, humanitarne, verske, sportske i druge organizacije, udruženja, zdravstvene službe, organizaciju za zdravstveno osiguranje, kao i opštine, gradove, autonomne pokrajine i Republiku. Član 13 zakona

49 Zakon je dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.html

definiše društvenu brigu za zdravlje na nivou autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave, koja obuhvata mere za obezbeđivanje i sprovođenje zdravstvene zaštite od interesa za građane na teritoriji autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave, i to:

- praćenje zdravstvenog stanja stanovništva i rada zdravstvene službe na svojoj teritoriji, kao i staranje o sprovođenju utvrđenih prioriteta u zdravstvenoj zaštiti;
- stvaranje uslova za pristupačnost i ujednačenost korišćenja primarne zdravstvene zaštite na svojoj teritoriji;
- koordiniranje, podsticanje, organizaciju i usmeravanje sprovođenja zdravstvene zaštite koja se ostvaruje delatnošću organa jedinica lokalne samouprave, građana, preduzeća, socijalnih, obrazovnih i drugih ustanova i drugih organizacija;
- planiranje i ostvarivanje sopstvenog programa za očuvanje i zaštitu zdravlja od zagađene životne sredine;
- obezbeđivanje sredstava za vršenje osnivačkih prava nad zdravstvenim ustanovama čiji je osnivač u skladu sa zakonom i Planom mreže zdravstvenih ustanova, a koje obuhvata izgradnju, održavanje i opremanje zdravstvenih ustanova, odnosno investiciono ulaganje, investiciono-tekuće održavanje prostorija, medicinske i nemedicinske opreme i prevoznih sredstava, opreme u oblasti integrisanog zdravstvenog informacionog sistema, kao i za druge obaveze određene zakonom i aktom o osnivanju;
- saradnju sa humanitarnim i stručnim organizacijama, savezima i udruženjima, na poslovima razvoja zdravstvene zaštite;
- može da obezbedi uslove za bolju kadrovsku obezbeđenost zdravstvene ustanove čiji je osnivač, do normativa, odnosno standarda propisanih u skla-

du sa ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona, za koje se, zbog nedostatka finansijskih sredstava u sistemu obaveznog zdravstvenog osiguranja, sredstva ne mogu obezbediti na osnovu ugovora zaključenog sa organizacijom za obavezno zdravstveno osiguranje, odnosno zbog nedostatka sopstvenih prihoda zdravstvene ustanove, a do stvaranja uslova da se kadrovska obezbeđenost finansira iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, odnosno iz sopstvenih prihoda zdravstvene ustanove;

- obezbeđivanje sredstava za pružanje hitne medicinske pomoći.

Društvena briga za zdravlje na nivou autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave, može da obuhvati i mere za obezbeđivanje i sprovođenje zdravstvene zaštite od interesa za građane na teritoriji autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave, kojima se stvaraju uslovi za bolju dostupnost i pristupačnost u korišćenju zdravstvene zaštite na svojoj teritoriji u zdravstvenim ustanovama čiji je osnivač, a koji su viši od normativa, odnosno standarda propisanih Zakonom u pogledu prostora, opreme, kadra, lekova i medicinskih sredstava (član 13a). Autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave može da:

- obezbedi i sredstva za vršenje osnivačkih prava nad zdravstvenim ustanovama čiji je osnivač, radi izvršavanja obaveza zdravstvenih ustanova a po izvršnim sudskim odlukama, za obaveze koje se ne finansiraju iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja ili na drugi način u skladu sa zakonom, a za koje obaveze zdravstvena ustanova ne može da obezbedi sredstva u finansijskom planu;
- obezbedi i sredstva za osiguranje objekata i opreme za zdravstvene ustanove čiji je osnivač, u skladu sa zakonom;

- donese posebne programe zdravstvene zaštite za pojedine kategorije stanovništva, odnosno vrste bolesti koje su specifične za autonomnu pokrajinu, opštinu, odnosno grad, a za koje nije donet poseban program zdravstvene zaštite na republičkom nivou, u skladu sa svojim mogućnostima, i utvrdi cene tih pojedinačnih usluga, odnosno programa.

Zakonom o socijalnoj zaštiti⁵⁰ (član 209) se precizno definišu obaveze u pogledu finansiranja i nadležnosti nacionalnog, pokrajinskog i lokalnog nivoa vlasti. Tako je većina usluga u zajednici, jednokratna pomoć, opremanje centara za socijalni rad i angažovanje dodatnih stručnih radnika koji se staraju o pravima i uslugama koje finansiraju opštine i gradovi u mandate lokalnih samouprava. Iz budžeta jedinice lokalne samouprave finansiraju se:

- dnevne usluge u zajednici;
- usluga podrške za samostalan život osim usluge stanovanja uz podršku za osobe sa invaliditetom;
- usluga stanovanja uz podršku osoba sa invaliditetom u jedinicama lokalne samouprave čiji je stepen razvijenosti utvrđen u skladu sa propisima kojima se uređuje razvrstavanje jedinica lokalne samouprave prema stepenu razvijenosti – iznad republičkog proseka;
- savetodavno-terapijske i socijalno-educativne usluge, osim savetovanja i obuke hranitelja i usvojitelja;
- ostale usluge socijalne zaštite u skladu sa potrebama lokalne samouprave;
- jednokratne pomoći i drugi oblici pomoći;
- program rada ustanova čiji je osnivač jedinica lokalne samouprave;
- program unapređenja socijalne zaštite u jednici lokalne samouprave;

⁵⁰ Zakon je dostupan na http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_socijalnoj_zastiti.html

- inovacione usluge.

Treba naglasiti da se poslednjih godina decentralizacija manje ostvaruje putem izmena i dopuna Zakona o lokalnoj samoupravi, a više sektorskim zakonima kojima se uređuju obrazovanje, zdravstvo, finansiranje lokalne samouprave i sl. Izmenama sektorskih zakona lokalna samouprava je dobila veću ulogu u upravljanju osnovnim i srednjim školama, kao i osnivačka prava nad institucijama primarne zdravstvene zaštite. Od 2007.godine, na lokalnu samoupravu je prenet nadležnost primarne zdravstvene zaštite u delu finansiranja investicija. Ipak, treba imati u vidu da lokalna samouprava i dalje nema ulogu u isplati zarada zaposlenih u školstvu i zdravstvu, budući da je ta nadležnost ostala centralizovana na republičkom nivou.

Pravilnikom o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku⁵¹ definisana je nadležnost lokalne samouprave da osniva i finansira rad interresorne komisije radi procene potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu i učeniku. Dodatnom podrškom obuhvaćene su zdravstvene, socijalne i obrazovne usluge koje se pružaju detetu i omogućavaju mu punu

društvenu uključenost i napredovanje, odnosno prava i usluge koje detetu obezbeđuju prevazilaženje fizičkih i socijalnih prepreka kanesmetanom obavljanju svakodnevnih životnih aktivnosti od značaja za uključivanje u obrazovni proces, život uzajednici i uspešno napredovanje. Komisiju formira i njen stalni sastav bira organ lokalne samouprave koji određuje i koordinatora Komisije.

Članom 4. definisane su mere posredne i neposredne podrške koje Komisija izriče kao i mere podrške koje zahtevaju dodatna finansijska sredstva. Pravilnik ne propisuje jasno izvor finansiranja mera koje zahtevaju dodatna finansijska sredstva, ali je praksa pokazala da najveći broj ovih mera finansira lokalna samouprava iz budžeta. U neposredne mere podrške koje zahtevaju dodatna finansijska sredstva spadaju:

1. prilagođavanje i nabavka udžbenika i nastavnih sredstava (npr. na Brajevom pismu i slično);

2. individualni obrazovni plan;
3. upotreba prilagođenih nastavnih sredstava i asistivne tehnologije (upotreba alternativnih načina i sredstava komunikacije - sličice, crteži i fotografije, predmeti, prilagođen raspored časova, poseban način obeležavanja mesta u učionici, poseban način obeležavanja mesta za materijal za rad, poseban način obeležavanja mesta za odlaganje završenih radova i sl., računari, prilagođene tastature, ekrani na dodir (tač-skrin), prilagođeni miševi, posebni softveri, tajmeri i satovi, diktafoni i sl.);
4. angažovanje pedagoškog asistenta u obrazovno-vaspitnom radu, prema potrebi (tokom celog dana ili samo za neke predmete ili aktivnosti);
5. obezbeđivanje obuke za učenika za korišćenje Brajevog pisma, samostalno kretanje, korišćenje sredstava asistivne tehnologije, znakovnog jezika ili drugih alternativnih načina komunikacije;
6. prevazilaženje jezičke barijere, kao podrška deci kojoj maternji jezik nije srpski;
7. angažovanje pratioca za ličnu pomoć detetu radi lakšeg funkcionisanja i komunikacije sa drugima tokom ostvarivanja vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi ili obrazovno-vaspitnog rada u školi, tokom celodnevne nastave ili produženog boravka, vannastavnih aktivnosti, izvođenja nastave u prirodi, izleta, ekskurzija, odmora i slično
8. organizovanje obrazovne podrške u slučaju dužeg izostajanja iz škole zbog teš-

⁵¹ Pravilnik je dostupan na http://www.drugagimnazija.edu.rs/uploads/1/7/5/4/17548211/pravilnik_o_podrsci_detetu.pdf

- kih i hroničnih bolesti radi ostvarivanja kontinuiteta u obrazovanju, u vidu pojačane dopunske nastave, individualnog rada i angažovanja stručnjaka sa specijalizovanim znanjima;
9. vaspitanje i obrazovanje u posebnoj razvojnoj grupi, kao i obrazovanje u školi ili odeljenju za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju, a u skladu sa posebno obrazloženim mišljenjem Komisije, ukoliko je priroda i ozbiljnost teškoća u razvoju deteta takva da se obrazovanjem u redovnoj grupi, školi ili odeljenju, ne mogu postići zadovoljavajući rezultati i pored pomoćnih sredstava i dodatnih usluga;
 10. ostvarivanje predškolskog programa za rad sa decom sa smetnjama u razvoju;
 11. angažovanje psihologa ili osobe koja poznaje dete u ostvarivanju zdravstvene zaštite;
 12. pravo na usluge zdravstvene zaštite, koje nisu obuhvaćene zdravstvenim osiguranjem i službe kućnog lečenja i nege;
 13. omogućavanje besplatnog učešća u kulturnim, sportskim i rekreativnim aktivnostima koje organizuje škola.

U posredne mere podrške koje zahtevaju dodatna finansijska sredstva spadaju:

1. prilagođavanje okruženja (prilaza i unutrašnjeg prostora ustanove: postavljanjem rampe, gelendera, ugradnjom lifta, prilagođavanjem toaleta, prilagođavanjem staze, kao pomoći pri samostalnom kretanju za decu oštećenog vida ili decu koja ne vide, postavljanjem lampe, table-putokaza, naziva na vratima na jeziku koji je u službenoj upotrebi i jeziku nacionalne manjine, sa simbolom, mapom prostora i sl.);
2. obavezno stručno usavršavanje vaspitača, nastavnika i stručnih saradnika neposredno angažovanih u obrazovno-vaspitnom radu, u skladu sa inkluzivnim principima i obuka za korišćenje sredstava asistivne tehnologije, alternativnih načina komunikacije (npr. za znakovni jezik i slično);
3. povećanje osetljivosti putem edukacije svih zaposlenih u obrazovnoj, zdravstvenoj ili socijalnoj ustanovi za načine zadovoljavanja potreba dece iz društveno osetljivih grupa;
4. povećanje osetljivosti i edukacija vršnjaka i njihovih roditelja za prihvatanje dece kojima je usled smetnji u razvoju, poteškoća u učenju, socijalne uskraćenosti i drugih razloga potrebna dodatna podrška;
5. savetodavni rad sa roditeljima ili starateljima deteta kome je potrebna dodatna podrška u obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj ustanovi;
6. obezbeđivanje podrške obrazovnoj, zdravstvenoj ili socijalnoj ustanovi radi prilagođavanja uslova i okruženja i nabavke sredstava za rad sa detetom kome je potrebna dodatna obrazovna podrška;
7. obezbeđivanje produženog boravka u obrazovnoj ustanovi, odnosno dnevnog boravka u socijalnoj zaštiti;
8. obezbeđivanje prevoza od mesta stanovanja do obrazovne ustanove, odnosno od obrazovne ustanove do dnevnog boravka;
9. obezbeđivanje ishrane u školskim kuhinjama, odeće i obuće, besplatnih udžbenika i pribora za školu, literature za učenike i nastavnike;
10. obezbeđivanje besplatne pravne pomoći preko nadležnih organa jedinice lokalne samouprave.

3.

BRIGA O DECI NA LOKALNOM NIVOU

Radi boljeg razumevanja intersektorske saradnje u oblasti brige o deci, neophodno je sagledati ulogu i mesto drugih relevantnih sistema poput prosvetnog, zdravstvenog, bezbednosnog i sistema socijalne zaštite u sistemu brige o deci. Posebno je važno upoznati se sa različitim lokalnim akterima i međusektorskim odnosima koji se formiraju između aktera u lokalnoj zajednici.

Zbog toga su u ovom poglavlju odvojeno analizirani sistem brige o deci i prosvetni sistem (3.1.), briga o deci i zdravstveni sistem (3.2.), briga o deci i sistem socijalne zaštite (3.3.), briga o deci, pravosuđe i bezbednost (3.4.), i briga o deci i civilno društvo (3.5.). Primeri iz prakse koji opisuju intersektorske odnose u lokalnoj zajednici u oblasti brige

o deci predstavljeni su u nastavku ovog poglavlja za sledeće izabrane gradove i opštine: Pirot (3.6.1), Knjaževac (3.6.2), Novi Sad (3.6.3), Užice (3.6.4) i Kruševac (3.6.5). Predstavljeni primeri zasnivaju se na situacionim izveštajima⁵² koji su nastali u periodu od maja do avgusta 2014. godine kroz održavanje konsultativnih sastanaka sa relevantnim intersektorskim akterima u izabranim gradovima, proces izrade i usvajanja izveštaja u kojem su svi oni učestvovali i kroz pojedinačne intervjuje sa akterima.

⁵² Situacioni izveštaj sa konsultativnih sastanaka dostupan je na <http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/Situacioni-izvestaj-sa-konsultativnih-sastanaka.pdf>

3.1.

Briga o deci i prosvetni sistem

Obrazovanje i vaspitanje su neodvojivi delovi sistema brige o deci. Institucije prosvetnog sistema imaju ključnu ulogu u obrazovanju i vaspitanju dece, njihovoj socijalizaciji, prevenciji vršnjačkog nasilja i preranog napuštanja školovanja, pružanju posebnih i dodatnih vidova podrške deci sa posebnim potrebama u cilju postizanja boljeg uspeha i učenju i razumevanju naučenog i drugim važnim aspektima dobrobiti deteta.

U relevantne intersektorske aktere iz prosvetnog sistema spadaju: interresorna komisija, predškolske ustanove, osnovne i srednje škole uključujući i školski odbor, savet roditelja škole i učenički parlament organe škole kao i škole za specijalno obrazovanje dece i omladine.

Interresorna komisija (IRK) direktno uvezuje sektore obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite ali je u ovom priručniku predstavljena kao deo prosvetnog sistema zato što se najveći broj izrečenih mera podrške odnosi na podršku u obrazovanju deteta. Prema Pravilniku o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku⁵³ kojim je regulisan rad IRK, ovo telo osniva lokalna samouprava radi procene potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene ili socijalne podrške detetu i učeniku. Ima tri stalna člana (pedijatar kao predstavnik sistema zdravstvene zaštite, školski psiholog kao predstavnik obrazovno-vaspitanog sistema i socijalni radnik kao predstavnik sistema socijalne zaštite) i dva povremena člana (npr.

izabrani lekar ili lekar specijalista, vaspitač, nastavnik razredne nastave, odeljenski starešina, predmetni nastavnik ili stručni saradnik zaposlen u obrazovnoj ustanovi koju dete pohađa, voditelj slučaja, predstavnik ustanove socijalne zaštite u koju je dete smešteno i dr.) koja su važna za pravilnu procenu potreba deteta. Na sastanke IRK se mogu pozvati i druga lica iz oblasti prosvete, zdravstvene ili socijalne zaštite koja imaju najviše saznanja o detetu. IRK ima i koordinatora koji je lice zaposleno u lokalnoj samoupravi i koje je aktom o sistematizaciji poslova određeno da pruža stručnu i administrativno-tehničku podršku radu IRK.

Najvažniji zadatak IRK je procena potreba deteta za pružanjem dodatne podrške koji se vrši na zahtev roditelja, odnosno staratelja deteta ili po službenoj dužnosti uz saglasnost roditelja, odnosno staratelja deteta. Redovnost sastajanja IRK zavisi od broja podnetih zahteva za dodatnim oblicima podrške a prema iskustvu IRK grada Užica, nekad je to jedanput sedmično, a nekada jedanput mesečno. Po pravilu, zahtev se podnosi izabranom lekaru koji zatim obrađuje zahtev, unoseći potrebne podatke i upućuje ga IRK-u. Jako je važno da se procena IRK obavi u prirodnom, neformalnom, prijatnom i detetu poznatom okruženju (kuća, škola, obdanište). U postupku procene, IRK je dužna da na osnovu utvrđene situacije ustanovi podršku koju dete već dobija i preporuči dodatnu podršku iz oblasti obrazovanja, zdravstvene ili socijalne zaštite, uključujući i onu koja zahteva dodatna finansijska sredstva, kao i da odredi način realizacije koordinisane međuresorne sarad-

53 Sl. glasnik RS br. 63/2010

nje, sa ciljem uključivanja deteta u život zajednice i obezbeđivanja uslova za maksimalni razvoj deteta.

Postupak procene potreba deteta za dodatnom podrškom počinje upoznavanjem roditelja, odnosno staratelja deteta sa postupkom procene a nakon toga školski psiholog vrši opservaciju deteta u školskom okruženju za vreme nastave (najčešće dva časa) i za vreme velikog odmora, gde razgovara sa njegovim vršnjacima iz odeljenja. Na zajedničkom sastanku na kojem prisustvuju i stalni i privremeni članovi IRK, priprema se individualni plan podrške nakon čega se usvaja zajedničko mišljenje koje je predsednik IRK dužan da obrazloži roditelju.

Mišljenje IRK sadrži individualni plan podrške detetu kao i obavezne propisane elemente poput ličnih podataka deteta, opis deteta i okolnosti u kojima žive dete i porodica; identifikovane prepreke sa kojima se dete suočava i drugi. Mišljenje Komisije dostavlja se roditelju, odnosno staratelju i nadležnom organu, odnosno službi koja treba da obezbedi dodatnu podršku, u skladu sa zakonom.

Praksa IRK Grada Užica (Situacioni izveštaj, str. 25) pokazuje da su mere koje IRK izriče najčešće:

Iz domena obrazovanja

- upotreba prilagođenih nastavnih sredstava i asistivne tehnologije;
- individualni obrazovni plan koji podrazumeva prilagođavanje - standard iz jednog ili više predmeta;
- angažovanje pratioca za ličnu pomoć detetu

Iz domena zdravstvene zaštite

- pravo na usluge koje nisu pokrivene zdravstvenim osiguranjem (lekovi koji se nalaze na negativnoj listi, lečenja i

operacije, kupovina raznih pomagala, podrška porodici za lečenje deteta u inostranstvu, produženo bolovanje, lečenje u privatnim klinikama);

Iz domena socijalne zaštite

- plaćanje prevoza deci od kuće do obrazovne institucije, ili do institucije u kojoj se leči;
- jednokratna novčana davanja,
- besplatan boravak u vrtiću i druge.

Kada je reč o izveštavanju, IRK je obavezna da najmanje dva puta godišnje dostavlja redovne izveštaje o svom radu opštinskoj/ gradskoj upravi (svom osnivaču), a resornim ministarstvima izveštaje o predloženoj i pruženoj podršci.

Iako je intersektorska saradnja u okviru IRK u normativno regulisana Pravilnikom o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku⁵⁴, još uvek postoje brojni izazovi koji je čine nedovoljno efektivnom. Situacioni izveštaj sa konsultativnih sastanaka (str. 3) održanih u 5 izabраниh gradova i opština u okviru projekta "Zajednice za decu" nedvosmisleno pokazuju da je interpersonalna saradnja između članova IRK dobra ali da efekti rada IRK često izostaju jer nema dovoljno sredstava za finansiranje izrečenih mera. Jedna učesnica konsultativnog sastanka konstatuje da je "najveći problem u radu IRK nedovoljan obim novčanih sredstava za pružanje mera i usluga prema izvršenoj proceni. Pošto se mere finansiraju iz budžeta lokalne samouprave, veoma je važno da u lokalnoj samoupravi na pozicijama donosilaca odluka postoje ljudi koji su senzibilisani za potrebe ranjivih grupa".

Predškolska ustanova (PU) je jedna od prvih ustanova sa kojom dete dolazi u dodir u ranom detinjstvu. PU realizuje program

54 Sl. glasnik RS br. 63/2010

predškolskog vaspitanja i obrazovanja (za decu uzrasta od 6 meseci do 6,5 godina) i pripreme deteta⁵⁵ za polazak u školu. Programi predškolskog vaspitanja i obrazovanja mogu biti celodnevni i poludnevni a ustanove mogu ponuditi i druge posebne i specijalizovane programe⁵⁶, u zavisnosti od interesovanja i potrebe dece.

Predškolska ustanova dužna je da sprovodi Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, redovno sprovodi aktivnosti prevencije i interveniše uvek kada postoji sumnja ili saznanje da dete trpi nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje. U sprečavanju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, PU saraduje sa lokalnim centrom za socijalni rad, domom zdravlja i policijom. Saradnja između PU i pedijatrijske službe lokalnog doma zdravlja usmerena je na praćenje zdravstvenog stanja upisane dece, prevenciju bolesti i zaraza. Svake godine prilikom planiranja potreba za upisom dece u PU, informaciju o broju novorođene dece na teritoriji opštine u kojoj se nalazi, PU dobija od pedijatrijske službe lokalnog doma zdravlja. (Situacioni izveštaj, str 12).

Osnovni zadatak **osnovne škole** je da omogućiti kvalitetno obrazovanje i vaspitanje za svako dete pod jednakim uslovima. Škola ostvaruje školski program a može da ostvari i: individualni obrazovni plan za učenike i odrasle sa smetnjama u razvoju⁵⁷. Osnovna škola ima jednu od ključnih uloga u prevenciji i sprečavanju nasilja, zlostavljanja i zanemari-

55 U Srbiji je pohađanje pripremnog predškolskog programa obavezno za svu decu uzrasta od 5,5 do 6,5 godina u trajanju od 9 meseci.

56 U posebne i specijalizovane predškolske programe spadaju programi negovanja jezika i kulture nacionalne manjine, programi kulturnih i rekreativnih aktivnosti, programi podrške porodici, programi za rad sa decom u porodici (porodične jaslje, „bebi servis“) i drugi programi.

57 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Sl. glasnik RS br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013

vanja dece. Škola je, kao i predškolska ustanova, dužna da postupa prema Pravilniku o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, i formira Tim za zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja⁵⁸. Sastav Tima određuje direktor škole iz reda zaposlenih, a po potrebi mogu biti uključeni i predstavnici roditelja i lokalne zajednice, učeničkog parlamenta i odgovarajući stručnjaci (socijalni radnik, specijalni pedagog, predstavnik policije i dr.). U najvažnije zadatke Tima spadaju: a) priprema Programa za zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; b) predlaganje mera za prevenciju i zaštitu; c) učestvovanje u proceni rizika i donošenju odluka o postupcima u slučajevima sumnje ili saznanja o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju; d) sprovođenje interventnih mera. Kroz ovaj tim se direktno ostvaruje intersektorska saradnja u zajednici između škole i drugih institucija relevantnih za oblast dečje zaštite.

Srednja škola naročito saraduje sa centrom za socijalni rad, domom zdravlja, policijom i tužilaštvom u sprečavanju zlostavljanja, zanemarivanja, vršnjačkog nasilja i maloletničke delinkvencije. Osnovna škola saraduje i sa lokalnim domom zdravlja na praćenju zdravstvenog stanja i fizičkog rasta i razvoja učenika kao i u domenu prevencije bolesti i zaraza. Škole sa domovima zdravlja mogu saradivati i u oblasti zdravstveno-vaspitanog rada za unapređenje i očuvanje zdravlja dece.

U okviru škole funkcionišu i školski odbor, savet roditelja i učenički parlament. Prema odredbama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja⁵⁹, **školski odbor** je organ upravljanja koji čine predstavnici zaposlenih, lokalne zajednice i saveta roditelja. Zadužen je između ostalog i za donošenje školskog, odnosno vaspitanog programa, godišnji

58 Sl. glasnik RS“, br. 30/2010, član 69.

59 Sl. glasnik RS br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013

plan rada, usvajanje izveštaja o sprovođenju programa, vrednovanju i samovrednovanju, usvajanje izveštaja o izvođenju ekskurzija, odnosno nastave u prirodi, ostvarivanje ciljeva obrazovanja i vaspitanja i standarda postignuća i preduzimanje mera za poboljšavanje uslova rada i ostvarivanje obrazovno-vaspitanog rada u školi. **Savet roditelja** škole prema zakonu⁶⁰ čine po jedan predstavnik roditelja učenika svakog odeljenja, odnosno vaspitne grupe. Savet roditelja učestvuje u upravljanju školom i u ime roditeljske zajednice komentariše i usmerava sve relevantne odluke i procese koje donosi ili inicira organ upravljanja školom. **Učenički parlament** se organizuje u poslednja dva razreda osnovne škole i u srednjoj školi između ostalog i radi: davanja mišljenja i predloga stručnim organima, školskom odboru, savetu roditelja i direktoru o: pravilima ponašanja u školi, merama bezbednosti učenika, godišnjem planu rada, školskom razvojnom planu, školskom programu, načinu uređivanja školskog prostora, izboru udžbenika, slobodnim i vannastavnim aktivnostima, učešću na sportskim i drugim takmičenjima i organizaciji svih manifestacija učenika u školi i van nje i drugim pitanjima od značaja za njihovo obrazovanje.⁶¹

Osim redovnih škola, prosvetni sistem Republike Srbije prepoznaje i **škole za učenike sa smetnjama u razvoju** ili kako se još zovu tzv. "specijalne škole". Ove škole namenjene su obrazovanju i vaspitanju dece sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom za koju je stručni organ, uvažavajući njihove obrazovne i vaspitne potrebe, procenio da ne mogu da učestvuju u redovnoj nastavi⁶². Mogućnost obrazovanja deteta u školi za učenike sa smetnjama u razvoju utvrđena je u članu 6. Zakona o osnovama sistema obrazovanja

i vaspitanja⁶³ gde je navedeno da: "lica sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje koje uvažava njihove obrazovne i vaspitne potrebe u redovnom sistemu obrazovanja i vaspitanja, u redovnom sistemu uz pojedinačnu, odnosno grupnu dodatnu podršku ili u posebnoj predškolskoj grupi ili školi, u skladu sa ovim i posebnim zakonom." Zakon je omogućio tzv. specijalno obrazovanje i vaspitanje dece i mladih na svim nivoima, od predškolskog, preko osnovnoškolskog do srednjoškolskog, a u zavisnosti od potreba deteta, može biti obezbeđena i nastava kod kuće za dete koje nije u mogućnosti da nastavu prati u ustanovi.

Ipak, koncept odvojenog obrazovanja dece sa smetnjama i invaliditetom u tzv. specijalnim školama u sistemu koji razvija i neguje inkluzivni pristup u obrazovanju, kakav teži da bude i prosvetni sistem u Republici Srbiji, vrlo je upitan. Jedno skorašnje istraživanje⁶⁴ objašnjava da su mišljenja stručne javnosti o ulozi ovih škola u obrazovanju i razvoju dece sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom veoma podeljena i dok jedni veruju da se "školanjem u specijalnim školama štite prava deteta koje ima neke specifičnosti u razvoju, jer u njima stručni kadar primenjuje posebne nastavne programe",⁶⁵ drugi ističu da je to "ugrožavanje prava deteta koje se isključuje iz redovnog sistema, otežava mu se prohodnost za dalje školovanje i mogućnost zapošljavanja"⁶⁶. Prema istom istraživanju, odvojeno školovanje dece u tzv. specijalnim školama i odeljenjima od strane dela stručne javnosti se karakteriše kao diskriminacija, zastupajući pravo deteta da se školuje u redovnoj školi u

63 Ibidem

64 Romska deca u „specijalnom“ obrazovanju u Srbiji – prezastupljenost, niska postignuća i uticaj na život; Istraživanje o školama i odeljenjima za decu sa teškoćama u razvoju, Fond za otvoreno društvo, 2010 Beograd

65 Ibidem, str. 42

66 Ibidem, str. 42

60 Ibidem

61 Ibidem, član 105.

62 Ibidem, član 83.

kojoj će dobiti i potrebnu stručnu podršku, a po potrebi i od stručnjaka iz specijalizovanih ustanova. Drugo skorašnje istraživanje navodi da je najveći absurd segregacijskih programa taj što sadrže ciljeve osposobljavanja svojih štićenika za usvajanje vještina potrebnih za život u zajednici dok su štićenici istovremeno iz iste te zajednice isključeni.

U informatorima tzv. specijalnih škola predočeno je da su najčešće dostupni specijalizovani programi za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom sledeći: orijentacija i samostalno kretanje, logopedski tretman, psihomotorna reedukacija, vizuelni trening, vještine za svakodnevni život, senzomotorna integracija, opismenjavanje na Brajevom pismu, informatička obuka za slabovide, taktilni trening i sl.

Uobičajena procedura upisa dece u tzv. specijalne škole podrazumeva podnošenje zahteva školskoj komisiji zajedno sa mišljenjem interresorne komisije i medicinskom dokumentacijom deteta, nakon čega sledi razgovor komisije sa roditeljima i upis deteta.

Srednja škola prema zakonu⁶⁷ realizuje školski program opšteg, stručnog i umetničkog obrazovanja za učenike uzrasta od 15 do 18 ili 19 godina, a može da ostvaruje i individualni obrazovni plan za učenike sa smetnjama u razvoju, vaspitni program za učenike u školi sa domom, program specijalističkog i majstorskog obrazovanja, program obrazovanja za rad, programe stručnog osposobljavanja, obuke i druge programe usmerene na unapređivanje obrazovno-vaspitnog rada, povećanja kvaliteta i dostupnosti obrazovanja i vaspitanja. Srednja škola je takođe dužna da sprovedi Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje⁶⁸.

Srednja škola naročito saraduje sa centrom za socijalni rad, domom zdravlja, policijom i tužilaštvom u sprečavanju zlostavljanja, zanemarivanja, vršnjačkog nasilja i maloletničke delinkvencije. Srednja škola saraduje i sa lokalnim domom zdravlja na praćenju zdravstvenog stanja i fizičkog rasta i razvoja učenika kao i u domenu prevencije bolesti i zaraza. Škole sa domovima zdravlja mogu saradivati i u oblasti zdravstveno-vaspitnog rada za unapređenje i očuvanje zdravlja dece (Situacioni izveštaj str. 2).

67 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Sl. glasnik RS br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013

68 Sl. glasnik RS br. 30/2010

3.2.

Briga o deci i zdravstveni sistem

Sistem zdravstvene brige o deci na lokalnom nivou se oslanja na odredbe o pravima deteta na fizički, psihički i moralni integritet, koje prema UNCRC⁶⁹ podrazumevaju: (1) zaštitu od fizičkog i mentalnog nasilja, zlostrebe i zanemarivanja (uključujući seksualnu zlostrebu); (2) zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci; (3) zaštitu svih oblika seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, otmice i trgovine decom; (4) zaštitu od svih drugih oblika iskorišćavanja štetnih po bilo koji vid detetove dobrobiti; (5) zaštitu od nehumanih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja; (6) mere podrške za fizički i psihički oporavak deteta - žrtve nasilja i njegovu socijalnu reintegraciju.

Sveobuhvatni sistem zdravstvene brige o deci na lokalnom nivou čine mreže zdravstvenih ustanova primarne (domovi zdravlja i zdravstveni centri) i sekundarne zdravstvene zaštite (bolnice), kao i savetovališta kao efikasan oblik preventivnog rada sa decom i porodicom.

Ostvarivanju intersektorske saradnje u oblasti zdravstvene brige o deci na lokalnom nivou direktno doprinosi i Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁷⁰ koji u članu 88. jasno navodi da u obezbeđivanju primarne zdravstvene zaštite (zaštitu i unapređenje zdravlja, zdravstveno vaspitanje i savetovanje za očuvanje i unapređenje zdravlja, rehabilitaciju dece i omladine

sa smetnjama u telesnom i duševnom razvoju i td.), zdravstvene ustanove ostvaruju saradnju sa drugim zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i drugim ustanovama i organizacijama za pripremanje i izvođenje programa za očuvanje i unapređenje zdravlja⁷¹. Nosioc primarne zdravstvene zaštite u lokalnoj zajednici je lokalni dom zdravlja (DZ) koji svojim osiguranicima pruža preventivne, dijagnostičke, terapijske i rehabilitacione usluge u cilju sprečavanja, suzbijanja, ranog otkrivanja i lečenja bolesti i povreda⁷¹. Prema zakonu⁷², lokalni dom zdravlja osniva lokalna samouprava.

Dom zdravlja obezbeđuje najmanje preventivnu dečju zdravstvenu zaštitu kroz rad pedijatrijske službe. Osim svojih redovnih zaduženja u zdravstvenoj zaštiti dece, pedijatrijska služba saraduje sa predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama na praćenju zdravstvenog stanja i fizičkog rasta i razvoja dece kroz organizovanje sistematskih pregleda, kao i na prevenciji bolesti i zaraza⁷³. Saradnja između DZ i prosvetnih ustanova ostvaruje se i na polju vaspitno-pedagoškog rada kroz organizovanje savetovališta i edukativnih radionica za decu⁷⁴.

Ipak, najintenzivnija intersektorska saradnja ostvaruje se kroz: (a) rad interresornih komisija u oblasti pružanja dodatne, obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške deci i (b) u

69 UN konvencija o pravima deteta

70 Sl. glasnik RS br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon i 93/2014

71 Ibidem

72 Ibidem

73 Situacioni izveštaj

74 Ibidem

oblasti zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Intersektorska saradnja u okviru IRK je detaljnije predstavljena u delu 3.1.

Intersektorska saradnja u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja bliže je regulisana Opštim i posebnim protokolima za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (Vlada Republike Srbije, 2005.). Zdravstveni sistem je integralni deo postupka zaštite a uloga zdravstvenog sistema i zdravstvenih radnika u postupku je precizno definisana Posebnim protokolom sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (Ministarstvo zdravlja, 2009). Kako je navedeno u protokolu, *“zdravstveni radnici su među prvima kojima se dete ili njegovi bližnji obraćaju za pomoć u situacijama kada je dete povređeno, kada ispoljava teškoće u ponašanju i kontroli emocija, odnosno kada je porodica u krizi. Zbog toga su oni u jedinstvenoj poziciji da efikasno i blagovremeno uoče rizik ili otkriju zlostavljanje i zanemarivanje deteta, te da pokrenu proces pružanja pomoći koji će zaštititi dete i omogućiti mu oporavak i nesmetani dalji razvoj.”* U protokolu se još navodi da je *“svaka zdravstvena ustanova dužna da u svom sastavu formira stručni tim za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja”*, te da je *“osnovni zadatak stručnog tima da na adekvatan način zbrine zlostavljano ili zanemareno dete u okviru sistema zdravstvene zaštite.”* Stručni tim pruža pomoć lekaru koji je posumnjao na zlostavljanje postavlja dijagnozu, prati i sprovodi postupak za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja,

prijavljuje zlostavljanje i zanemarivanje i uspostavlja po tom pitanju saradnju sa nadležnim centrom za socijalni rad i policijom. Tim je zadužen i za pripremu plana za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovi, čiji obavezan deo morabiti jasan opis postupka sa detetom koje je identifikovano kao žrtva nasilja, kao i precizno definisana saradnja sa centrom za socijalni rad, policijom, obrazovno-vaspitnim ustanovama i drugim službama u lokalnoj zajednici.

Nakon otkrivanja zlostavljanja ili zanemarivanja deteta, konsultacija i procene rizika, mogu da uslede sledeće akcije:

a) neodložna prijava policiji i centru za socijalni rad u slučaju kada su život i zdravlje deteta neposredno ugroženi ili se veruje da će nepreduzimanjem hitnih mera zaštite život i zdravlje deteta biti neposredno i teško ugroženi.

b) redovna prijava nadležnom CSR-u (obaveza prijavljivanja otkrivenog slučaja zlostavljanja ili zanemarivanja CSR-u kao organu starateljstva)

c) odlaganje prijavljivanja (odluka da se sumnja ne prijavi odmah CSR-u može se doneti ukoliko tim stručnjaka ustanove zaključi nakon razmatranja podataka da je rizik od zlostavljanja ili zanemarivanja deteta nizak ili da ustanova ima kapaciteta da se bavi problemom deteta i porodice.

3.3.

Briga o deci i sistem socijalne zaštite

Okvir za sistem dečje socijalne zaštite na lokalnom nivou definišu Zakon o socijalnoj zaštiti⁷⁵ i odluka skupštine lokalne samouprave o finansiranju usluga socijalne zaštite. Zakon definiše da usluge u zajednici finansira jedinica lokalne samouprave na osnovu odluke koju donosi Skupština lokalne samouprave u skladu sa potrebama stanovnika i resursima kojima raspolaže lokalna samouprava. Zakonom je istovremeno promovisan pluralizam pružalaca usluga sa ciljem da se izvrši decentralizacija i deinstitucionalizacija sistema socijalne zaštite u skladu sa načelima najboljeg interesa korisnika, najmanje restriktivnog okruženja i načelom dostupnosti i individualizacije socijalne zaštite, uz poštovanje integriteta i dostojanstva korisnika. Sistem dečje socijalne zaštite u lokalnoj zajednici čine nadležni centar za socijalni rad, domovi i ustanove za smeštaj i podršku deci i udruženja koja pružaju usluge socijalne zaštite ili organizuju programe za decu.

Centar za socijalni rad (CSR) je jedan od najvažnijih aktera u oblasti brige o deci čiji je rad bliže regulisan odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti⁷⁶ i Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad⁷⁷. CSR ima širok spektar ovlašćenja koja se u oblasti brige o deci odnose na:

1. odlučivanje o (a) ostvarivanju prava na materijalno obezbeđenje; (b) ostvariva-

nju prava na dodatak za pomoć i negu drugog lica; (c) ostvarivanju prava na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite; (d) hraniteljstvu; (e) usvojenju; (f) starateljstvu; (g) određivanju i promeni ličnog imena deteta; (h) merama preventivnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava; (i) merama korektivnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava;

2. dostavljanje nalaza i stručnog mišljenje, na zahtev suda, u parnicama u kojima se odlučuje o zaštiti prava deteta ili o vršenju, odnosno lišenju roditeljskog prava;
3. pružanje pomoći u pribavljanju potrebnih dokaza sudu pred kojim se vodi postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici;
4. sprovođenje postupka procene opšte podobnosti hranitelja, usvojitelja i staratelja;
5. vršenje popisa i procene imovine lica pod starateljstvom;
6. saradnju sa javnim tužiocem, odnosno sudijom za maloletnike u izboru i primeni vaspitnih naloga;
7. sprovođenje medijacije između maloletnog učinioca i žrtve krivičnog dela;
8. podnošenje izveštaja o ispunjenju vaspitnog naloga javnom tužiocu, odnosno sudiji za maloletnike;
9. prisustvovanje, po odobrenju suda, radnjama u pripremnom postupku protiv maloletnog učinioca krivičnog dela (saslušanje maloletnog učinioca krivičnog dela, saslušanje drugih lica), stavljanje predloga i upućivanje pitanja licima koja se saslušavaju;
10. dostavljanje mišljenja sudu pred kojim se vodi krivični postupak protiv maloletnika

75 Sl. glasnik RS br. 24/2011

76 Ibidem

77 Sl. glasnik RS br. 59/2008 i 37/2010

u pogledu činjenica koje se odnose na uzrast maloletnika, činjenica potrebnih za ocenu njegove zrelosti, ispituje sredinu u kojoj i prilike pod kojima maloletnik živi i druge okolnosti koje se tiču njegove ličnosti i ponašanja;

11. prisustvovanje sednici veća za maloletnike i glavnom pretresu u krivičnom postupku protiv maloletnog učinioca krivičnog dela;
12. obaveštavanje suda nadležnog za izvršenje zavodske vaspitne mere i organa unutrašnjih poslova kada izvršenje mere ne može da započne ili da se nastavi zbog odbijanja ili bekstva maloletnika;
13. proveravanje izvršenja vaspitne mere pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja ili u drugoj porodici i pružanje pomoći u izvršenju mere;
14. provođenje vaspitne mere pojačanog nadzora od strane organa starateljstva tako što se brine o školovanju maloletnika, njegovom zaposlenju, odvajanju iz sredine koja na njega štetno utiče, potrebnom lečenju i sređivanju prilika u kojima živi;
15. staranje o izvršenju vaspitne mere pojačanog nadzora uz obavezu dnevnog boravaka u ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika,
16. dostavljanje sudu i javnom tužiocu za maloletnike izveštaja o toku izvršenja vaspitnih mera o čijem se izvršenju stara;

CSR u vršenju javnih ovlašćenja pruža usluge socijalnog rada i pokreće sudske postupke kada je zakonom na to ovlašćen. CSR upućuje korisnike na korišćenje usluga u zajednici. Korišćenje bilo koje novčane naknade, smeštaja u ustanovu ili korišćenje lokalne usluge moguće je samo uz procenu i rešenje ili uput centra.

Pravilnikom⁷⁸ je utvrđena odgovornost CSR da svoj rad organizuje na način da omogućiti dostupnost usluga svima onima kojima su one

78 Ibidem, član 8.

potrebne, sa posebnom pažnjom usmerenom na ranjive grupe (deca, stari, invalidi, pripadnici manjinskih grupa i dr.) i to "koordinacijom aktivnosti sa drugim javnim službama, humanitarnim organizacijama, udruženjima građana i drugim organizacijama u lokalnoj zajednici."

Na prethodnim stranama je već predstavljeno po kojim sve pitanjima i na koji način saraduju centri za socijalni rad sa prosvetno-vaspitim i zdravstvenim ustanovama, MUP-om i institucijama pravosudnog sistema. U nastavku ćemo dodatno predstaviti još i intersektorsku ulogu CSR u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Naime, CSR i javni tužilac su dve institucije kojima se prema Porodičnom zakonu⁷⁹ treba da se obrate sve dečje, zdravstvene i obrazovne ustanove i ustanove socijalne zaštite, pravosudni i drugi državni organi, udruženja i građani radi zaštite prava deteta.

Osim centara za socijalni rad, u sistemu dečje zaštite učestvuju i ustanove za socijalno zbrinjavanje dece kao što su **domovi za smeštaj dece bez roditeljskog staranja, domovi za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju i ustanove za dnevni boravak dece sa smetnjama u razvoju.**

Udruženja pružaoci usluga za decu su takođe važan činilac sistema dečje socijalne zaštite jer sistem dopunjuju pojedinim uslugama koje nedostaju a za koje se udruženje specijalizovalo. Veliki problem sa kojim se udruženja sreću jesu previsoko postavljeni kriterijumi za ispunjavanja strukturnih standarda (npr. veličina prostora za rad u vlasništvu pružaoca usluge) za dobijanje licence za pružanje usluga kao i česta prioritizacija CSR kao pružaoca, i generalno nerazvijen sistem planiranja i naručivanja usluga od strane lokalne samouprave.

79 Sl. glasnik RS br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015, član 263, stav 3.

3.4.

Briga o deci, pravosuđe i bezbednost

Kada je reč o oblasti brige o deci i ulozi bezbednosti i pravosuđa, govori se zapravo u najvećoj meri o procesu zaštite deteta od zlostavljanja i zanemarivanja u kome treba da učestvuju ustanove i pojedinci iz različitih sistema na lokalnom nivou - zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita, policija i pravosuđe, svaki od njih u okviru svojih nadležnosti. Ovde je akcenat stavljen na ulogu policije i pravosudnih organa zaštititi dece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Zakoni koji uvezuju dečju zaštitu, bezbednost i pravosuđe su Porodični zakon⁸⁰ kojim je propisana obaveza prijavljivanja javnom tužiocu i centru za socijalni rad slučaja zlostavljanja ili zanemarivanja deteta, Zakon o krivičnom postupku⁸¹ koji propisuje obavezu svih državnih organa, organa teritorijalne autonomije ili lokalne samouprave, javnih preduzeća i ustanova da prijave krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti a u koja spadaju i dela zlostavljanja i zanemarivanja deteta i Krivični zakonik Republike Srbije⁸² koji propisuje sankcionisanje neprijavlivanja krivičnog dela i počinioca.

Da bi se obezbedila krivičnopravna zaštita dece od zlostavljanja, potrebno je pre svega otkriti krivična dela i njihove počiniocce. jedan od osnovnih zadataka policije je otkrivanje i

identifikacija učinilaca krivičnih dela. U tom smislu policija primenjuje niz operativnih tehničkih i taktičkih radnji, ali u svakom slučaju njihova efikasnost je vezana i za činjenicu postojanja dobre saradnje predstavnika policije sa predstavnicima centara za socijalni rad, drugih ovlašćenih državnih službi i institucija, kao i sa predstavnicima udruženja koja se bave pitanjima zaštite dece od zlostavljanja, službi za zaštitu žrtava, kao i građana kojima se dete može poveriti (rođaci, prijatelji, susedi). Najznačajnija uloga ove službe je sprovođenje predistražnih i pojedinih istražnih radnji u cilju obezbeđivanja dokaza koji treba da omoguće pokretanje krivičnog postupka podnošenjem krivične prijave protiv osumnjičenog za zlostavljanje deteta, odnosno onih koji su bitni za vođenje prekršajnog postupka. U tom smislu, obaveza je policije da prikupi i obezbedi sve dokaze koji su bitni za pokretanje krivičnog postupka ili za vođenje prekršajnog postupka. To posebno važi za prikupljanje materijalnih dokaza o izvršenom delu čije je postojanje od naročitog značaja za budući krivični postupak.

Sprovođenje vanparničnog postupka za oduzimanje deteta, odnosno lišavanja roditeljskog prava i parničnog postupka u sporovima iz odnosa roditelja i dece odvija se u saradnji sa organom starateljstva i drugim pravosudnim organima. Pokretanje krivičnog postupka, sprovođenje istrage i suđenje za krivična dela čije su žrtve maloletnici obavljaju javni tužilac i krivični sud.

Kada je reč o zaštiti maloletnih učionioaca krivičnih dela, pravni okvir za zaštitu dece

80 Ibidem

81 Sl. glasnik RS br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014, član 253.

82 Sl. glasnik RS br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014 član 332.

se zasniva na principu restorativne pravde i u odnosu na postupak prema maloletnim učiniocima krivičnih dela uvodi se institut vaspitnih naloga kao diverzionih mera koje predstavljaju skretanje od sudskog postupka, nove mere koje predstavljaju skretanje od sudskog postupka, mere neinstitucionalnog karaktera i propisuje da se pritvor i zavodske mere izriču samo kao krajnja mera i to u što kraćem vremenskom periodu⁸³. U odnosu na zaštitu maloletnih lica kada se pojavljuju u postupku kao oštećeni ili svedoci krivičnih dela, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁸⁴ propisuje niz mera i procedura kao što su hitnost postupka, ograničenje saslušanja deteta na maksimalno dva puta, obavezno prisustvo psihologa, pedagoga ili drugog stručnog radnika prilikom saslušanja i dr. Obavezna je i specijalizacija profesionalaca koji postupaju u ovom postupku kao i pravo na besplatnu pravnu pomoć specijalizovanog advokata.

Međutim, situacija u praksi, odnosno primeni zakonske regulative u ovoj oblasti pokazala je niz slabosti, pa je neophodno pristupiti rešavanju sledećih problema:

- nedovoljne primene vaspitnih naloga, kao i mera restorativne pravde;
- nepostojanje adekvatnih uslova i jasno preciziranih standarda za boravak maloletnika u pritvoru;
- nepostojanje drugih alternativa pritvoru;
- nedostatak mreže ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, posebno ustanova za izvršenje mere bezbednosti lečenja u psihijatrijskoj ustanovi i primene vaspitne mere pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi;
- nedovoljna svest maloletnika u sukobu sa zakonom o njihovim pravima, posebno tokom boravka u pritvoru i boravka u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija.

83 Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji, Centar za prava deteta, 2013.

84 Sl. glasnik RS br. 85/2005

3.5.

Briga o deci i civilno društvo

Udruženja građana su nosioci brojnih inicijativa i projekata u oblasti dečje zaštite. Najčešće se pojavljuju kao pružaoci različitih oblika podrške i socijalnih usluga deci i njihovim porodicama. Udruženja svojim programima i kapacitetima nadomešćuju nedostatak programa i stručnih kapaciteta u ustanovama formalnog sistema. Trend sve većeg uključivanja nedržavnog sektora (udruženja i profitnih pružalaca) u sferu pružanja socijalnih usluga deo je procesa decentralizacije i promenjenog shvatanja uloge države u socijalnoj zaštiti, deo promena koje se dešavaju u okviru samog sektora socijalnih usluga kao i širenja civilnog sektora (Matković, 2009, str. 7). S tim u vezi se navodi da je spuštanje sve većeg broja nadležnosti sa centralnog na lokalni nivo posebno pogodovala uključivanju nedržavnih aktera u sferu pružanja usluga pa su mnoge lokalne samouprave počele da podgovaraju lokalna udruženja i privatne organizacije.

Skorašnji pregled stanja u civilnom sektoru (Građanske inicijative, 2011) pokazuje da 25% udruženja u Srbiji se bavi pružanjem socijalnih usluga kao primarnom delatnošću dok još 40% udruženja realizuje neki oblik

aktivnosti u oblasti socijalne zaštite. Prema izveštaju "Mapiranje usluga socijalne zaštite koje su u nadležnosti lokalne samouprave" (SIPRU, UNICEF 2013), udruženja se pretežno bave pružanjem usluga za osobe sa invaliditetom i za decu i mlade sa smetnjama u razvoju, te je u ovim oblastima najveći udeo udruženja u ukupnom broju pružalaca usluga. Izveštaj dalje navodi da je značaj udruženja kao pružalaca usluga i dalje veliki kod usluga kao što su dnevni boravci za decu u sukobu sa zakonom i pomoć u kući za decu. U ovim oblastima, oko trećine ukupnog broja usluga sprovode udruženja. Istraživanja (SECONS 2013) pokazuju da su udruženja veoma konkurentna i efikasna u domenu usluga pomoći u kući i dnevnih boravaka za decu sa smetnjama u razvoju te da sa istim ili sličnim resursima uspevaju da obezbede jednako kvalitetne i jednako intenzivne usluge za približno isti broj korisnika kao i pružaoci iz formalnog sistema.

Kada je reč o finansiranju usluga koje sprovode udruženja, istraživanja pokazuju (SIPRU, UNICEF 2013) da se iz budžeta lokalnih samouprava finansira 40.7% usluga, iz donatorskih sredstava 33.5% a iz republičkih izvora 24.4%.

3.6.

Situaciona analiza brige o deci u izabranim gradovima i opštinama

Situacione analize brige o deci sprovedene su u opštinama Pirot i Knjaževac i gradovima Kruševac, Novi Sad i Užice sa ciljem da se sagledaju i opišu postojeći oblici intersektorske saradnje u zajednici u oblasti brige o deci i identifikuju oblasti u kojima je neophodno ojačati intersektorsku saradnju usmerenu na potrebe dece. Svrha analize je bila da omogućiti bolje razumevanje intersektorske saradnje u zajednici i da upotpuni građu za ovaj priručnik. Analiza je sprovedena u 5 gradova i opština koje su uključene u projekat "Zajednice za decu" i u kojima aktivno deluju organizacije članice Mreže organizacija za decu Srbije.

Istraživački postupak je obuhvatio konsultativne sastanke sa ključnim akterima u oblasti brige o deci u izabranim gradovima koji su održani u periodu od 19-23. maja 2014. godine, individualne intervjuue putem telefona i e-maila i grupno komentarisanje i usvajanje pojedinačnih izveštaja za svaki grad u periodu od polovine juna do kraja avgusta 2014. godine. Situacionom analizom su posebno obuhvaćena sledeća pitanja: (a) relevantni socio-ekonomski podaci (b) normativno uređenje brige o deci, (c) pregled postojećih mera i programa za decu, (d) intersektorska saradnja i koordinacija, (e) planiranje i adekvatnost mera, (f) održivost mera, (g) izazovi decentralizacije;

3.6.1: OPŠTINA PIROT

Relevantni socio-ekonomski podaci o opštini Pirot

Opština Pirot se nalazi na jugoistoku Srbije i administrativni je centar Pirotskog okruga. Prema popisu iz 2011. godine u opštini Pirot živi 57.911 stanovnika što predstavlja 9,2% manje stanovnika u odnosu na popis iz 2002. godine i statistički podaci pokazuju da se iz godine u godinu beleži negativan prirodni priraštaj. Deca do 14 godina starosti čine oko 15% stanovnika a oko 16% mladi od 15 - 27 godina. Broj Roma prema zvaničnoj statistici je 1.920, a prema procenjenim podacima opštine 2.470. Od tog broja 35% su deca i mladi do 18 godina. U obrazovnoj strukturi je najveće učešće stanovništva sa srednjom stručnom spremom (47%) i sa završenom osnovnom školom (23%). 9% je lica sa završenom višom i viskom školom 16% lica je bez školske spreme ili sa nedovršenom osnovnom školom. Po kriterijumima ekonomske razvijenosti (BDP po stanovniku, procenat nezaposlenosti i prosečna plata) Pirot se nalazi u grupi srednje razvijenih opština.⁸⁵

Normativno uređenje brige o deci u Pirotu

Pirot je 2005. godine među prvima razvio

⁸⁵ Lokalni planovi akcije za Rome i osobe sa invaliditetom u opštini Pirot

Lokalni plan akcije za decu (LPA)⁸⁶ koji je osmišljen kao strateški sistemski okvir za kontinuirano unapređivanje položaja dece u Pirotu u svim oblastima života uz uključivanje svih važnih sektora i intersektorsku koordinaciju. Ovaj dokument je razvijen u okviru UNICEF-ovog projekta u kojem je Pirot zajedno sa Kragujevcem i Sjenicom učestvovao kao pilot opština. LPA je kao svoje najvažnije ciljeve definisao smanjenje siromaštva i društvene isključenosti dece (razvojem obrazovanja siromašne i isključene dece kroz sistem lokalnih usluga), poboljšanje zdravlja za svu decu (stvaranjem uslova za optimalan razvoj svakog deteta i organizovanjem bezbednog okruženja koje prepoznaje potrebe dece), kvalitetno vaspitanje i obrazovanje za svu decu (predškolskog, školskog i srednjoškolskog uzrasta), unapređenje položaja dece sa smetnjama u razvoju i dece bez roditeljskog staranja, kao i zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja, trgovine i nasilnog ponašanja.

Ovakav strateški pristup ojačan je i dopunjen odredbama Strategije inkluzivnog obrazovanja romske i druge marginalizovane dece u opštini Pirot⁸⁷ i Lokalnih planova akcije za rome i osobe sa invaliditetom u opštini Pirot⁸⁸ kako bi se na odgovarajući način obuhvatile i socijalno najranjivije grupe stanovnika u koje u Pirotu spadaju deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i romska deca. Siromaštvo romskih porodica je uzrok nezadovoljavajućeg kvaliteta života romske dece, lošeg zdravstvenog stanja i prevremenog napuštanja redovnog školovanja. Romi se uključuju u obrazovni sistem, ali ga rano napuštaju. Ne dobijaju kvalitetno obrazovanje, izloženi su diskriminaciji i segregaciji. Učesnici konsultativnog sastanka u Pirotu su istakli da segregaciju romske dece podstiču i sami

86 Za period od 2013. do 2017. godine

87 Za period 2007. - 2012. godine

88 Lokalni planovi akcije za Rome i osobe sa invaliditetom u opštini Pirot

njihovi roditelji koji zbog ostvarivanja dodatnih materijalnih pogodnosti zahtevaju da se njihovo dete upiše u specijalnu školu umesto u redovnu sa drugom decom⁸⁹.

Finansiranje iz opštinskog budžeta dodatnih prava i mera za decu u Pirotu zasnovano je na odlukama opštinskih organa (Odluka o društvenoj brizi o deci, Odluka o finansiranju boravka u predškolskoj ustanovi, Odluka o dodatnim pravima u okviru društvene brige o deci i sl.).

Pregled postojećih mera i programa za decu u Pirotu

Prema situacionom izveštaju sa konsultativnih sastanaka (str. 6), najveći broj mera podrške deci i usluga dečje socijalne zaštite u Pirotu pruža i sprovodi CSR, a finansira opština iz budžeta. Tu između ostalog spadaju finansijska podrška ugroženim kategorijama dece, finansiranje boravka u predškolskoj ustanovi dece čiji su roditelji korisnici novčane socijalne pomoći, dece koja su smeštena u hraniteljske/starateljske porodice i dece sa smetnjama u razvoju, isplata novčane pomoći za treće dete u porodici kao i novčane pomoći samohranim roditeljima, obezbeđivanje besplatnih udžbenika za ugroženu decu, finansiranje onih oblika lečenja dece koja pravilnikom Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje nisu predviđena kao besplatna i sl. U okviru CSR funkcioniše i SOS telefon za decu i odrasle žrtve nasilja. Pri opštinskoj upravi je formirana Komisija za pristupačnost, koja bi trebalo da pripremi uvođenje usluge personalne asistencije za decu u Pirotu. U značajne programe koje organizuju osnovne škole u Pirotu spadaju preventivni programi „Nije teško biti fin“ i „Bez nasilja na ulicama i u školama“. Dom zdravlja Pirot pruža uslugu savetovanja za decu i mlade dok predškolska ustanova „Čika Jova Zmaj“ planira otva-

89 Ibidem

ranje savetovališta za roditelje. Sve obrazovno-vaspitne i zdravstvene ustanove u Pirotu sprovode program zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja dok vaspitno-obrazovne ustanove imaju formirane timove za inkluziju i zaštitu od nasilja. Osim pomenutih programa, udruženja, škole i dom zdravlja povremeno sprovode različite projekte podrške čiji su krajnji korisnici deca.

Intersektorska saradnja i koordinacija u Pirotu

Intersektorska saradnja u Pirotu ostvaruje se u svim sferama brige o deci i porodici, socijalne zaštite, zdravlja, obrazovanja i bezbednosti ali prema situacionom izveštaju najučinkovitija saradnja ostvarena unutar Tima za sprovođenje LPA za decu i u okviru IRK. Tim za sprovođenje LPA za decu čine osobe koje su bile rukovodioci operativnih timova Multi-sektorskog saveta za izradu LPA, a formalizovana je potpisivanjem protokola o saradnji. Uspešna intersektorska saradnja unutar Tima pokazuje se i kroz zajedničku administraciju opštinskog konkursa za projekte za realizaciju LPA za decu za koju je Tim zadužen. Projektna saradnja se uspostavlja i između institucija formalnog sistema opština, škole, CSR, DZ i pirotskih udruženja u zajedničkom organizovanju programa i usluga a dešavaju se i *ad hoc* partnerstva udruženja i institucija javnog sektora u konkurisanju za projekte. Ipak, u izveštaju⁹⁰ je konstatovana potreba da se intersektorska saradnja ojača u oblastima zajedničkog planiranja potreba, planiranja budžeta za LPA, zajedničkog planiranja projekata i zauzimanja zajedničkog pristupa prema donatorima. Kada je u pitanju saradnja u okviru IRK, u opštini Pirot je postignut veliki obuhvat dece koji je prošao kroz IRK i koji je upisan u školu (41 dete u 2013. godini). Dobru saradnju u okviru IRK ilustruje i primer deljenja deficitarnih kadrovskih resursa između

90 Ibidem

škola koje imaju defektologa i škola koje ovaj kadar nemaju a imaju potrebu za tim kadrom kao što je OŠ "8. septembar".

Sa druge strane, akcenat je u Situacionom izveštaju stavljen na nedovoljnu saradnju sa roditeljskom zajednicom. Na konsultativnom sastanku je konstatovana svojevrсна "križa roditeljstva" i potreba da roditelji prođu edukaciju o roditeljstvu. Kako je navedeno, mišljenje stručne zajednice je da se roditelji ne ophode prema deci na odgovarajući vaspitno-pedagoški način, *"ne znaju kako da vode svoje dete kroz život, kako i kome da se obrate za pomoć"* (Situacioni izveštaj, str. 8). Saradnja je naročito otežana sa roditeljima koji odbijaju pruženu institucionalnu podršku a ilustrativni primer je iskustvo IRK u izricanju mera deci sa teškoćama u učenju. Naime, česti su slučajevi kada IRK detetu koje je zbog teškoća u učenju upućeno na komisiju, pripremi individualni obrazovni plan i izrekne meru, da se roditelj usprotivi takvoj meri i odbije da da saglasnost, smatrajući da se dete takvom merom stigmatizuje. IRK se sa sličnim izazovima suočava i u radu sa romskom decom iz socijalno ugroženih porodica. Naime zbog materijalnih povlastica koje po tom osnovu ostvaruju, roditelji dece kojoj je IRK izrekla meru prebacivanja u redovnu školu (u skladu sa najboljim interesom deteta) odbijaju da daju saglasnost na ovakvu meru i zahtevaju da dete ostane u specijalnoj školi.

Planiranje i adekvatnost mera u Pirotu

Iskustva izneta na konsultativnom sastanku pokazuju da se ispitivanje potreba ciljne grupe i sistematsko planiranje vrši sporadično i to po pravilu kada se projektno priprema neki strateški dokument ili pokreće usluga odnosno onda kada su za taj posao obezbeđena donatorska sredstva. Izneto stanovište predstavnika ključnih institucija je da je za te

meljniju i kontinuiranu procenu potreba ciljne grupe i kao i za praćenje efekata sprovođenja postojećih mera neophodan bolji kadrovski kapacitet unutar institucija sistema koji je trenutno nedovoljan da zadovolji ostvarivanje svih zadataka koji su stavljeni pred institucije. Izbor mera podrške koje će biti finansirane iz opštinskog budžeta do sada se zasnivao na procenama Službe socijalne zaštite u okviru opštinske uprave.

Održivost mera u Pirotu

Na konsultativnom sastanku istaknuto je da je većina mera i projekata u oblasti podrške deci i porodici u opštini Pirot, pokazala uslovnu održivost posmatrajući protekli devetogodišnji period u kojem je sproveden LAP za decu. Zaključeno je da je održivost uslovna zbog mogućnosti promene političkih prilika u Pirotu koje su u posmatranom periodu bile stabilne što je omogućilo da se mere finansirane iz budžeta nesmetano sprovode, da politika brige o deci zadrži visoko mesto na listi prioriteta i da stručni kadar koji je izneo sprovođenje LAP za decu dobije dovoljno institucionalne podrške. Politička stabilnost je naročito pogodovala da se u institucijama i sektorima koji rade sa decom razvije intersektorska saradnja, timska dinamika i stručni kapacitet. S tim u vezi, po usvajanju LPA, u sistematizaciji radnih mesta u opštinskoj upravi definisano je radno mesto izvršioca za poslove društvene brige o deci, čiji je osnovni zadatak da prati i usmerava sve aktivnosti u opštini koje se tiču podrške deci. Po ovom je opština Pirot jedinstvena u Srbiji. Međutim, značajnije političke promene u Pirotu mogle bi da donesu drugačiji odnos prema politici za decu, a time i ugroze brojne mere i prava koja se na taj način finansiraju.

Faktori koji su pozitivno uticali na održivost mera za decu u Pirotu jesu sledeći:

1. Definisane jasne strateške orijentacije: definisanje srednjeročnog plana od strane svih relevantnih institucija u opštini i usvajanje LPA za decu od strane najvišeg političkog organa u opštini uz opredeljena sredstva u opštinskom budžetu, doprinelo je povećanju izvesnosti i sigurnosti da će sve ono što se našlo u planu biti i sprovedeno i da će sve relevantne institucije pružati podršku;
2. Opredeljivanje sredstava na posebnoj budžetskoj liniji u opštinskom budžetu omogućilo je uvođenje javnog konkursa za projekte koji doprinose realizaciji LPA. Od 2006. godine, kada je prvi put raspisan konkurs, godišnje se finansijski podrži između 28 i 38 projekata koje predlažu i sprovode DZ, škole, CSR, udruženja građana i druge institucije i organizacije koje rade sa decom;
3. Ostvarena multisektorska saradnja ključnih institucija sistema i civilnog društva povećava izvesnost da će predviđene mere i aktivnosti zaista biti realizovane na svim nivoima i u svim sektorima kojima su te mere u nadležnosti. Dobra multisektorska saradnja ostvarena je zahvaljujući činjenici da su svi akteri bili uključeni od početka i da danas sve institucije LPA podjednako osećaju vlasništvo nad procesom.

Prikazani entuzijazam i posvećenost pojedina su označeni kao bitan faktor održivosti. Kako bi se entuzijazam održao neophodno je da postoji adekvatan mehanizam priznanja i nagrađivanja.

Izazovi decentralizacije

Mišljenje izneto na konsultativnom sastanku je da je proces decentralizacije nadležnosti, odgovornosti i finansiranja sproveden parci-

jalno, samo u pojedinim resorima, iako vršenje nadležnosti zahteva interresornu saradnju i uključivanje institucija iz drugih resora. Istaknuto je i da se često među stručnim radnicima koji rade sa korisnicima javlja nesigurnost kako postupiti u situaciji koja nije jasno definisana i gde nije predviđen algoritam postupanja. Nije jasno ni koja instanca je odgovorna za nadzor nad vršenjem decentralizovanih nadležnosti, pružanje stručne podrške lokalnim institucijama, kao i kome je i na koji način moguće uputiti komentare o naučenim lekcijama iz prakse u vezi sa identifikovanim nedostacima u vršenju prenetih nadležnosti i mogućnostima da se praksa unapredi. Konstatovano je da su istovremeno institucije na lokalnu obavezane da slede brojne administrativne procedure (vođenje različitih evidencija, izveštavanje i sl.) što za posledicu ima pomeranje fokusa radnog procesa sa stručnog rada na administrativne poslove. Svi navedeni nedostaci usporavaju pružanje usluga na lokalnu i ugrožavaju njihovu dostupnost korisnicima.

Nedovršenost procesa decentralizacije ogleđa se i u nerešenom pitanju odgovornosti za finansiranje usluga i mera kao što su npr. mere koje izriče IRK.

3.6.2. OPŠTINA KNJAŽEVAC

Relevantni socio-ekonomski podaci o opštini Knjaževac

Opština Knjaževac se nalazi u jugoistočnoj Srbiji prema popisu iz 2011 ima 31.491 stanovnika, što predstavlja drastičan pad u broju stanovnika u odnosu na prethodni popis iz 2002. godine kada je popisano 37.763 žitelja u ovom mestu. Trend depopulacije je naročito izražen u knjaževačkim selima⁹¹. Svega

⁹¹ Strategija održivog razvoja opštine Knjaževac za period od 2010 do 2020 godine

10.52% populacije čine deca do 14 godina starosti dok 14% čine mladi uzrasta od 15-29 godina. Popis iz 2011. godine pokazuje da 26% stanovnika Knjaževca ili nema školsku spremu ili nema završeno osnovno obrazovanje a 23% ima samo osnovno obrazovanje. Srednju stručnu spremu ima 41% stanovnika Knjaževca dok visoku i višu ima 10% knjaževčana. Opština je 2004. godine proglašena devastiranim područjem⁹² i spada u grupu 40 najnerazvijenijih opština u Srbiji. Stopa nezaposlenosti je 2009. godine bila 21% sa trendom rasta. Popis je pokazao i da za 2.27% stanovnika Knjaževca socijalna primanja predstavljaju osnovni prihod.

Normativno uređenje brige o deci u Knjaževcu

Normativni okvir za rad sa decom u Knjaževcu čine Strategija socijalne politike⁹³, opštinska Odluka o socijalnoj zaštiti u opštini Knjaževac⁹⁴ kao i niz opštinskih odluka kojima se utvrđuju prava na korišćenje mera podrške. Strategija socijalne politike kao prvi socijalni prioritet broj navodi decu i omladinu i definiše sledećih pet operativnih ciljeva: osnivanje Omladinskog centra, osnivanje Centra za radno angažovanje mladih, formiranje prihvatilišta i prihvatne stanice za decu i mlade u riziku, zatim organizovanje produženog boravka za učenike putnike u osnovnim školama i na kraju neformalno obrazovanje mladih. Osim ovog prioriteta koji se direktno odnosi na decu i mlade, Strategija utvrđuje još dva relevantna prioriteta koji se neposredno odnose i na decu i mlade. Treći socijalni prioritet jesu osobe sa invaliditetom (OSI). Prema evidenciji CSR 1/3 svih OSI u opštini Knjaževac čine deca i mladi uzrasta

⁹² Odluka o određivanju devastiranih područja (opština) Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 63/2004, 20/2006 i 91/2006 do

⁹³ za period od 2013 do 2018 godine

⁹⁴ Sl. list opštine Knjaževac 9/12

do 30 godina. Operativni ciljevi u okviru ovog prioriteta odnose se na podizanje nivoa svesti članova zajednice kao i samih OSI, zatim na službu personalne asistencije i na kraju na pristupačnost javnih institucija osobama sa invaliditetom. Žrtve nasilja su četvrti socijalni prioritet. U 2011. godini je nasilje evidentirano u 14 porodica sa 16 žrtava od kojih su sedmo-oro bili deca i jedna mlada osoba. Ovaj prioritet kao operativne ciljeve navodi koordinisani rad različitih institucija za smanjenje nasilja, organizovanje službe za pomoć i podršku i organizovanje javne kampanje za prevenciju nasilja i podršku.

U Knjaževcu je deci na raspolaganju veliki broj mera podrške i usluga koje spadaju u redovne nadležnosti institucija koje ih pružaju. Opštinska uprava Knjaževac, Odeljenje za privredu i društvene delatnosti vrši koordiniranje izrade strateških dokumenata i akcionih planova (Strategija održivog razvoja 2010-2020. i Strategija razvoja socijalne zaštite 2014-2018, LPA za mlade do 2014, LPA za decu koji nije usvojen, ali jeste pripremljen) i obezbeđivanje sredstava za finansiranje materijalnih troškova za decu (besplatan boravak u predškolskoj ustanovi, besplatna užina i udžbenici i sl.). Sredstva se obezbeđuju na osnovu opštinske Odluke o finansijskoj podršci porodici. Prema odredbama Odluke o socijalnoj zaštiti u opštini Knjaževac, deca mogu biti korisnici sledećih oblika podrške i usluga koje se pružaju posredstvom CSR: (1) materijalna podrška uključujući jednokratnu novčanu pomoć, naknadu troškova zdravstvene zaštite opremanje korisnika za smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili hraniteljsku porodicu, (2) dnevne usluge u zajednici, uključujući i pomoć u kući za decu sa smetnjama u razvoju i dnevni boravak za decu sa poremećajem u ponašanju, (3) stanovanje uz podršku "Kuća na pola puta za decu i mlade", (4) usluga "Predah za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice".

Pregled postojećih mera i programa za decu u Knjaževcu

Usluge i mere dostupne deci i porodicama posredstvom CSR-a obuhvataju stanovanje uz podršku kroz donatorski projekat "Kuća na pola puta za decu i mlade"⁹⁵, zatim uslugu "Predah za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice"⁹⁶ i uslugu dnevnog boravka za decu sa poremećajem u ponašanju⁹⁷. Brojna novčana prava i davanja takođe se isplaćuju preko CSR, a finansiraju se različiti troškovi postupaka (troškovi veštačenja u sudskim postupcima) i usluga za decu (smeštaj u hraniteljsku porodicu i svi prateći troškovi od obezbeđivanja garderobe do nadoknade hraniteljima i putnih troškova), i sl. Meru podsticanja i nagrađivanja uspeha u školi i na takmičenjima talentovane i nadarene dece u Knjaževcu, CSR finansira od prihoda koje ostvaruje od tužilaštva po osnovu naplaćenih kazni za nasilje u porodici. U okviru CSR funkcioniše i savetovalište za brak i porodicu.

Predškolska ustanova (PU) pruža nekoliko mera podrške deci poput obezbeđivanja besplatnih udžbenika za pripremni predškolski program (PPP) za romske porodice i besplatnog pohađanja vrtića za decu u socijalnoj potrebi (obe mere finansira opština iz budžeta). U PU je zaposlen i pedagoški asistent koji pruža podršku romskim roditeljima i deci. Osnovne škole (OŠ) obezbeđuju dodatnu nastavu za decu sa slabijim uspehom u školi, a za darovitu decu dodatne mogućnosti za iskazivanje talenta kroz sekcije i radionice. U

95 Usluga je u prvim godinama projekta finansirana donatorskim sredstvima uključujući i kupovinu stana za samostalan život dece i mladih bez roditeljskog staranja. Od 2009. godine finansiranje usluge je preuzela LS. U periodu 2008-09. godine uslugu je koristilo 14 dece i mladih od čega je šest mladih zaposleno.

96 Ova usluga je takođe bila projektno finansirana da bi finansiranje po završetku projekta preuzela opština.

97 Projektno se finansira.

saradnji sa OŠ, patronažna služba Zdravstvenog centra Knjaževac (ZC) svakog meseca drži edukativne seminare o različitim aspektima zdravstvene zaštite za decu. Do 2012. godine ZC je imao Savetovalište za mlade koje više ne funkcioniše zbog oduzimanja prostora i nedostatka stručnog kadra. ZC zapošljava i jednu zdravstvenu medijatorku za Rome.

Sa druge strane, na konsultativnom sastanku u Knjaževcu, konstatovan je nedostatak adekvatnih mera prevencije preranog napuštanja školovanja specifične grupe romske dece čiji roditelji sezonski odlaze na rad u inostranstvo. Naime ustaljena je praksa jednog dela romske populacije u Knjaževcu da svakog septembra sezonski odlazi u inostranstvo na rad i tom prilikom vode i decu školskog uzrasta koja tokom perioda odsustvovanja ne pohađaju školski program. Roditelji se sa decom u zemlju vraćaju obično tokom maja pred kraj školske godine i dete se tek tada vraća u školu u nastavu. Obzirom da dete koje je cele školske godine neopravdano izostalo iz škole ne može da pređe u naredni razred najčešći ishod je ispadanje deteta iz obrazovnog procesa.

Intersektorska saradnja i koordinacija u Knjaževcu

Situacioni izveštaj konstatuje da intersektorska saradnja između institucija koje obezbeđuju podršku deci postoji i da one su u vršenju svojih nadležnosti najčešće i oslonjene jedna na drugu. Kada je reč o zaštiti dece od nasilja, intersektorska saradnja se ostvaruje kroz Sporazum o zaštiti žrtava nasilja čiji je nosioc CSR, a potpisnice institucije poput MUP, tužilaštva, zdravstvenog centra, osnovnih škola i drugih. Ova saradnja je proširena i na sprovođenje Opšteg protokola o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja kao i njegovih posebnih protokola. Zdravstvene, socijalne i obrazovno-vaspitne institucije ostvaruju saradnju sa romskim koordinato-

rom koji je angažovan na povećanju obuhvata upisa romske dece u sve nivoe obrazovanja. Na konsultativnom sastanku je izneto i zapažanje kako se *“poslednjih godina sve više insistira na intersektorskoj saradnji kroz umrežavanje profesionalnih izvršilaca a u cilju postizanja boljih efekata, ušteta i racionalnijeg raspolaganja resursima”*. Uspešna saradnja je ostvarena i između CSR i Kancelarije za mlade Knjaževca (KzM) u volonterskom angažovanju mladih kao negovatelja i učesnika u pružanju usluga CSR. Ovakav angažman mladih doprineo je povećanju kapaciteta CSR da pruži širu lepezu usluga većem broju korisnika na kvalitetniji način.

I u Knjaževcu je istaknuta potreba za boljom saradnjom sa roditeljskom zajednicom (Situacioni izveštaj, str. 13). U ključne izazove koji utiču na saradnju sa roditeljskom zajednicom spadaju *“nizak kapacitet brojnih parova za roditeljstvo”* (Ibidem, str. 13) kao i česti slučajevi iskazivanja nerazumevanja od strane roditelja za mere koje institucije izriču u najboljem interesu deteta. O ovome svedoče brojni primeri iz prakse kada su pojedini roditelji odbijali da daju saglasnost na propisanu meru jer su je smatrali neadekvatnom ili merom stigmatizacije. Zabeleženi su i slučajevi kada roditelji nisu dozvoljavali stručnim radnicima CSR ili škole da razgovaraju sa detetom koje je počinilo akt vršnjačkog nasilja prema drugom detetu iako procedura postupanja u ovakvim slučajevima nalaže da stručno lice obavi razgovor sa detetom koje je izvršilo akt nasilja. Zbog toga CSR i škole razmatraju da organizuju edukativne seminare za roditelje u formi „škole roditeljstva“ u okviru koje bi edukovali roditelje kako da vrše svoju roditeljsku funkciju i kako da reaguju u različitim situacijama u kojima se najčešće ne snalaze.

Situacioni izveštaj iz Knjaževca konstatuje da ipak najveći izazov leži u nedovoljno razvijenoj intersektorskoj saradnji sa pravosudnim organima. Primera koji ilustruju potrebu za boljom saradnjom je mnogo, a u česte pri-

mere spadaju situacije u kojima je izvršen akt teškog nasilja nad detetom kada prema pravilima postupanja CSR mora momentalno da reaguje i izrekne meru u roku od 24 časa, dok istovremeno reakcija pravosudnog organa u potpunosti izostane, desi se sa zakašnjenjem ili je neadekvatna.

Planiranje i adekvatnost mera u Knjaževcu

Mere i usluge socijalne zaštite koje pruža ili koordinira CSR, uključujući i novouvedene usluge, planiraju se nakon sprovedenih istraživanja i ispitivanja potreba korisnika. Sa tim u vezi, CSR je razvio sopstvene kapacitete i sprovodi sopstvena istraživanja procene potreba korisnika. Ipak kada je reč o praćenju kako se usluge sprovode i proceni efekata pružene usluge, CSR-u nedostaju kadrovski kapaciteti da bi i ove funkcije bile vršene u skladu sa najboljim praksama.

Pojedine mere su pokazale nedostatke i nisu ispunile svoju svrhu. Razlozi za to mogu biti u nedovoljno dobro osmišljenim kriterijumima za ostvarivanje prava, neadekvatnom nadzoru ili nedostatku mehanizma zaštite od izvršenja zloupotrebe. Ilustrativan primer je zloupotreba hraniteljstva tako što pojedini roditelji koji odlaze u inostranstvo na višesećni rad, ostavljaju decu kod srodnika (babe i dede) koji se evidentiraju kao staratelji i za hraniteljstvo dobijaju novčanu nadoknadu od CSR. Ovakvoj situaciji doprinosi i nepostojanje mehanizama da se saznanja o slabostima u procedurama i pravilima postupanja koje omogućavaju zloupotrebe prenesu na nadležni nivo na kojem bi se izvršile korekcije i funkcionisanje sistema podrške deci osnažilo.

Održivost mera u Knjaževcu

Mišljenje o održivosti postojećih usluga u sferi socijalne zaštite izneto na konsultativnom

sastanku je da je održivost zadovoljavajuća s obzirom na to da su sve usluge koje su započete kao projekti opstale i prerasle u održive usluge koje se finansiraju iz opštinskog budžeta.

Izazovi decentralizacije

Lokalne institucije u Knjaževcu kao nedostatak procesa decentralizacije navode izostanak prethodnog konsultovanja sa lokalnim nivoom u vezi sa prenosom nadležnosti. Istaknuto je da se ovaj nedostatak primećuje u svim sektorima a naročito u prosvetnom i u socijalnoj zaštiti. Iskustvo prosvetnih institucija pokazuje da svaka promena u rukovodstvu resornog ministarstva nosi i promenu prioriteta pa time i projekata koji dobijaju na važnosti. Problem nastaje kada se prioritet da novom projektu a ostane očekivanje da se sa istim resursima, i pored povećanja posla, nastavi sa realizacijom ranijih projekata što stručnom kadru u školama usložnjava kako stručni tako i administrativni rad. Posledice ovakve prakse su pad kvaliteta stručnog rada, zasićenje i gubitak motivacije kod stručnog kadra. Sledeći nedostatak procesa decentralizacije koji se naslanja na prethodni je nepostojanje mehanizma dvosmerne komunikacije između centralnog i lokalnog nivoa kako bi se prosledila povratna informacija i korigovale procedure i pravila koja se u praksi nisu pokazala kao adekvatna ili sprovodiva.

3.6.3: GRAD NOVI SAD

Relevantni socio-ekonomski podaci o Novom Sadu

Novi Sad je administrativni centar Autonomne pokrajine Vojvodine i Južnobačkog okruga i drugi je grad po veličini u Srbiji. Prema popisu iz 2011. godine u njemu živi 341.625 stanovnika od čega 15% čine deca do 14 godina a 20%

mladi od 15 do 29 godina starosti. U obrazovnoj strukturi stanovništva najviše je lica sa srednjom stručnom spremom (53%) a zatim lica sa višom i visokom stručnom spremom (27%). Bez školske spreme ili sa nedovršenom osnovnom školom je 6% stanovnika dok 14% ima samo osnovnu školu.

Normativno uređenje brige o deci u Novom Sadu

Oblast brige o deci u Novom Sadu regulisana je brojnim lokalnim dokumentima (odluke, rešenja i pravilnici) kojima su definisani svi elementi ostvarivanja dodatnih prava i davanja. Najvažniji takav dokument je Odluka o socijalnoj zaštiti Grada Novog Sada⁹⁸ kojom je predviđeno finansiranje iz gradskog budžeta sledećih usluga socijalne zaštite čiji korisnici mogu biti deca:

1. dnevne usluge u zajednici (dnevni boravak za decu sa smetnjama u razvoju i mlade sa invaliditetom, odnosno za decu i mlade sa poremećajem u društvenom ponašanju, dnevni boravak u osnovnoj školi za decu predškolskog uzrasta sa smetnjama u razvoju);
2. usluge podrške za samostalan život (dodatna socijalna podrška detetu i učeniku, socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima, privremeno stanovanje dece i omladine bez roditeljskog staranja u stanovima kojima raspolaže Grad);
3. savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge čiji korisnici mogu biti žene i deca ugroženi porodičnim nasiljem;
4. usluge smeštaja i to smeštaj u prihvatilište i prihvatnu stanicu koje se obezbeđuju deci i omladini bez roditeljskog staranja i deci i omladini čiji je razvoj omećen porodičnim prilikama, kao i ženama i deci ugroženim porodičnim nasiljem;

⁹⁸ Sl. list grada Novog Sada br. 38/11 i 10/12

5. druge usluge koje podržavaju boravak korisnika u porodici i neposrednom okruženju (npr. svratište za decu ulice).

Na konsultativnom sastanku u Novom Sadu konstatovano je da je neophodno da u narednom periodu Grad Novi Sad pripremi i usvoji lokalni plan akcije za decu kao sistemski dokument za unapređivanje položaja dece koji treba da objedini sve postojeće mere i inicijative koje se finansiraju iz gradskog budžeta kroz različite sektore i kanale bez dovoljne koordinacije. Takođe je istaknuto da je neophodno da Grad Novi Sad usvoji Strategiju socijalne zaštite koju je pripremila Gradska uprava a koja još uvek čeka na usvajanje.

Saradnja u okviru pojedinih segmenata brige o deci regulisana je posebnim sporazumima i protokolima. Saradnja u zaštiti žena i dece od nasilja regulisana je Protokolom za rad Operativne mreže „Zora” za zaštitu žena i dece od nasilja u porodici.

Pregled postojećih aktera, mera i programa za decu u Novom Sadu

Gradska uprava za socijalnu i dečju zaštitu Grada Novog Sada spada u najznačajnije aktere brige o deci. U okviru ove uprave postoje posebne pozicije pomoćnika načelnika koji su zaduženi za poslove dodatka za decu, za razvoj i unapređenje delatnosti dečje zaštite, za finansijske poslove u socijalnoj i dečjoj zaštiti i pomoćnik načelnika za socijalnu i dečju zaštitu. U okviru Gradske uprave deluju i koordinatorica za romska pitanja i Kancelarija za mlade koja se bavi uređenjem i planiranjem uslova za brigu o mladima.

Na osnovu Odluke o socijalnoj zaštiti Grada Novog Sada Gradska uprava obezbeđuje materijalnu pomoć i to novčanu pomoć kao mesečnu, jednokratnu, interventnu jednokratnu pomoć, pomoć za opremu korisnika za sme-

štaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu, pomoć zaposlenoj trudnici za vreme privremene sprečenosti za rad zbog bolesti ili komplikacija u vezi sa trudnoćom.

Centar za socijalni rad je prepoznat kao primarna ustanova socijalne zaštite za zaštitu dece, mladih i njihovih porodica, a u čijem fokusu su pre svega ranjive kategorije ugrožene porodičnom situacijom, deca i omladina sa poremećajima u ponašanju i deca i mladi sa posebnim potrebama. U okviru CSR funkcioniše služba za zaštitu dece i omladine, prihvatilište sa prihvatnom stanicom za decu i mlade i „Sigurna kuća“ koja zbrinjava decu i mlade ugrožene porodičnim i životnim prilikama. Boravak dece u ovom prostoru je ograničen i privremen, do razrešenja krizne situacije ili pronalaska trajnijeg oblika zaštite deteta. Drugi akteri dečje zaštite iz javnog sektora jesu:

- Ustanova socijalne zaštite dečje selo „Dr. Milorad Pavlović“ koja zbrinjava decu bez roditeljskog staranja,
- Centar za porodični smeštaj i usvajanje koji je osnovan krajem 2014. godine radi pružanja usluga procene i savetovanja budućih hranitelja i usvojitelja, pružanja podrške hraniteljima, odnosno porodicama koje pružaju uslugu porodičnog smeštaja i usvojiteljima.
- Ustanova za decu i mlade Veternik za decu mlade sa invaliditetom.

Kada je reč o obrazovanju i vaspitanju dece, u Novom Sadu postoji 9 državnih osnovnih škola, 2 privatne, 1 muzička i 1 škola za osnovno i srednje obrazovanje, zatim 8 srednjih stručnih škola, 3 gimnazije i 3 privatne srednje škole. U oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, centralna institucija je predškolska ustanova „Radosno detinjstvo“ a postoji i nekoliko privatnih vrtića. Institucije još uvek nemaju razvijenu meru podrške romskoj deci čiji roditelji sezonski odlaze na višemesečni rad u inostranstvo.

O zdravstvenoj zaštiti dece u Novom Sadu brine pedijatrijska služba Doma zdravlja Novi Sad koja učestvuje i u radu gradske Interresorne komisije i Dečja bolnica, odnosno Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine.

U civilnom sektoru postoji nekoliko udruženja pružalaca usluga. Svratište za decu pruža niz usluga i mera podrške deci ulice a naročito romskoj deci. Mere i programi zasnivaju se na podacima koje prikupljaju direktno od korisnika u romskim naseljima i u zajednici. Svratište ima ažurne baze dece i volontera koje sami vode. Podatke razmenjuju sa institucijama sistema u pojedinačnim slučajevima, na obostranu inicijativu. Centar za proizvodnju znanja i veština bavi se unapređivanjem položaja Roma i zajedno sa Udruženjem roditelja realizuje program „Centar za rani razvoj dece“. Aktivnosti Centra namenjene su deci iz osetljivih grupa do šest godina starosti koja nisu uključena u predškolske ustanove, kao i njihovim porodicama. Centar za rani razvoj i porodične odnose „Harmonija“ pruža usluge edukacije i savetovanja u oblasti ranog razvoja. „Mala srećna kolonija“ centar za decu i omladinu Novi Sad radi sa decom ulice. Udruženje „Porodični vodič“ realizuje informativnu platformu za roditelje o sadržajima za decu i roditelje.

[Intersektorska saradnja i koordinacija u Novom Sadu](#)

Iako se intersektorska saradnja u Novom Sadu odvija bilateralno između institucija ili u okviru različitih sporazuma i protokola, još uvek nije uspostavljena sveobuhvatna koordinacija i saradnja koja objedinjuje sve relevantne aktere u oblasti brige o deci (Situacioni izveštaj, str. 16). U Novom Sadu funkcioniše intersektorska mreža ZORA čiji je zadatak brzo reagovanje i zbrinjavanje žena i dece žrtve nasilja u porodici kao i Mreža za sprečavanje trgovine decom. Takođe postoji

efektivna intersektorska saradnja zdravstvenih, socijalnih i obrazovno-vaspitnih institucija u okviru IRK.

Bilateralnu saradnju između svojih institucija učesnici konsultativnog sastanka su uglavnom ocenili kao zadovoljavajuću. Dom zdravlja saraduje sa institucijama drugih sistema u oblastima koje su definisane posebnim propisima (smernicama, sporazumima i protokolima). Međutim u radu sa decom i mladima, naročito ranjivim grupama, uočava se sve snažnija potreba za saradnjom sa udruženjima i drugim institucijama koje rade sa specifičnim ranjivim grupama dece i mladih.

Iskustvo pokazuje da se intersektorska saradnja može inicirati i projektno. Obično se sa donatorom pripremi plan pilotiranja nove mere ili usluge i obezbedi se aktivno učešće svih nadležnih institucija potpisivanjem sporazuma, protokola ili memoranduma o saradnji. Na ovaj način je formirana Mreža za sprečavanje trgovine decom kao i Mreža ZORA za zaštitu žena i dece od nasilja i zanemarivanja. Iskustvo pokazuje i da se saradnja u okviru ovih mreža zadovoljavajuća, komunikacija dobra i redovna i reakcije na prijavu sumnji na zlostavljanje ili zanemarivanje brze i efikasne.

Međutim kako je navedeno u situacionom izveštaju (str. 16), postoje brojni izazovi u ostvarivanju boljih intersektorskih odnosa u radu sa decom. Naime često su procedure saradnje između institucija neusaglašene ili se nove procedure uvode bez prethodne obuke i instruktaze. Zbog toga je stručnim radnicima neophodan period obuke i sticanja rutine u primeni nove procedure u saradnji sa drugom institucijom kao i period za međusobno usaglašavanje uzimajući u obzir da se svake godine pojavi po neki novi pravilnik ili zahtev kojim stručni radnici treba da ovladaju. Bolje definisane i razrađene procedure bi omogućile brže sticanje rutine, brže usklađivanje pravila postupanja između institucija, bolju komunikaciju i saradnju i na kraju pružanje

kvalitetnije usluge za decu. Pojedini pravilnici sadrže odredbe čije značenje nije jasno pa postupanje po tim pravilnicima zahteva pojašnjenje pravila i procedura kako bi stručni radnici bili sigurni da propis primenjuju na autentičan način i da ispravno postupaju.

Planiranje i adekvatnost mera u Novom Sadu

Podaci koje po službenoj dužnosti prikupljaju različite institucije i ustanove kao i podaci koje prikupljaju udruženja kroz svoju praksu i rad nisu objedinjeni, sistematizovani i dostupni na jednom mestu. Različite baze podataka institucija se ne koriste u svrhu planiranja mera zasnovanih na utvrđenim potrebama, a najčešće nisu dostupne ni istraživačima socijalnih prilika za dalju obradu i analizu. Mere i usluge koje preko CSR finansira Gradska uprava po pravilu su utvrđene i formulisane kroz resorne odbore u kojima su članovi stručni radnici i koji su izvršili procenu i formulisali predloge usluga i mera. Neke mere i usluge uvedene su projektno na inicijativu donatora kao što je slučaj sa mobilnim timovima formiranim kroz projekat OEBS-a. Timovi za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja formirani su kroz pilot projekat UNICEF-a i Ministarstva zdravlja. Pojedine mere planiraju i iniciraju same institucije. Tako je CSR osmislio meru praćenja rizika od preranog napuštanja školovanja dece u osnovnoj školi kroz praćenje celog toka obrazovanja deteta od pohađanja pripremnog predškolskog programa, upisa u OŠ, prelazak iz razreda u razred, do završetka osnovne škole. Sa druge strane, institucije nemaju adekvatne mere podrške za školovanje i povratak u nastavu romske dece koju roditelji vode sa sobom u inostranstvo radi višemesečnog rada. Ova deca se u nastavu vraćaju tek u maju pred završetak školske godine, nakon višemesečnog neopravdanog odsustva. Adekvatna mera nije ponuđena ni u vezi problema nevakcinisane, najčešće romske

dece. Naime, škole su na osnovu mera koje u najboljem interesu deteta izriče IRK, dužne da u redovnu nastavu odnosno u razred u kojem su vakcinisana deca upišu i dete koje u detinjstvu nije vakcinisano.

Održivost mera u Novom Sadu

Pitanje održivosti mera za decu u Novom Sadu najviše zavisi od dostupnosti finansijskih sredstava i raspoloživog stručnog kadra.

3.6.4: GRAD UŽICE

Relevantni socio-ekonomski podaci o Užicu

Užice je jedan od najvećih gradova zapadne Srbije i predstavlja administrativni, privredni i kulturni centar Zlatiborskog okruga – po površini najvećeg okruga u Srbiji. Prema poslednjem popisu iz 2011. godine grad Užice ima 78.040 stanovnika i godinama beleži negativan prirodni priraštaj sa tendencijom daljeg pada. Deca do 14 godina starosti čine 14% populacije dok mladi uzrasta od 15-29 godina čine 18% stanovništva. Bez školske spreme ili sa nedovršenom osnovnom školom je 11% stanovnika dok samo osnovnu školu ima 20% stanovnika Užica i pripadajućih mesta. Više od polovine stanovnika (53%) ima srednju školsku spremu dok visoko i više obrazovanje ima 16% stanovnika. Užice ima razvijenu mrežu institucija i organizacija građanskog društva, koje deluje u oblasti zdravstva, zaštićavanja, socijalne zaštite, kulture, sporta, od kojih veliki broj ima regionalni karakter.

Normativno uređenje brige o deci u Užicu

U lokalne propise koji normativno uređuju oblast brige o deci u gradu Užicu spadaju

Strategija lokalnog održivog razvoja za period od 2012. do 2020. godine sa akcionim planom i Odluka o socijalnoj zaštiti grada Užica⁹⁹.

Strategija lokalnog održivog razvoja za period od 2012. do 2020. godine traga za stvaranjem povoljne demografske slike Užica i fokusira se na unapređenje zdravlja i obrazovanja u bezbednom okruženju koje podstiče principe socijalne integracije. Prioriteti akcionog plana za sprovođenje strategije za period do 2016. godine su unapređenje zdravlja stanovništva kroz promociju zdravih stilova života i razvoj mreže zdravstvene podrške, zatim razvoj obrazovanja u funkciji održivog razvoja i razvoj i unapređenje socijalne zaštite građana od značaja za prevazilaženje i prevenciju različitih socijalnih rizika.

Odlukom o socijalnoj zaštiti grada Užica utvrđeno je da grad Užice obezbeđuje sledeće usluge socijalne zaštite čiji su korisnici deca:

- dnevne usluge u zajednici (pomoć i nega u kući za decu sa smetnjama u razvoju i dnevni boravak za mlade sa smetnjama u razvoju);
- usluge smeštaja (privremeni smeštaj u prihvatilište za žrtve nasilja u porodici i usluga podrške za samostalan život – stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju uzrasta od 15 do 18 godina starosti);
- terapijske i socijalno-edukativne usluge (savetovalište za porodicu čiji korisnici mogu biti porodice sa decom sa smetnjama u razvoju, porodice koje imaju decu sa poremećajima u ponašanju, deca i mladi sa problemima na ličnom planu).

Osim pomenutih usluga, Odlukom se utvrđuje da grad Užice obezbeđuje uslugu prilago-

⁹⁹ Sl. list grada Užica br. 19/2011 i 19/2012

denog prevoza za korisnike dnevnog boravka za decu i mlade sa smetnjama u razvoju.

Pregled postojećih aktera, mera i programa za decu u Užicu

Mrežu aktera u oblasti brige o deci u Užicu čine brojni akteri iz sistema javne uprave i civilnog sektora. U okviru Veća gradske uprave deluje član zadužen za mlade, brigu o porodici (uključujući i decu) i projekte finansirane od međunarodnih organizacija. U okviru odeljenja za društvene delatnosti na poslovima socijalne zaštite zaposlena je jedna osoba. Od 2008. godine funkcioniše Savet za socijalnu politiku kao pomoćno telo gradonačelnika i Skupštine grada, ali učesnici konsultativnog sastanka u Užicu nisu imali saznanja da se ovo telo sastajalo nakon promene lokalne vlasti 2012. godine (Situacioni izveštaj, str. 25). Od 2011. godine u Užicu funkcioniše i Savet roditelja grada Užica kao telo koje zastupa roditelje i brine o svojoj deci u lokalnoj zajednici sa osnovnim ciljem da doprinese stvaranju sistemskih uslova za aktivno učešće roditelja u donošenju odluka značajnih za decu i mlade. U Užicu funkcioniše 7 vrtića, 6 osnovnih škola, Škola za slušno oštećenu decu, 6 srednjih škola i Učiteljski fakultet. Učenički parlamenti srednjih škola povezani su u Uniju učeničkih parlamenta srednjih škola. Užice je sedište Školske uprave za Zlatiborski okrug. Dom zdravlja sa dečjim dispanzerom (pruža primarnu zdravstvenu zaštitu), Opšta bolnica (pruža stacionarnu zdravstvenu zaštitu), Zdravstveni centar Užice (zdravstvenom zaštitom pokriva 10 opština Zlatiborskog okruga) i Zavod za zaštitu zdravlja (obavlja specijalizovanu preventivno-zaštitnu delatnost) čine mrežu zdravstvenih ustanova koje obezbeđuju dečju zdravstvenu zaštitu u Užicu. U sistemu socijalne zaštite deluju Centar za socijalni rad i Dnevni boravak za decu i mlade ometene u razvoju „Petar Radovanović“ koji se bavi zbrinjavanjem dece i mladih lišenih roditeljskog

staranja. Policijska uprava za grad Užice učestvuje u sistemu dečje zaštite obezbeđujući mere prevencije vršnjačkog nasilja i maloletničke delinkvencije kao i mere intervencije u slučajevima maloletničke delinkvencije i nasilja. Veliki broj udruženja uključeno je u sistem brige o deci u svojstvu pružaoca usluga, ili organizatora programa za decu i mlade. U ovu kategoriju aktera spadaju Užički centar za ljudska prava i demokratiju, Užički centar za prava deteta, MNRO Anđeli Užice, Udruženje invalida cerebralne i dečje paralize, Udruženje distrofičara Zlatiborskog okruga i UG Naš svet i druge organizacije.

Centar za socijalni rad Užice obezbeđuje 24-časovna dostupnost svih usluga. Pruža usluge porodičnog savetovaništva, stanovanja uz podršku, pomoć u kući za decu sa smetnjama u razvoju, dok su sve usluge koje su bile uvedene projektom (rad sa decom sa problemima u ponašanju) ukinute. Sve mere i usluge za decu koje se realizuju preko CSR predviđene su gradskom Odlukom o socijalnoj zaštiti. Postojali su i različiti strateški dokumenti (poput LPA za decu, ali koji su istekli i njihova revidirana forma se i dalje čeka), a koji su definisali prioritete i pravce delovanja u datoj oblasti. Usluge su uvedene kroz projekte pilotiranja novih usluga, koji su se finansirali iz budžeta grada i donatorskih sredstava. Dve usluge su uvedene uz podršku UNICEF-a, dok je Delegacija Evropske unije (DEU) kroz nekoliko projekata pomogla da se izgrade infrastrukturni kapaciteti u oblasti dečje socijalne zaštite.

Intersektorska saradnja i koordinacija u Užicu

U Užicu se intersektorska saradnja odvija bilateralno između institucija ili u okviru različitih sporazuma i protokola ali još uvek nije uspostavljena sveobuhvatna koordinacija i intersektorska saradnja koja objedinjuje sve relevantne aktere u oblasti brige o deci (Si-

tuacioni izveštaj, str. 25). Redovna saradnja između prosvetno-vaspitnih, zdravstvenih i socijalnih institucija se odvija u okviru IRK. Visok nivo intersektorske saradnje se ostvaruje i u oblasti zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Na konsultativnom sastanku u Užicu istaknuta je dobra saradnja u ovoj oblasti sa MUP, CSR, DZ i školama. Istovremenu je konstatovana potreba za ostvarivanjem bolje saradnje i komunikacije sa roditeljima posebno zbog činjenice da je Užice jedan od nekoliko gradova u Srbiji koji ima formiran gradski Savet roditelja. Iako su članove saveta delegirali saveti roditelja svih osnovnih i srednjih škola u Užicu, veći deo tih roditelja nije dovoljno zainteresovan za ovaj angažman.

Planiranje i adekvatnost mera za decu u Užicu

Iako Užice ima iskustvo planiranja mera na osnovu procenjenih potreba, kako je ocenjeno u situacionom izveštaju (str. 24), danas se zbog oskudnosti finansijskih sredstava, mere planiraju na osnovu raspoloživosti sredstava. Ovo ilustruje primer uvođenja pedagoških asistenata koji su se pokazali kao najefektivnija mera kada se radi o podršci deci sa višestrukim smetnjama u razvoju i problemima u ponašanju. Naime, kada je mera uvedena i sprovedena na ekonomičan način (pedagoški asistenti su radili sa po dva deteta po 50% vremena), Zlatiborski okrug je imao "najmirniju" inkluziju. Naredne godine je Ministarstvo prosvete donelo odluku o redukovanju broja asistenata zbog budžetskih ograničenja, a od 2014. godine je personalna asistencija jedini vid podrške detetu u obrazovanju i ima ih nedovoljno, što snižava sveukupni kvalitet nastave za svu decu.

Održivost mera u Užicu

Na održivost usluga i mera u Užicu najviše utiče dostupnost finansijskih sredstava. Kako

je istaknuto na konsultativnom sastanku, od 2013. godine u budžetu se više ne planiraju sredstva za usluge socijalne zaštite koje su u prethodnom periodu uvedene i te usluge se više ne pružaju korisnicima. Iste godine je Gradska uprava ukinula budžetsku liniju „Projekti reforme socijalne politike“ koja je postojala od 2004. godine kroz koji su se sopstvenim sredstvima grada ispitivale potrebe korisnika i pilotirale pojedine usluge socijalne zaštite i koja je bila lokalni pandan republičkom Fondu za socijalne inovacije. U ranijem periodu kada su sredstava takođe bila ograničena, Gradska uprava se mnogo više oslanjala na donatorska sredstva.

Da bi mere bile održive, neophodno je unaprediti postojeću regulativu kako bi svaka procedura i svako postupanje imali svoj logičan završetak. Zbog nedostataka sredstava, primera radi, mere koje izriče IRK se često ne sprovedu i deci ne bude pružena podrška za kojom je utvrđena potreba u najboljem interesu deteta. U ovakvim slučajevima ne postoji instanca kojoj se IRK ili roditelj deteta može obratiti, ne postoji drugostepeni organ niti mehanizam utvrđivanja odgovornosti i kaznena mera.

3.6.5: GRAD KRUŠEVAC

Relevantni socio-ekonomski podaci o Kruševcu

Kruševac se nalazi u centralnoj Srbiji i administrativni je centar Rasinskog okruga. Prema popisu iz 2011. godine ima 128.752 stanovnika od čega 14% čine deca do 14 godina starosti a 17% mladi od 15-29. Bez školske spreme ili završene osnovne škole je 15% stanovnika dok samo osnovnu školu ima 22%. Skoro polovina stanovnika (47%) ima srednju školsku spremu dok visoku i višu ima 15% stanovnika Kruševca sa pripadajućim mestima. Spada u 4. kategoriju najnerazvijenijih područja u Srbiji a stopa nezaposlenosti u 2009. godini iznosila je 31%.

Normativno uređenje brige o deci u Kruševcu

Dečju zaštitu u Kruševcu normativno uobličavaju Lokalni plan akcije za decu grada Kruševca za period od 2011. do 2015. godine, kao i različite odluke organa Gradske uprave o dodatnim pravima i davanjima za decu i porodicu. Odlukom o pravima i uslugama u socijalnoj zaštiti grada Kruševca¹⁰⁰ utvrđeno je da će grad finansirati sledeće usluge socijalne zaštite: pomoć u kući, dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju, usluge neodložnih intervencija i interventnog smeštaja, prihvatilište za decu i mlade, prihvatilište za žrtve nasilja u porodici, socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima i stanovanje uz podršku za mlade koji izlaze iz sistema socijalne zaštite.

Pregled aktera, mera i usluga za decu u Kruševcu

U pripremi situacione analize, autorski tim je prikupio mišljenja različitih lokalnih aktera u zajednici o svim bitnim pitanjima brige o deci u Kruševcu. Većina aktera se složila da je do promene gradske vlasti na izborima 2012. godine grad Kruševac bio primer dobre prakse u obezbeđivanju mera podrške deci, sa velikim brojem raznovrsnih mera i usluga i funkcionalnom intersektorskom saradnjom, a da nakon promene vlasti situacija dramatično promenila i da je oblast brige u deci spala nisko na lestvici prioriteta (Situacioni izveštaj, str. 19). S tim u vezi, konstatovano je da su brojne usluge socijalne zaštite koje su godinama razvijane i pružane deci, nakon promene vlasti ugašene ili su ostale bez finansiranja iz gradskog budžeta, kao i da su strateška dokumenta koja su definisala ciljeve i prioritete socijalne zaštite i brige o deci svesno ignorisana do prestan-

¹⁰⁰ Sl. list grada Kruševca br. 4/2013 i 11/2013

ka njihove punovažnosti te posle nisu obnovljena (kao što je Strateški plan za socijalnu politiku Grada Kruševca 2008-2012). Mere čije je finansiranje iz gradske kase opstalo i nakon izbora odnose se na besplatnu ušinu i školski pribor za decu u školi, finansiranje troškova prevoza za decu do bolnica van Kruševca i td. Opstala su i savetovališta u DZ i CSR, usluga dnevnog centra za decu i usluga smeštanja u hraniteljske porodice.

Korisnicima su dostupne i usluge koje se obezbeđuju kroz ad hoc projekte udruženja, ali su one ograničenog trajanja i zavise od dostupnosti donatorskih sredstava. Većina usluga za decu i mlade koje su bile realizovane preko CSR su ugašene. Jedina preostala usluga koja ima izgled da opstane je Stanovanja uz podršku i pruža se za tri korisnika koji žive u jednom stanu. Do polovine 2012. godine udruženje "Korak napred" je sprovodio uslugu Dnevnog boravka za decu i mlade sa problemima u ponašanju, ali je finansiranje usluge obustavljeno, iako je problematika na koju se usluga odnosi bila definisana kao jedan od prioriteta u Strategiji socijalne zaštite grada Kruševca i Lokalnom planu akcije za decu (LPA).

Kada je reč o finansiranju mera i usluga za decu, u lokalnim budžetima nije uvek jasno vidljivo kolika sredstva su opredeljena za brigu o deci i na kojim se sve linijama nalaze. U periodu od 2008. do 2012. godine u budžetu grada Kruševca je postojala posebna budžetska linija za finansiranje Strategije socijalne zaštite, zatim posebna budžetska linija za finansiranje LPA za decu i to nisu bila jedina sredstva namenjena zadovoljavanju potreba dece, već su se budžetska sredstva za podršku deci nalazila i na drugim pozicijama poput linija za osnovne škole, kabinet gradonačelnika, za prevoz bolesne dece, za nagrade za darovite učesnike i sl. Sve ove mere podrške imale su uporište u Odluci o pravima građana u socijalnoj zaštiti, Strategiji socijalne zaštite grada Kruševca za period od 2008. do 2012. godine i u LPA za decu. Međutim, Strategija

je istekla i nije obnavljana, LPA za decu je na isteku a stupanjem na snagu novog Zakona o socijalnoj zaštiti prestala je da važi Odluka o uslugama socijalne zaštite.

Intersektorska saradnja u Kruševcu

Briga o deci je u suštini delatnost interresornog karaktera i zahteva kontinuiranu saradnju i komunikaciju aktera iz različitih sektora. U Kruševcu su na žalost, odnosi između aktera u oblasti brige o deci ozbiljno narušeni pre svega između donosioca odluka u Gradskoj upravi i ključnih udruženja za brigu o deci. O stepenu narušenosti odnosa i nedostatku dijaloga uverili su se i predstavnici projekta „Zajednice za decu“ tokom konsultativnog sastanka i dve radionice koje su organizovane u Kruševcu. I pored svih napora tokom realizacije projekta da se ostvari dijalog između Gradske uprave i udruženja jaz je ostao nepremostiv i projekat u ovom gradu nije uspeo da oformi intersektorsku platformu.

Prema situacionom izveštaju (str. 20), pozitivni koraci u jačanju intersektorske saradnje koji su prethodili izborima 2012 godine, načinjeni su potpisivanjem Protokola o intersektorskoj saradnji i postupanju sa decom sa rizikom. Protokol su potpisali svi bitni akteri iz javnog sektora (Gradska uprava, CSR, škole, MUP, tužilaštvo, dom zdravlja, ustanove socijalne zaštite i sl.) kao i udruženja građana. Protokol je u međuvremenu postao model definisanja intersektorske saradnje i u drugim lokalnim samoupravama u Srbiji. Slabost Protokola o kojoj nije vođeno računa je ležala u činjenici da je ovaj dokument neobavezujućeg karaktera i prema tome je osetljiv na promenu političke klime. Ova slabost se pokazala već tokom izbora 2012. godine i promene političke vlasti u gradu. Novi sastav Gradske uprave nije smatrao Protokol relevantnim okvirom i njegova primena je prestala. Intersektorska saradnja je pre političkih promena imala podršku i u Socijalnom

uslužnom centru pri Gradskoj upravi koji je služio kao čvorna tačka za umrežavanje institucija koje se bave socijalnom zaštitom u cilju prikupljanja na jednom mestu, objedinjavanja i umrežavanja svih podataka koji se po službenoj dužnosti prikupljaju u različitim sektorima i od strane različitih institucija. Centar je umrežio CSR, Gradsku upravu, lokalnu filijalu Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje (RFZO), filijalu Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ), dom zdravlja i njihove podatke. Međutim i ovaj Centar je prestao da funkcioniše nakon političkih promena 2012. godine.

Planiranje i adekvatnost mera u Kruševcu

U skladu sa Strategijom socijalne zaštite u Kruševcu je do izbora 2012. godine postojalo telo u kojem su bili predstavnici svih relevantnih institucija i predstavnik civilnog društva, a koje je bilo odgovorno za praćenje i identifikovanje potreba korisnika, definisanje neophodnih budžetskih sredstava, praćenje izvršenja budžeta. To telo je multisektorski sagledavalo potrebe, koje usluge i mere su u prethodnom periodu finansirane i šta treba da budu prioriteta finansiranja u narednom periodu. I ovo telo je prestalo da se sastaje.

Jedan od izvora podataka koji je korišćen u identifikaciji potreba jeste i Devinfo baza, za čije je upravljanje u administraciji Gradske uprave u Kruševcu bilo sistematizovano radno mesto koordinatora upravljanja bazom podataka, ali pozicija više ne postoji i baza se ne ažurira. Koordinacija u planiranju je ranije postojala, postignuta je sinergija i multisektorska saradnja i u prikupljanju podataka, ali je tada bilo i više sredstava na raspolaganju, između ostalog i donatorskih, kojim je finansirano prikupljanje i obrada podataka radi planiranja zasnovanog na podacima. Danas je sredstava značajno manje, a bez sredstava

gotovo je nemoguće sprovesti istraživačku aktivnost kao osnov planiranja zasnovanog na podacima.

Održivost mera u Kruševcu

Mišljenje lokalnih pružalaca usluga je da su za održivost mera potrebna obezbeđena materijalna sredstva, politička volja i adekvatan pravni okvir. Npr. za uslugu koju je sprovodilo udruženje Korak napred stvoreni su svi preduslovi za održivost: opremljen prostor, obezbeđena donatorska sredstva, edukovan kadar, definisan koncept rada, obezbeđena multisektorska saradnja, na nivou grada doneta Odluka o osnivanju dnevnog boravka što je bio i preduslov da bi se obezbedila donatorska sredstva za uslugu. U gradskom budžetu je takođe obezbeđena posebna budžetska linija za usluge socijalne zaštite, počeo je sa radom Tim za monitoring koji je pratio sprovođenje usluge i periodično evaluirao zadovoljstvo korisnika, te podnosio izveštaj Skupštini grada. Pre promene gradske vlasti, u budžetu je za socijalnu zaštitu bilo opredeljeno devet miliona dinara namenjenih za projektno finansiranje usluga, sproveden je javni konkurs, donete su odluke o finansiranju i rešenja, ali iz tehničkih razloga nisu potpisani ugovori. Nakon promene gradske vlasti, promenila se i politika i ugovori nikada nisu potpisani niti su sredstva iskorišćena za opredeljenu namenu.

Ovaj primer oslikava odsustvo političke volje i adekvatne regulative za održivo finansiranje usluga, pa je time generalno doveden u pitanje čitav koncept održivosti usluga.

Izazovi decentralizacije

Ključni izazov decentralizacije prema mišljenju u Kruševcu leži u pripremljenosti lokalnih zajednica da primene nove nadležnosti. Na konsultativnom sastanku je navedeno da

su "mnoge nadležnosti i poslovi, naročito u oblasti socijalne zaštite, preneseni na nivo lokalne samouprave (prim. aut. Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine), i mnoge lokalne samouprave, uključujući i Grad Kruševac nove nadležnosti nisu dočekala spremno, naročito kada je u pitanju projektno finansiranje usluga i mera" (Situacioni izveštaj, str. 22). Izneto je i stanovište da za ovakvo stanje nije odgovorno samo resorno ministarstvo, već i lokalne institucije a naročito gradske i opštinske uprave koje nisu na vreme planirale usluge i pripremile zahtev za transferna sredstva. Istaknut je i problem nedostatka prethodnog konsultovanja sa lokalnim nivoom prilikom prenosa nadležnosti sa centralnog.

4.

FAZE U USPOSTAVLJANJU SARADNJE PREMA MODELU USMERENOM KA DETETU

U ovom delu predstavljene su i detaljno opisane faze u uspostavljanju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu. Pod pojmom „faza“ podrazumevamo grupe aktivnosti koje se realizuju prema hronološkom redosledu i čijim se završetkom realizacije postižu određeni rezultati ili ishodi, a čije je nastajanje ili postizanje neophodno da bi se započela naredna faza, tj. grupa aktivnosti. Ove faze su razvijene da bi zainteresovanim akterima u lokalnoj zajednici omogućile jednostavnije i efektivnije povezivanje orijentisano na rezultat.

Pre prelaska na faze procesa, neophodno je razjasniti **ko inicira proces uspostavljanja saradnje** (ko treba da ga pokrene) i **ko treba da učestvuje u tom procesu?**

Inicijator i nosilac procesa može biti bilo koji akter koji radi sa decom u datoj lokalnoj zajednici a koji prepoznaje potrebu da se akteri u zajednici povežu prema modelu usmerenom ka detetu i koji ima kapacitet i veštine da pripremi i pokrene proces u zajednici. Ipak, u najboljem interesu svih aktera je da proces pokrene **lokalna nevladina or-**

ganizacija koja se bavi decom, koja je nezavisna i neutralna u odnosu na vlast i političke stranke i koja zastupa interese krajnjih korisnika (dece i roditelja). Po pravilu, organizacije ovakvog profila već ostvaruju saradnju i komunikaciju sa svim drugim relevantnim akterima u zajednici (organi lokalne samouprave, škole, zdravstvene ustanove, ustanove socijalne zaštite, nevladine organizacije, mediji i dr.) i mogu lako i brzo da ih okupe oko nove inicijative. Sa druge strane, institucije formalnog sistema ograničene su formalnim procedurama zbog kojih bi se proces uspostavljanja saradnje odvijao mnogo sporije i uz mnogo više formalnih ograničenja ako bi inicijator bila npr. škola, dom zdravlja ili ustanova socijalne zaštite.

Lokalna nevladina organizacija u proces može uključiti i instituciju izvan lokalne zajednice koja je neutralna i nastupa kao podrška u iniciranju i facilitiranju procesa. Ta institucija može biti nevladina organizacija iz drugog grada u kojem se već ostvaruje saradnja prema ovom modelu, ili predstavništvo međunarodne organizacije koje projektno realizuje ovu aktivnost. Prednost učešća

Proces uspostavljanja modela saradnje usmerenog ka detetu u Knjaževcu, Pirotu, Užicu, Kruševcu i Novom Sadu tokom 2014. godine usmeravala (facilitirala) je Agroinvest fondacija iz Beograda a za sva administrativno-logistička pitanja prilikom organizacije događaja i koordinaciju u lokalnoj zajednici bile su zadužene lokalne nevladine organizacije koje rade sa decom: Resors centar Piroto, Centar za kreativni razvoj iz Knjaževca, UG Korak napred iz Kruševca, Centar za proizvodnju znanja i veština iz Novog Sada i Užički centar za prava deteta.

treće strane jeste njena neutralnost i izostanak loše komunikacije i zaoštrenih odnosa u odnosu na ciljane aktere.

Prilikom promišljanja o učesnicima procesa treba voditi računa da su primarna ciljna grupa i profesionalni izvršioci, odnosno aktivisti, a ne samo institucije, zato što efikasnost i delotvornost institucija suštinski zavise od

kvaliteta profesionalnih kadrova koji ih čine. Drugim rečima, treba razmisliti koje **pozicije** i **instance** su relevantne u lokalnim institucijama za uspešno funkcionisanje dečje zaštite i **ko su pojedinci** na tim pozicijama sa kojima je neophodno ostvariti saradnju, od čije efikasnosti i načina funkcionisanja zavise i stručne odluke koje će druge institucije u lancu doneti u odnosu na korisnika.

4.1. Pripremna faza

Početak procesa uspostavljanja saradnje prema modelu usmerenom ka detetu je pripremna faza, a centralni događaj konsultativni sastanak. U ovoj fazi inicijator treba da identifikuje sve relevantne aktere (pojedince i njihove institucije) i osmišljava konsultativni sastanak na kojem će oni uzeti učešće.

Svrha konsultativnog sastanka je da se razmene mišljenja i prodiskutuju tekući i sistemski problemi i izazovi u zajednici u oblasti rada sa decom, a naročito izazovi u (ne)postojećoj intersektorskoj saradnji zbog kojih najveću štetu snose korisnici usluga.

VAŽNO: *Na samom početku uključite u proces sve relevantne aktere u oblasti dečje zaštite jer će se na taj način svi akteri osećati ravnopravnim pa će i proces svi podjednako doživljavati „svojim“. Nemojte potceniti značaj učeničkih parlamenata, udruženja roditelja, udruženja dece sa invaliditetom ili bilo koje druge društveno osetljive grupe za uspeh procesa. Takve grupe koje predstavljaju same korisnike su često i najrelevantniji akteri jer raspoložu relevantnim podacima o potrebama korisnika i njihovi motivi za bavljenje ranjivim grupama dece dolaze iz privatne sfere, čime mogu da doprinesu kvalitetu celog procesa razvijanja saradnje prema modelu usmerenom ka detetu.*

Koristan alat za pripremu konsultativnog sastanka je sledeća matrica¹⁰¹:

Svrha sastanka:	Svrha konsultativnog sastanka je da okupi relevantne aktere i inicira saradnju prema modelu usmerenom ka detetu.
Ciljevi sastanka:	a) Unaprediti razumevanje modela usmerenog ka detetu; b) Analizirati i opisati oblike saradnje aktera u oblasti dečje zaštite; c) Identifikovati uspešne oblike saradnje aktera u oblasti dečje zaštite; d) Identifikovati slabosti i izazove kao i potrebe za unapređivanjem saradnje aktera u oblasti dečje zaštite.
Očekivani ishodi sastanka:	• Postignuto razumevanje modela usmerenog ka detetu; • Identifikovani i opisani oblici saradnje aktera u oblasti dečje zaštite; • Identifikovane dobre prakse, slabosti, izazovi kao i potrebe za unapređivanjem saradnje aktera u oblasti dečje zaštite; • Postignuta saglasnost o potrebi uspostavljanja saradnje po modelu usmerenom ka detetu.
Produkt sastanka:	Izveštaj sa konsultativnog sastanka
Trajanje:	4 sata
Metod:	Input i vođena diskusija
Učesnici:	Predstavnici opštinske samouprave (oddeljenja za društvene delatnosti i vanprivredu, osnovnih i srednjih škola i škola za specijalno obrazovanje, školske uprave, predškolske ustanove, centra za socijalni rad, dnevnog boravka za decu i omladinu, doma zdravlja (pedijatrija), članovi i članice interresorne komisije, školskih timova za prevenciju nasilja, učeničkog parlamenta, predstavnici udruženja roditelja, školskog odbora, udruženja dece sa invaliditetom, romski asistent i drugi.

101 Ova matrica je korišćena i za pripremu konsultativnih sastanaka prilikom razvijanja modela saradnje usmerenog ka detetu u Pirotu, Knjaževcu, Kruševcu, Novom Sadu i Užicu u maju 2014. godine.

Sastanak se može održati u prostoru bilo kojeg aktera koji može da primi više od 10 učesnika, ali treba voditi računa da taj prostor bude pristupačan i osobama sa invaliditetom s obzirom na to da će među učesnicima verovatno biti i osobe sa fizičkim invaliditetom.

Sastanak treba da obezbedi i postizanje saglasnosti među učesnicima o potrebi i na-

činu daljeg razvijanja saradnje u zajednici prema modelu usmerenom ka detetu. Sastanak treba da rezultira **izveštajem** u kojem će biti sublimirana diskusija i izlistani zaključci i preporuke. Radnu verziju izveštaja treba poslati svim učesnicima sastanka na komentarisanje, a nakon unošenja komentara i korekcija i finalnu (zvaničnu) verziju izveštaja.

VAŽNO: *Potrudite se da uključite sve aktere u proces komentarisanja izveštaja. Zamolite i učesnike koji ne koriste e-mail da pogledaju izveštaj i unesu svoje komentare. Posebno se obratite tzv. „tihim“ članovima grupe koji nisu učestvovali u e-mail prepisci i od kojih ne dobijete komentare, da ipak pogledaju izveštaj i daju komentare. Iskoristite priliku da već prilikom razrade izveštaja započnete razvijanje grupne dinamike među učesnicima i osećaja pripadnosti grupi. Komentarisanjem izveštaja i usvajanjem tih komentara, kod učesnika se stvara osećaj zajedničkog vlasništva nad konsultativnim procesom.*

4.2. Razvojna faza

Razvojna faza naslanja se na uspešno završen proces komentarisanja i usvajanja izveštaja sa konsultativnog sastanka i u ovoj fazi se saradnja između partnera detaljnije razrađuje. Ključni događaj u ovoj fazi je intersektorska radionica na kojoj učesnici treba da osmisle i usaglase bitne odlike modela buduće saradnje. Manje značajne nisu ni druge aktivnosti koje nakon radionice treba da održavaju grupnu dinamiku i međusobnu interakciju na visokom nivou.

Intersektorsku radionicu treba da inicira i organizuje organizacija koja upravlja celim procesom. Radionica treba da sadrži nekoliko dobro pripremljenih sesija koje treba da rezultiraju konkretnim dogovorima i odlukama.

Prva sesija analizira potrebu i mogućnosti za unapređivanje saradnje i treba jasno da artikulise interes aktera da osnaže saradnju. Ova sesija optimalno treba da traje 90 minuta i da analizira sledeća konkretna pitanja u formi diskusije:

- Koje su potrebe za unapređivanjem saradnje i u kojim oblastima (npr. sastanci, korišćenje prostora, treninzi)?
- Koji su pojedinačni interesi učesnika za povezivanje sa kolegama iz drugih sektora - lični i institucionalni?
- Kako procenjuju zainteresovanost svojih institucija za neki trajni vid saradnje sa institucijama iz drugih sektora?
- Kako percipiraju faktore održivog umrežavanja?
- Šta su tekuća ograničenja u postojećoj saradnji između institucija - zašto ta

saradnja već nije ostvarena na željeni način?

- Koje relacije su relevantnije za ostvarivanje efikasne i funkcionalne intersektorske saradnje, relacije između profesionalnih izvršilaca kao pojedinaca ili između njihovih institucija?
- Koji stepen formalizacije je najoptimalniji da bi saradnja bila efikasna?

Druga sesija je posvećena definisanju bitnih elemenata i odlika saradnje, odnosno strukture koja će biti formirana i treba da pripremi niz detalja koji će ući u sporazum o saradnji između aktera. Sesija optimalno treba da traje 120 minuta i da obuhvati sledeća pitanja:

- karakter i oblik strukture (platforma ili mreža ili nešto treće) i naziv (gde je to svrsishodno);
- način osnivanja (da li se osniva potpisivanjem osnivačkog akta poput memorandumu ili sporazuma ili će biti osnovano na neki manje formalan način, npr. usvajanjem zajedničke izjave i sl.);
- ko su članovi te strukture (pojedinci kao profesionalni izvršioци ili njihove institucije i oni kao delegirani predstavnici);
- osnivačka misija strukture, ciljevi i vrednosti;
- principi rada strukture;
- način funkcionisanja, sastajanja i odlučivanja unutar strukture;
- koordinacija i administracija rada strukture.

Treća sesija treba da bude posvećena dogovoru o formalizaciji saradnje i daljim koraci-

ma. Tokom ove sesije koja optimalno treba da traje 30 minuta treba da se definiše kakva vrsta dokumenta će biti uobličena na osnovu detalja usaglašenih na prethodnoj sesiji i da li će se dokument potpisati ili usvojiti u formi izjave.

Voditelji intersektorske radionice treba da pripreme izveštaj sa radionice i proslede ga svim učesnicima kao informaciju i podsetnik na dogovorene detalje.

Dizajn radionice dat je u Prilogu 2.

Nakon intersektorske radionice neophodno je nastaviti sa aktivnom grupnom komunikacijom preko maila kako bi se održavala postignuta dinamika. Organizacija koja usmerava proces treba da podstakne partnere i da se umreže preko društvenih mreža (Facebook, Twitter, Linked In i druge platforme) ukoliko to već nije slučaj. Poželjno je uključiti partnere iz intersektorske platforme u prvu narednu aktivnost svoje institucije koja je otvorena prema široj publici (seminar, tribina, okrugli sto i sl.) kako bi se osnažio partnerski odnos.

4.3. Formalizacija

Faza formalizacije se odnosi na oblikovanje dokumenta i njegovo „usvajanje“ u formi sporazuma ili izjave kojom su postavljene osnove intersektorske saradnje u budućnosti. Primer Memoranduma o saradnji koji su usvojili učesnici intersektorske platforme u Užicu možete naći u Prilogu 2.

Na početku ove faze neophodno je da nevladina organizacija koja usmerava ceo proces pripremi nacrt dokumenta koji će sadržati sve elemente dogovorene na prethodnoj radionici i prosledi ga svim učesnicima da

ga prouče. Na sastanku koji potom treba da usledi, učesnici će dokument proći deo po deo i predlagati i unositi izmene i korekcije do usaglašavanja finalne verzije.

Ukoliko je dogovoreno da dokument potpišu sve institucije, na sastanku će se dogovoriti o proceduri i dinamici potpisivanja dokumenta. Ukoliko se dokument usvaja kao izjava, na kraju dokumenta će biti navedena imena svih članova intersektorske platforme i dokument će im jednostavno biti distribuiran.

4.4. Osnaživanje

Osnaživanje je dodatni element procesa koji uzimajući u obzir faze povećanog i smanjenog entuzijazma među akterima u procesu treba da održi visok nivo profesionalne motivacije i entuzijazma učesnika. Ova faza takođe treba da osigura da nakon formalizacije saradnje proces ne počne da se usporava.

Aktivnosti osnaživanja treba da teku paralelno sa redovnim aktivnostima koje platforma bude preduzimala poput aktivnosti na usaglašavanju procedura, istraživanja potreba u zajednici, razvijanja mehanizama za osiguranje kvaliteta i sl.

Dobar način da se grupa osnaži jeste organizovanje javnog događaja na kojem će predstavnici intersektorske platforme uzeti učešće kao diskutanti, prezenteri, panelisti i moderatori i na kojem će biti ostvaren dijalog sa nekim nivoom vlasti (lokalni, pokrajinski, nacionalni). Tema događaja u širem smislu treba da bude izgradnja sistema dečje zaštite ili neka uža tema poput izazova u intersektorskoj saradnji, održivosti usluga, ili slično. Ovakvi događaji značajno doprinose kvalitetu intersektorske saradnje jer daju mogućnost učesnicima platforme da u ime svih učesnika platforme iznesu određeni stav, zahtev, ukažu na problem, pokrenu inicijativu i urade sličnu stvar pred užim stručnim ili širim auditorijumom.

Konferencija: Zajednice za decu – saradnja nacionalnih i lokalnih aktera na uspostavljanju mera i usluga za decu u zajednici (oktobar 2014. g. Beograd)

Dobar primer osnaživanja je konferencija o intersektorskoj saradnji koju su u oktobru 2014. godine u Beogradu organizovali Agroinvest fondacija Srbija i Austrijski ataše za socijalna pitanja i zaštitu potrošača. Konferencija je održana sa ciljem da se intersektorske platforme u nastanku u Knjaževcu, Pirotu, Kruševcu, Novom Sadu i Užicu osnaže i da se njihovim predstavnicima omogući da ostvare direktan dijalog sa predstavnicima resornih ministarstava i zavoda.

Posebna vrednost ove konferencije za učesnike intersektorskih platformi je bila mogućnost da direktno razgovaraju sa nacionalnim institucijama o različitim profesionalnim izazovima sa kojima se svakodnevno suočavaju a koji su posledica nedovoljno jasnih, razrađenih, usklađenih i usaglašanih procedura, odnosno delovanja nacionalnih institucija, i da u direktnom razgovoru dobiju stav resornih ministarstava.

Konferencija je okupila preko 60 predstavnika lokalnih institucija, nevladinih organizacija i lokalnih medija iz Knjaževca, Pirota, Kruševca, Novog Sada i Užica, preko 20 nacionalnih eksperata kao i predstavnike ministarstava zaduženih za socijalnu politiku, prosvetu, zdravstvo, državnu upravu i lokalnu samoupravu i finansije, i petoro eksperata iz Austrije.

Konferencija je imala četiri panela od kojih je svaki uključio paneliste iz lokalnih zajednica, resornih ministarstava, nacionalne eksperte i eksperte iz Austrije. Svaki panel je koncipiran tako da uvodne prezentacije izlože eksperti iz Austrije, zatim da nastave predstavnici nacionalnih institucija, nakon njih prezentuju nacionalni eksperti i na kraju o izazovima na lokalnom nivou govore predstavnici intersektorskih platformi. Svaki panel je osim prezentacija uključio i plenarnu diskusiju tokom koje je publika panelistima postavljala brojna pitanja.

5.

PREPORUKE ZA UNAPREĐIVANJE SISTEMA DEČJE ZAŠTITE NA LOKALNOM NIVOU

Na konsultativnim sastancima održanim u Knjaževcu, Pirotu, Kruševcu, Novom Sadu i Užicu u maju 2014. godine, i na konferenciji održanoj u Beogradu u oktobru 2014. godine, identifikovano je nekoliko kritičnih izazova u funkcionisanju sistema dečje zaštite na lokalnom nivou. Najveći broj izazova je lokalnog karak-

tera i može se rešavati na nivou zajednice dok je izvestan broj izazova neophodno rešavati u dijalogu sa nadležnim ministarstvima. S tim u vezi, autorski tim je definisao niz preporuka za lokalne i nacionalne institucije, kao i za organizacije civilnog društva, čije sprovođenje će omogućiti bolji sistem dečje zaštite.

5.1.

Preporuke za institucije na lokalnom nivou i civilno društvo

(1) Podsticati formiranje intersektorskih platformi po modelu usmerenom ka detetu

Preporuka oko koje su se prvo složili svi učesnici konsultativnih sastanaka jeste da je intersektorska saradnja kritično pitanje u sistemu dečje zaštite na lokalnom nivou i da je neophodno podsticati njen dalji razvoj po modelu usmerenom ka detetu kroz formiranje intersektorskih platformi. Sintagma intersektorska platforma je iskorišćena da opiše skup aktera iz različitih sistema koje povezuju iste potrebe, interesi i ciljevi i opredeljenje da ciljeve ostvaruju u partnerstvu sa drugim akterima.

Intersektorsku platformu treba formirati radi uspostavljanja strateškog i sistemskog okvira za unapređenje položaja dece i mladih i ona treba da olakša obavljanje svih funkcija zajednice kojima se pravi optimalno okruženje za život i razvoj dece i mladih.

Ovakva platforma će omogućiti lokalnim akterima da se češće sastaju u raznovrsnom višeresornom sastavu jer to vide kao mogućnost da direktno komuniciraju na neformalan način, da razmenjuju informacije, komentare i sugestije i da dalje unapređuju međusobnu saradnju i stručnu praksu u radu sa svojim ciljnim grupama.

Bitne odlike intersektorske platforme koje je razlikuju od sličnih inicijativa i struktura su sledeće:

- **Razvija se kroz višemesečni proces:** Intersektorska platforma se razvija postepeno, kroz više zajedničkih događaja (konsultativnih sastanaka, radionica i događaja osnaživanja) tokom kojih se unutar grupe aktera razvija grupna dinamika, identifikuju se zajednički interesi, vrednosti i ciljevi i utvrđuje model međusobne komunikacije. Na taj način se tokom višemesečnog perioda formira kompaktna grupa pojedinaca/ki sa snažnim osećajem pripadnosti toj grupi i sa jasnom percepcijom pojedinačnog i zajedničkog interesa da ta grupa i dalje postoji i funkcioniše jer svakom svom članu pojednostavljuje obavljanje redovnih poslova koji su predmet međusobne saradnje;
- Ima karakter **fleksibilnog modela saradnje** aktera u lokalnoj zajednici, **učesće u platformi je dobrovoljno** i akteri učestvuju u onoj meri u kojoj **objektivno mogu i imaju interesa**;
- Platforma je **osmišljena prema konkretnim potrebama i okolnostima dece i mladih** i nije struktura čije je postojanje samo sebi svrha. Drugim rečima, članovi i članice se sastaju kada postoji konkretan povod ili potreba (npr. da se podeli i prodiskutuje neka bitna najava ili informacija, da se zauzme zajednički stav o određenom pitanju, da se dogovore o zajedničkoj organizaciji nekog događaja, da se zajednički inicira neko pitanje ili proces, da se donese određena odluka ili postigne saglasnost oko neke odluke i sl.).

Formiranje intersektorske platforme treba da inicira, i njenim radom nakon osnivanja treba da administrira, udruženje aktivno u oblasti dečje zaštite, dok svi akteri platforme treba da budu međusobno ravnopravni. Formiranjem platforme, organi i tela lokalne samouprave koji se bave dečjom zaštitom dobili bi relevantnog partnera u procesu izrade i sprovođenja lokalnih akata koji bi istovremeno predstavljali i novi resurs stručnog znanja i podrške i korektiv rada stručnih službi u oblasti dečje zaštite.

Više detalja o fazama u razvijanju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu i kreiranju intersektorske platforme možete naći u 4. delu ovog priručnika, a primer Memoranduma o saradnji članova/ica intersektorske platforme možete naći u Prilogu 1.

(2) Definisati lokalni plan akcije za decu kao centralni interesorni operativni okvir za sprovođenje svih lokalnih politika i odluka koje se tiču dečje zaštite

Sistemski pristup izgradnji sistema dečje zaštite podrazumeva postojanje snažne intersektorske saradnje po modelu usmerenom ka detetu koja se ne ogleda samo u broju održanih zajedničkih sastanaka već i u strateškom i operativnom planiranju. S tim u vezi, autorski tim preporučuje da se **lokalni plan akcije za decu** definiše kao **centralni operativni okvir** za sve institucije koje se bave dečjom zaštitom i da se sve postojeće politike i planovi integrišu u jedan jedinstveni plan. Takav plan treba da odražava interesornost dečje zaštite tako što će u njemu biti uvezani planovi i nadležnosti institucija iz svih relevantnih sistema i što će kroz njega delovanje različitih institucija biti sinhronizovano. Na ovaj način se vrši optimizacija resursa i troškova, a donosioci odluka mogu bolje planirati i ovako oskudna sredstva u sistemu dečje zaštite.

Istovremeno, pojednostaviće se praćenje sprovođenja i uticaja različitih lokalnih strategija i planova koji za ciljnu grupu imaju decu.

(3) Razmotriti mogućnost da se u sistematizaciji radnih mesta u administraciji jedinice lokalne samouprave sistematizuje radno mesto izvršioca za poslove društvene brige o deci

Primer iz Pirota u kojem je u sistematizaciji radnih mesta u opštinskoj upravi sistematizovano i mesto izvršioca za poslove društvene brige o deci na teritoriji lokalne samouprave predstavlja sistemsko rešenje i dobru praksu u izgradnji sistema dečje zaštite i podsticanja intersektorske saradnje na lokalnom nivou.

Osnovni zadatak izvršioca je da prati i usmerava sve aktivnosti na teritoriji opštine Pirot koje se tiču podrške deci, a naročito procese izrade i sprovođenja Lokalnog plana akcije za decu, pripreme i usvajanja opštinskog budžeta, pripreme i administriranja konkursa za finansiranje projekata koji doprinose postizanju ciljeva lokalnog plana akcije za decu, podsticanja većeg stepena interesorne saradnje, obezbeđivanje učešća udruženja u procesima donošenja odluka i sl.

Postignuća ostvorena u protekloj deceniji¹⁰² u Pirotu u izgradnji sistema dečje zaštite i podsticanja intersektorske saradnje, u kojima je ključnu koordinativnu ulogu imao izvršilac za poslove društvene brige o deci jesu: a) usvojen i implementiran Lokalni plan akcije za decu za period od 2005. do 2010. godine koji je revidiran i ponovo usvojen sa rokom trajanja do 2020. godine; b) formiran Tim za implementaciju LPA koji ima interesorni karakter i koji uspešno funkcioniše; c) raspisano

¹⁰² Radno mesto izvršioca za poslove društvene brige o deci u odeljenju za društvene delatnosti sistematizovano je 2005. godine.

i administrirano više opštinskih konkursa za finansiranje projekata koji doprinose sprovođenju LPA; d) ojačana interesorna saradnja u oblasti dečje zaštite; e) unapređena participacija građana i udruženja u procesima donošenja odluka kroz učešće u Timu za implementaciju i učešće na opštinskom konkursu za finansiranje projekata; f) povećan obuhvat korisnika različitih mera i usluga koje finansira opština.

Zbog pozitivnog doprinosa ovakve mere analizirane na primeru opštine Piroć, autorski tim preporučuje da se na nivou lokalne samouprave razmotri mogućnost za sistematizaciju radnog mesta izvršioca za poslove društvene brige o deci kao prvi sistemski korak u procesu izgradnje sistema dečje zaštite u lokalnoj zajednici.

(4) Profesionalizovati stručni rad sa decom

Značaj profesionalizacije stručnog rada u oblasti dečje zaštite najslabiji je na primeru Piroća i Kruševca. Dok je u Piroću gotovo čitavu deceniju izgrađivan sistem dečje zaštite sa profesionalnim kadrovima na čiji položaj nisu značajno uticale političke promene u opštinskom rukovodstvu i promene stranaka koje participiraju u lokalnoj vlasti, u Kruševcu su lokalna politička pomeranja ostavila vidljive posledice na sistem dečje zaštite zbog kojih su na gubitku deca iz ranjivih kategorija i njihovi staratelji. Kako je već opisano u studiji slućaja grada Kruševca u 3. delu Priručnika, nakon promena gradske vlasti na izborima 2012. godine, gradska uprava je prestala da finansira iz gradskog budžeta veliki broj usluga i mera, ukinut je princip pluraliteta pružalaca usluga, a strategije i planovi koji su tada istekli nisu obnovljeni.

Podjednaku štetu lokalnom sistemu dečje zaštite je napravila i praksa partijskog napredovanja u administraciji javne uprave i zanemarivanje postojećih profesionalnih kapaciteta

zaposlenih u javnoj upravi zbog nepripadanja većinskim političkim krugovima.

Ovom preporukom autorski tim želi da skrene pažnju ciljane javnosti kojoj se ove preporuke upućuju na značaj kadrovske profesionalizacije sistema dečje zaštite za dalju izgradnju sistema po modelu usmerenom ka detetu. Jedino profesionalno birani kadrovi koji poseduju neophodne kompetencije i čiji je stručni rad određen isključivo profesionalnim motivom i kodeksima struke, a ne uticajima političkih stranaka, mogu izgraditi održiv, efikasan i efektivan sistem dečje zaštite usmeren ka detetu.

(5) Dati veći znaćaj kriterijumu održivosti prilikom pokretanja novih usluga u zajednici

Neophodno je da se prilikom planiranja novih usluga više pažnje posveti pitanju potencijala za održivost te usluge kako se ne bi ponavljala dosadašnja praksa gašenja usluga socijalne zaštite nakon što donator završi s finansiranjem. Ova praksa je najprisutnija kod usluga koje su uvedene projektno i koje su finansirali inostrani donatori. Jedan broj takvih usluga je uveden jer su donatori ponudili sredstva za finansiranje te usluge, ali bez prethodne analize realne potrebe korisnika za takvom uslugom. Ipak, najčešće je realna potreba za uvođenjem takve usluge postojala, i broj korisnika je bio relevantan. Problem je, međutim, bio u činjenici da se nije analizirao potencijal održivosti te usluge i pitanje kako će veoma skupa usluga biti finansirana nakon završetka projekta kroz koji donator obezbeđuje sredstva za uslugu. Tek se niko nije setio korisnika usluge i pitanja šta će se desiti sa njima ako se ne iznađe način za njeno finansiranje, što je nažalost, najčešće i bio ishod.

Ukidanje usluge predstavlja veliki udarac na socijalni položaj i društvenu ukljućenost njenih korisnika koji se smatraju ranjivim katego-

rijama građana i takvu praksu treba prekinuti. Neophodno je **jačati kapacitete sistema na svim nivoima za preuzimanje finansijske i organizacione odgovornosti za pokrenute usluge** nakon okončanja donatorskih projekata, kao i kapacitete korisnika da lobiraju za svoje usluge i njihovu održivost.

(6) Podsticati pluralitet pružalaca usluga, jačati kapacitete udruženja građana da odgovore na zahteve sistema i potrebe građana i poverenje u građane

Zakonom utvrđen princip pluraliteta pružalaca usluga još uvek nije zaživeo na lokalnom nivou. Lokalne samouprave koje finansiraju troškove pružanja usluga socijalne zaštite ne rade ništa da podstaknu pluralitet pružalaca i favorizuju centre za socijalni rad. Posledice ovakve situacije osećaju korisnici usluga jer im mnoge usluge za čije sprovođenje centri nemaju kapacitet ili dovoljno kompetencija nisu dostupne, a one usluge koje jesu dostupne nisu uvek zadovoljavajućeg kvaliteta. Zato je neophodno ukloniti sve administrativne i tehničke barijere za uključivanje privatnih pružalaca usluga i nevladinih organizacija u krug pružalaca usluga.

(7) Unaprediti saradnju sa roditeljskim zajednicama

U gradovima u kojima su održani projektni konsultativni sastanci, identifikovani su broj-

ni problemi u realizaciji mera podrške koji su posledica nedovoljne i neadekvatne saradnje sa roditeljima dece. S tim u vezi, autor-ski tim je smatrao da je ovom pitanju neophodno posvetiti veću pažnju i da je unutar lokalne zajednice neophodno uraditi više na unapređivanju saradnje sa roditeljima kao i sa svim oblicima grupnog organizovanja roditelja (udruženja roditelja, gradski saveti roditelja, školski odbori, udruženja samohran- nih majki i sl.).

Bolja saradnja i komunikacija sa roditeljskim zajednicama omogućava institucijama dečje zaštite veću podršku u sprovođenju mera i usluga za decu i veći uspeh tih mera. Bolja saradnja sa roditeljskim zajednicama dopri- nela bi većem uspehu u edukovanju roditelja i povećanju kapaciteta roditelja za roditelj- stvo. Na ovaj način bi se smanjio i broj ro- ditelja koji pokazuju nerazumevanje prema sistemu dečje zaštite, neopravdano ometaju pružanje mera podrške detetu i otežavaju čitav postupak zbog čega je najviše na gu- bitku dete.

Roditeljskim zajednicama je neophodno dati veće poverenje kao relevantnim akterima i više ih uključiti u sve lokalne procese i tela u kojima se vrši planiranje i sprovođenje od- luka i mera poput intersektorske platforme, tima za sprovođenje lokalnog plana akcije za decu, opštinskih saveta za decu, proces usvajanja opštinskog budžeta i finansijskih planova, izrade lokalnih strateških i opera- tivnih dokumenata, utvrđivanja proriteta i procedura i sl.

5.2.

Preporuke za institucije na centralnom nivou

(8) Pripremiti institucije u lokalnoj zajednici za prenošenje i sprovođenje novih nadležnosti i poslova u oblasti dečje zaštite

Učesnici svih pet projektnih konsultativnih sastanaka izrazili su mišljenje da je neophodno promeniti pristup prenošenju nadležnosti i poveravanju poslova lokalnom nivou vlasti. Naime, prepoznato je da se prilikom prenošenja nadležnosti lokalni nivo ne konsultuje, ne proverava se stepen pripremljenosti stručnih i administrativnih službi da usvoje i efektivno primene nove nadležnosti i poslove, ne postoji komunikacija između lokalnog i centralnog nivoa u primeni novih nadležnosti, nije obezbeđeno praćenje, nadzor nad primenom nadležnosti, niti postoji podrška lokalnom nivou u razumevanju i primeni novih nadležnosti, a nije definisana ni instanca sa kojom se izvršioци u lokalnim institucijama mogu konsultovati u vezi sa primenom novih nadležnosti. Rezultat ovakve prakse u prenosu nadležnosti i poveravanju poslova je nedovoljna i neefikasna primena novih nadležnosti ili obavljanja poverenih poslova, nesigurnost izvršioца, a često i pogrešno tumačenje i sprovođenje tih nadležnosti.

S tim u vezi, neophodno je promeniti ovakvu praksu i uvažiti potrebu lokalnih institucija da se bolje pripreme za nove nadležnosti i poslove. Prilikom prenošenja nadležnosti potrebno je ispitati postojeće kapacitete lokalnih institucija i potrebe za podrškom u primeni nadležnosti ili poslova koji im se poveravaju. Potrebno je osigurati i da lokalni nivo ima autentično razumevanje nadležnosti i načina na koji je treba primeniti kako bi se izbeglo pogrešno tumačenje i primena. Na kraju, neophodno je obezbediti i nadzor nad primenom nadležnosti kao i instancu kojoj se lokalni organ može obratiti za podršku u sprovođenju nove nadležnosti ili poverenog posla.

(9) Unaprediti kvalitet procedura

Radi efikasnije primene propisa na lokalnom nivou, neophodno je **unaprediti kvalitet procedura na osnovu kojih funkcioniše sistem dečje zaštite** i povezani sistemi tako što će se pojasniti, usaglasiti i harmonizovati procedure unutar sistema kao i između sistema relevantnih za dečju zaštitu: prosvetnog, zdravstvenog, socijalne zaštite, sudskog sistema i bezbednosnog. Procedure treba unaprediti kroz stalne konsultacije i koordinaciju između nacionalnog, pokrajinskog i lokalnog nivoa vlasti.

O PROJEKTU

Projekat **Umrežavanje zajednice prema modelu usmerenom ka detetu** sprovodi World Vision Austrija u partnerstvu sa Agroinvest fondacijom Srbija i Otvorenim klubom kao sekretarijatom Mreže organizacija za decu Srbije – MODS, a finansira ga Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji kroz program „Civil Society Facility“ i Austrijska razvojna agencija. Projekat je započet je u januaru 2014. godine i trajeće 13 meseci.

Projekat treba da poveća kapacitete nevladinih organizacija u zajednici da efektivno učestvuju u formulaciji javnih politika, njihovom sprovođenju i donošenju odluka koje se tiču socijalnog uključivanja dece iz osetljivih grupa, kao i da kreira održivi okvir za razvoj boljih usluga za decu kroz aktivnu participaciju građana. **Specifičan cilj** projekta je da osposobi nevladine organizacije koje rade sa osetljivim grupama dece da umrežavaju lokalne aktere prema modelu usmerenom ka detetu.

Ciljne grupe projekta čini 320 predstavnika/ica članica MODS, 45 predstavnika lokalnih institucija koje rade sa decom iz Knjaževca, Pirota, Kruševca, Novog Sada i Užica, kao i relevantni nacionalni akteri u oblasti reforme sistema socijalne zaštite i socijalnog uklju-

čivanja. **Krajnji korisnici** projekta su deca iz ranjivih grupa (deca romskog etničkog porekla, deca sa invaliditetom, deca ulice, deca žrtve trgovine ljudima, deca povratnici po osnovu readmisije i sl.) u Knjaževcu, Pirotu, Kruševcu, Novom Sadu i Užicu.

Očekivani ishodi i rezultati projekta obuhvataju sledeće: 1) Unapređene kapacitete 320 profesionalnih pružalaca usluga i aktivista koji dolaze iz organizacija članica MODS; 2) Razvijene intersektorske platforme prema modelu usmerenom ka detetu u pet ciljanih gradova u Srbiji; 3) Pripremljen priručnik za lokalne aktere o kreiranju saradnje prema modelu usmerenom ka detetu; 4) Saradnju prema modelu usmerenom ka detetu predstavljenu nacionalnim akterima.

Ključne aktivnosti projekta odnose se na: četiri obuke za organizacije članice MODS, pet konsultativnih sastanaka u zajednici i 10 radionica, osnaživanje lokalnih intersektorskih platformi putem tzv. „peer-review“ događaja, sprovođenje sveobuhvatnog istraživanja o uslugama socijalne zaštite za decu, pripremu priručnika, formulisanje preporuka, informativne sastanke sa predstavnicima nacionalnih institucija, pres konferencije i organizovanje nacionalne konferencije.

PRILOZI

Prilog 1 – Dizajn radionice u razvojnoj fazi formiranja saradnje usmerene ka detetu

NAZIV SESIJE	TRAJANJE	KLJUČNE TAČKE	METODE	SREDSTVA
Uvod	20 min.	• Dobrodošlica i predstavljanje voditelja radionice • Predstavljanje učesnika - ime i prezime i naziv institucije / organizacije	Input, diskusija	Nalepnice za imena, markeri
Program rada	10 min.	• Predstavljanje programa i načina rada na radionici • Dogovor o radu (pravila) • Tehnička pitanja	Input, diskusija	Power point prezentacija, projektor, laptop
Podsećanje na konsultativni sastanak	7 min.	• Da se učesnici podsete šta je rečeno i zaključeno na prethodnom sastanku	Input, diskusija	Power point prezentacija, projektor, laptop
Sesija 1 - analiza potreba i mogućnosti za unapređivanje saradnje	90 min.	• Koje su potrebe za unapređivanjem saradnje i u kojim oblastima (npr. sastanci, korišćenje prostora, treninzi)? • Koji su pojedinačni interesi učesnika za povezivanje sa kolegama iz drugih sektora - lični i institucionalni? • Kako procenjuju zainteresovanost svojih institucija za neki trajni vid saradnje sa institucijama iz drugih sektora? • Kako percipiraju faktore održivog umrežavanja? • Šta su tekuća ograničenja u postojećoj saradnji između institucija — zašto ta saradnja već nije ostvarena na željeni način? • Koje relacije su relevantnije za ostvarivanje efikasne i funkcionalne intersektorske saradnje, relacije između profesionalnih izvršilaca kao pojedinaca ili između njihovih institucija? • Koji stepen formalizacije je najoptimalniji da bi saradnja bila efikasna?	Kafe metod, facilitirana grupna diskusija	Flipčart papir sa napisanim naslovima, marker

Sesija 2 - definisanje bitnih elemenata i odlika saradnje	120 min.	• Karakter i oblik strukture (platforma ili mreža ili nešto treće) i naziv (gde je to svrsishodno) • Način osnivanja (da li se osniva potpisivanjem osnivačkog akta poput memoranduma ili sporazuma ili će biti osnovano na neki manje formalan način, npr. Usvajanjem zajedničke izjave i sl.) • Ko su članovi te strukture (pojedinci kao profesionalni izvršioци ili njihove institucije i oni kao delegirani predstavnici) • Osnivačka misija strukture, ciljevi i vrednosti • Principi rada strukture • Način funkcionisanja, sastajanja i odlučivanja unutar strukture • Koordinacija i administracija rada strukture	Facilitirana grupna diskusija	Flipčart papir sa napisanim naslovima, marker
Sesija 3 - dogovor o formalizaciji saradnje	30 min.	• Zaključni komentari, dogovor o formalizaciji saradnje • Evaluacija	Diskusija	

Prilog 2 — Primer memoranduma o saradnji

MEMORANDUM O SARADNJI ČLANOVA INTERSEKTORSKE PLATFORME ZA BRIGU O DECI U UŽICU

Pozivajući se na Konvenciju UN o pravima deteta, Milenijumske razvojne ciljeve, Evropsku socijalnu povelju, Evropsku agendu o pravima deteta, Strategiju Saveta Evrope za prava deteta za period od 2012. do 2015. godine, druge odluke, preporuke i izveštaje UN, Evropske komisije, Evropskog parlamenta i Saveta Evrope koji se odnose na unapređivanje položaja dece i mladih, kao i Nacionalni plan akcije za decu Republike Srbije,

U cilju uspostavljanja strateškog i sistemskog okvira za unapređenje položaja dece i mladih u Užicu koji kroz uspostavljanje fleksibilnog modela saradnje aktera u lokalnoj zajednici, osmišljenog prema konkretnim potrebama i okolnostima dece i mladih, **treba da olakša obavljanje svih funkcija zajednice kojima se pravi optimalno okruženje za život i razvoj dece,**

Mi, članovi i članice intersektorske platforme za brigu i podršku deci i mladima u Užicu, okupljeni kroz projekat "Umrežavanje zajednice prema modelu usmerenom ka detetu",

Izražavamo volju da nastavimo saradnju u okviru intersektorske platforme za brigu o deci u Užicu, prema modelu saradnje usmerenom ka detetu.

Ovim memorandumom se definišu:

- vrednosti intersektorske platforme,
- principi saradnje članova i članica intersektorske platforme,
- zadaci intersektorske platforme,
- načini saradnje između članova i članica intersektorske platforme,
- koordinacija i administrativno-tehnička podrška.

Član 1.

VREDNOSTI INTERSEKTORSKE PLATFORME

Vrednosti na kojima je zasnovana intersektorska platforma jesu principi Konvencije o pravima deteta:

- nediskriminacija,
- najbolji interes deteta i mlade osobe,
- pravo na život, opstanak i razvoj,
- participacija dece.

Pored toga, intersektorska platforma će se u svom radu rukovoditi i ciljevima Strategije za prava deteta 2012-2015. Saveta Evrope: promocija usluga i sistema koji su prilagođeni deci (child-friendly), eliminisanje svih oblika nasilja nad decom, garantovanje prava deci iz ranjivih grupa, promocija i participacija dece.

Ciljna grupa intersektorske platforme su svi učesnici profesionalnog rada sa decom u Užicu, deca uzrasta do 15 godina i njihovi staratelji, odnosno svi koji na posredan ili neposredan način brinu o deci.

Član 2.

PRINCIPI SARADNJE ČLANOVA/ICA INTERSEKTORSKE PLATFORME

- **Zajednički interes** – članovi/ice intersektorske platforme prepoznaju zajednički interes da unapređuju stručni rad i intersektorsku saradnju u interesu korisnika;
- **Dobrovoljnost** – članovi/ice intersektorske platforme dobrovoljno učestvuju u njenom radu;
- **Partnerski pristup** – članovi/ice intersektorske platforme neguju partnerski pristup svim pitanjima u zajednici gde za to postoji interes dece, mladih i zajednice;
- **Uvažavanje različitosti** – članovi/ice intersektorske platforme uvažavaju međusobne različitosti u stavovima, stilovima, mogućnostima, iskustvima i znanjima;
- **Konsenzus** – zaključke i odluke o bitnim pitanjima članovi/ice intersektorske platforme donose konsenzusom;
- **Transparentnost** – saradnja u okviru intersektorske platforme odvija se na javan i jasan i otvoren način uz mogućnost uključivanja novih aktera;
- **Otvorena komunikacija** – članovi/ice intersektorske platforme neguju otvorenu komunikaciju međusobno jednakih partnera uvažavajući drugačija mišljenja i argumente;
- **Međusobno informisanje** – unutar intersektorske platforme ostvaruje se međusobno informisanje članova i članica o planovima, programima i aktivnostima i svim drugim relevantnim pojedinostima u skladu sa propisima koji regulišu delatnost institucija i zaštitu podataka o ličnosti.

Član 3.

ZADACI

Deleći zajedničke profesionalne vrednosti i posvećenost daljem unapređivanju okruženja za život i razvoj dece u Užicu, članovi/ice intersektorske platforme će:

- raditi na unapređivanju stručnog rada sa decom u zajednici,
- unapređivati međusobnu pojedinačnu i međuinstitucionalnu saradnju prema modelu usmerenom ka detetu,
- pružati međusobno podršku i potporu u stručnom radu i izvršavanju profesionalnih zadataka,
- inicirati izradu gradskog plana akcije za decu,
- nastupati kao platforma znanja i ekspertize za pružanje savetodavne podrške lokalnim i nacionalnim institucijama u procesima donošenja relevantnih politika i mera za decu,
- inicirati veći stepen koordinacije i usaglašavanja u procesu planiranja usluga, mera i projekata u oblasti brige i podrške deci,
- unapređivati praksu i mehanizme prikupljanja i razmene podataka od interesa za planiranje i sprovođenje usluga, mera i projekata u oblasti brige i podrške deci,
- inicirati veći stepen međuinstitucionalne saradnje u identifikovanju i pripremanju projektnih predloga i nastupu prema donatorima i fondovima za finansiranje zajedničkih projekata u lokalnoj zajednici,
- promovisati koncept saradnje prema modelu usmerenom ka detetu.

Član 4.

NAČIN

U ostvarivanju funkcija intersektorske platforme, članovi/ice saraduju tako što:

- održavaju neformalne sastanke platforme radi razmene informacija i mišljenja,
- blagovremeno informišu jedni druge o relevantnim pitanjima,
- prema svojim mogućnostima organizuju zajedničke tribine, edukativne seminare, forume, okrugle stolove i druge skupove usmerene na unapređivanje stručnog rada, međusobne saradnje ili donošenje i realizaciju javnih politika zasnovanih na potrebama dece,
- u skladu sa ovlašćenjima i mogućnostima zajednički planiraju, osmišljavaju, koordinišu i sprovode aktivnosti i projekte od interesa za decu i lokalnu zajednicu,
- promovišu dobre prakse u saradnji između javnih institucija i organizacija civilnog društva u oblasti brige o deci,

- uzajamno pružaju stručnu podršku i pomoć u cilju poboljšanja stručnog rada i kvaliteta usluga za decu u Užicu,
- razvijaju i primenjuju okvir za praćenje, procenu i unapređivanje kvaliteta usluga za decu u Užicu.

ČLAN 5.

Članovi i članice intersektorske platforme obavezuju se da će obezbediti efikasnu zaštitu podataka koje razmenjuju, a pre svega ličnih podataka, u cilju sprečavanja neovlašćenog pristupa i njihovog neovlašćenog korišćenja, u skladu sa zakonom.

ČLAN 6.

Članovi i članice intersektorske platforme su pojedinci i institucije u oblasti brige i podrške deci u Užicu uključujući i organizacije civilnog društva, škole i domove, centre za socijalnu brigu o deci, zdravstvene ustanove, organe i tela opštinske uprave, predstavnike organa reda i pravosuđa i druge zainteresovane strane i učeničke parlamente.

KOORDINACIJA I ADMINISTRATIVNO-TEHNIČKA PODRŠKA

ČLAN 7.

Koordinativnu i administrativno-tehničku podršku radu i funkcionisanju intersektorske platforme pružaće Užički centar za prava deteta (UCPD) koji će biti i kontakt tačka platforme.

U Užicu, 18/12/2014. godine

LITERATURA

100 Best Practices in Child Protection. A Series of 100 Best Practices, Volume III (2013). The John Hopkins University, tekst dostupan na:
<http://www.protectionproject.org/wp-content/uploads/2014/01/Best-Practices-in-Child-Protection-2013.pdf>

CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION, Official Journal of the European Communities (2000/C 364/01), tekst dostupan na: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Commission Communication An EU Agenda for the Rights of the Child, COM (2011) 60 final, Brussels, tekst dostupan na: http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf

Commission Recommendation Investing in children: breaking the cycle of disadvantage (2013), Brussels, tekst dostupan na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=EN>

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020 final, Brussels, 3.3.2010, tekst dostupan na:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION Towards an EU Strategy on the Rights of the Child, COM(2006) 367 final, Brussels,

4.7.2006, tekst dostupan na:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0367&from=EN>

CONSOLIDATED VERSION OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION, Journal of European Communities C 326/13, tekst dostupan na:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN>

Council of Europe. Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence. Strasbourg (2009), tekst dostupan na: http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/political_declarations/COERecommendationprotectionofchildrenENG.pdf

Council of Europe. European Social Charter, Turin (1961), tekst dostupan na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/035.htm>

Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012-2015) CM (2011)171 final 15 February 2012, dostupno na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1908087&Site=CM>

Dr Branka Jablan, Dr Jasina Kovačević, OBRAZOVANJE U REDOVNIM ŠKOLAMA I ŠKOLAMA ZA DECU OMETENU U RAZVOJU: ZAJEDNO ILI PARALELNO, FASPER 2008

J. D. Fluke & F. Wulczyn (2010). A Concept Note on Child Protection Systems Monitoring and Evaluation. Child Protection Research Center, American Humane Association and Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago, tekst dostupan na:
http://www.unicef.org/protection/Concept_Note_on_Child_Protection_revised_160710_final2.pdf

Komparativna analiza uloge civilnog društva u pružanju usluga socijalne zaštite na Zapadnom Balkanu, SECONS 2013

Lokalna strategija održivog razvoja opštine Knjaževac

Lokalni plan akcije za decu u opštini Pirot za period od 2005-2011 godine dostupan na <http://www.lpa.pirot.rs/docs/Nacrt-LPA.pdf>

Lokalni plan akcije za decu u opštini Pirot za period od 2013 do 2017. godine

Lokalni planovi i akcije za Rome i osobe sa invaliditetom u opštini Pirot dostupnina http://www.pirot.rs/downloads/strategije/LPA_Romi.pdf

Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave, SIPRU i UNICEF, Beograd 2013

Nacionalni plan akcije za decu, Beograd, februar (2004)

Nacionalni program zdravstvene zaštite žena, dece i omladine, Beograd

Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Službeni glasnik RS, br. 55/05 i 71/05 – ispravka 101/07 i 65/08,

Odluka o određivanju devastiranih područja (opština) Republike Srbije, Sl. glasnik RS br. 63/2004, 20/2006, 91/2006

Odluka o socijalnoj zaštiti Grada Novog Sada, Službeni list Grada Novog Sada br. 38/11 i 10/12

Odluka o socijalnoj zaštiti grada Užica ("Sl. list grada Užica", br. 19/2011 i 19/2012)

Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Beograd 2005.

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji, Centar za prava deteta, 2013.

Popis u Srbiji 2011. godine dostupan na: popis2011.stat.rs

Posebni protokol, sistem zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Beograd (2009)

Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama, Ministarstvo prosvete, 2007, Beograd

Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku, Službeni glasnik RS, jul 2010, Beograd

Pravilnik o osnovama programa socijalnog rada u predškolskim ustanovama, Službeni glasnik RS, br. 70/94

Porodični zakon, Službeni glasnik RS, br. 18/2005

Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, Službeni glasnik RS, br. 30/2010

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji, Centar za prava deteta, 2013.

Procena stanja u sektoru organizacija civilnog društva u Srbiji, Građanske inicijative, Beograd, 2011

Romska deca u „specijalnom“ obrazovanju u Srbiji – prezastupljenost, niska postignuća i uticaj na život, CIP 2010

Save the Children. A 'Rough Guide' to Child Protection Systems, tekst dostupan na: <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/rough-guide-child-protection-systems>

Save the Children. Building rights-based national child protection systems: a concept paper to support Save the Children's work. Save the Children Child Protection Initiative (2010), tekst dostupan na: <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/3250.pdf>

Situacioni izveštaj sa konsultativnih sastanaka održanih u Pirotu, Knjaževcu, Kruševcu, NovomSadu i Užicu, projekat "Zajednice za decu", Agroinvest fondacija, Beograd 2014. dostupan na <http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/Situacioni-izvestaj-sa-konsultativnih-sastanaka1.pdf>

Strategija lokalnog održivog razvoja za period 2012-2020.godina sa akcionim planom dostupna na http://www.graduzice.org/documents/Strategija_lokalnog_odrzivog_razvoja_2012-2020_sa_akcionim_planom_1073.pdf

Strategija socijalne politike opštine Knjaževac za period od 2013 do 2018 godine dostupna na <http://www.timok.org/images/download/strategija%20socijalne%20politike%202013-2018%20knjazevac%20v1.pdf>

Strategija za unapređenje inkluzivnog obrazovanja romske i druge marginalizovane dece u opštini Piroto Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, br. 24/201

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik RS br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Službeni glasnik RS br. 55/2013

Zakon o zdravstvenom osiguranju, Službeni glasnik RS, br. 107/2005, 109/2005 – ispr., 57/2011, 110/2012 – odluka US, 119/2012, 99/2014, 123/2014 i 126/2014 – odluka US,

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, Službeni glasnik RS,

Zakon o lokalnoj samoupravi, Službeni glasnik RS, br. 129/2007 i 83/2014

Zakon o finansijskoj podršci porodica sa decom, Službeni glasnik RS, br. 16/2002, 115/2005 i 107/2009,

Zakon o društvenoj brizi o deci, Službeni glasnik RS, 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94, 25/96, 29/01 16/02 – dr. Zakon, 62/03 – dr. zakon, 64/03 – ispr. dr. zakona i 101/2005 – dr. Zakon

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Sl. glasnik RS br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon i 93/2014

Uloga nevladinih organizacija u pružanju usluga socijalne zaštite, G Matković, CLDS 2009, dostupno na: http://www.csp.org.rs/wp-content/uploads/2014/07/ULOGA_NVO_u_PRUZANJU_USLUGA_SOC_ZASTITE.pdf

Ustav Republike Srbije, Beograd 2006.

UNHCR. A Framework for the Protection of Children (2012), tekst dostupan na: <http://www.refworld.org/pdfid/4fe875682.pdf>

UNICEF. Adapting a Systems Approach to Child Protection: Key Concepts and Consideration. Working paper (2010) tekst dostupan na: http://www.unicef.org/protection/files/Adapting_Systems_Child_Protection_Jan__2010.pdf

UNICEF. Child Protection Strategy. E/ICEF/2008/5/Rev. (2008), tekst dostupan na: http://www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

UNICEF & Save the Children. Mapping and Assessing Child Protection Systems in West and Central Africa. A five-country analysis paper (2011), tekst dostupan na: http://www.unicef.org/wcaro/english/West_Central_Africa_CP_Systems_5_Countries_Analysis_Paper_FINAL.pdf

UNICEF. Summary of Highlights: UNICEF Global child protection systems mapping workshop. Bucharest, Romania (2008), tekst dostupan na: http://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/global_child_protection_workshop.pdf

UNICEF, EAPRO. Child Protection Programme Strategy Toolkit (2009), tekst dostupan na: http://www.unicef.org/eapro/UNICEF_Child_Protection_Toolkit.pdf

